ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η κατά Αργολίδα Εκκλησία το 19ο αιώνα

ΚΟΡΟΜΠΟΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

ΠΑΦΟΣ 2021

ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η κατά Αργολίδα Εκκλησία το 19ο αιώνα

Επιβλέπων: π. Κωνσταντίνος Κωστάκης, Επίκ. Καθηγητής Εκκλ. Ιστορίας Παν/μίου Νεάπολις

Μέλη Επιτροπής:

-Νίκος Ζαχαρόπουλος, Ομ. Καθηγητής ΑΠΘ

-Γεώργιος Μαρτζέλος, Καθηγητής, Πρόεδρος Τμήματος Θεολογικών Σπουδών Πανεπιστημίου "Νεάπολις" Πάφου

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΚΟΡΟΜΠΟΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

Πάφος 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Κορομπόκης Κωνσταντίνος-Καλλίνικος, 2021

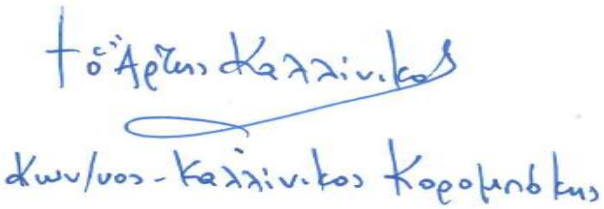
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Κορομπόκης Κωνσταντίνος-Καλλίνικος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η κατά Αργολίδα Εκκλησία το 19ο αιώνα», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Κωνσταντίνος-Καλλίνικος Κορομπόκης

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Η κατά Αργολίδα Εκκλησία το 19ο αιώνα

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 27 Αυγούστου 2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων : π. Κωνσταντίνος Κωστάκης, Επίκ. Καθηγητής Εκκλ. Ιστορίας Παν/μίου Νεάπολις

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Νίκος Ζαχαρόπουλος, Ομότ. Καθηγητής Εκκλ. Ιστορίας Θεολ. Σχολής ΑΠΘ

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Γεώργιος Μαρτζέλος, Ομότ. Καθηγητής Δογματικής Θεολ. Σχολής ΑΠΘ, Διε/ντής ΜΤΘΣ Παν/μίου Νεάπολις

Αφιέρωση:

Στον Σεβασμιώτατο

Μητροπολίτη Αργολίδος

κ. ΝΕΚΤΑΡΙΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ανά χείρας μελέτη έχει υποβληθεί ως διπλωματική εργασία στον τομέα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Θεολογικών Σπουδών του Πανεπιστημίου «Νεάπολις» Πάφου. Σκοπός της είναι, να καταγράψει με επιστημονική επάρκεια, τεκμηρίωση και μεθοδικότητα το ιστορικό αποτύπωμα της Εκκλησίας της Αργολίδος κατά τον 19ο αιώνα.

Λόγω της φετινής επετείου της συμπληρώσεως διακοσίων ετών από της εθνεγερσίας του 1821, επελέγη το θέμα, με την επιθυμία της βαθύτερης εντρύφησης στην Εκκλησιαστική Ιστορία της ιδιαιτέρας πατρίδας μου, της Αργολίδας, όπου γεννήθηκα, βαπτίστηκα Ορθόδοξος Χριστιανός, έλαβα και τους τρεις βαθμούς της Ιερωσύνης και διακόνησα ως Κληρικός επί 25 συναπτά έτη, έως το 2016, οπότε από Επίσκοπος Επιδαύρου εξελέγην Μητροπολίτης Άρτης.

Η έλλειψη ολοκληρωμένης μονογραφίας επί του θέματος, καθώς και το γεγονός ότι εν πολλοίς δεν υπάρχουν αρχεία του 19ου αιώνα ούτε στην Ιερά Μητρόπολη Αργολίδος, ούτε στις ιερές μονές της απετέλεσε δυσχέρεια στην έρευνά μας, την οποία -δυσκολία- υπερβήκαμε με την αλίευση σχετικών ιστορικών πληροφοριών από άλλα βιβλία.

Αισθάνομαι την ανάγκη, να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου, στον Επίκουρο Καθηγητή της Εκκλησιαστικής Ιστορίας, αιδεσιμολογιώτατο πρωτοπρεσβύτερο Κωνσταντίνο Κωστάκη, επιβλέποντα της ανά χείρας μελέτης, για τις διακριτικές και καίριες συμβουλές και υποδείξεις του και για τον επιστημονικό διάλογο, που διημείφθη μεταξύ μας, και με βοήθησε να αναπτύξω συστηματικά τον προβληματισμό και την επιχειρηματολογία της μελέτης μου.

Επίσης, θεωρώ χρέος μου, να ευχαριστήσω, όσους με στήριξαν σε αυτό το εγχείρημα, το οποίο παρά τις όποιες ατέλειές του εύχομαι, να συμβάλλει, στο να καλυφθεί μια σημαντική πτυχή της Εκκλησιαστικής Ιστορίας και να καταστεί αφορμή μελέτης και ανάλυσης γεγονότων της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, εθνικής ιστορίας στον Αργολικό και ευρύτερα στον Ελλαδικό χώρο.

Άρτα, 7 Αυγούστου 2021

+ο Άρτης Καλλίνικος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος **7**

Περιεχόμενα **8**

Περίληψη **10**

Abstract **11**

Συντομογραφίες **12**

Εισαγωγή **13**

Κεφάλαιο Α΄

Η διοικούσα και Ποιμαίνουσα Εκκλησία της Αργολίδος κατά τον 19ο αι.

1. Κατά την περίοδο της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας της Ελλάδος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο **18**

2. Οι διοικητικές μεταβολές μετά την παραχώρηση της Αυτοκεφαλίας **19**

3. Διοικητικές ιδιομορφίες στην ιστορική διαδρομή της Μητροπόλεως κατά τον 19ο αιώνα **21**

4. Η πνευματική και γενικότερη κοινωνική κατάσταση κλήρου και λαού προ της ενάρξεως του απελευθερωτικού αγώνα και οι προσπάθειες ανυψώσεως του επιπέδου Κλήρου και λαού από την απελευθέρωση και εξής **24**

Κεφάλαιο Β΄

Η Θυσιαστικά συμβάλλουσα στην εθνική παλιγγενεσία Εκκλησία της Αργολίδος κατά τον 19ο αι.

1. Η Μητρόπολη κατά την προεπαναστατική περίοδο. Μετοχή στην Φιλική Εταιρεία και αλλού **31**

2. Η συνδρομή και η συμβολή της Μητροπόλεως στον Ιερό αγώνα **38**

3. Συμβολή της Μητροπόλεως στα θεσμικά όργανα και στην γένεση της Ελληνικής Πολιτείας **41**

Κεφάλαιο Γ΄
Η παρουσία και η πνευματική προσφορά των Ιερών Μονών της Εκκλησίας της Αργολίδος κατά τον 19ο αι.
1. Οι υφιστάμενες Μονές στον εκκλησιαστικό χώρο της Αργολίδος κατά τον 19ο αι. **44**
2. Η προσφορά των Ιερών Μονών της Εκκλησίας της Αργολίδος κατά την παλιγγενεσία **46**
3. Επιπτώσεις του Β.Δ. του 1833 στις Ιερές Μονές της μητροπόλεως Αργολίδος· η διάλυση και η κατάσταση των Μονών στην διάρκεια του 19ου αιώνα **51**

Συμπεράσματα **58**
Βιβλιογραφία **61**
Παράρτημα **65**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ιερά Μητρόπολη Αργολίδος απετέλεσε το χώρο των εθνικών, πολιτικών και εκκλησιαστικών διεργασιών κατά τον πολυτάραχο και μεταβατικό 19ο αιώνα. Την περίοδο αυτή, εκκλησιαστικά πρόσωπα, μητροπολίτες, κληρικοί και μοναχοί πρωταγωνίστησαν τόσο στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα του 1821, όσο και στη διαμόρφωση της νέας κρατικής και εκκλησιαστικής πραγματικότητας. Παρά τις διοικητικές μεταβολές που προήλθαν από την μονομερή ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος και τις επιπτώσεις στην διοικητική και ποιμαντική της λειτουργία, η Εκκλησία της Αργολίδος παρέμεινε θυσιαστικά ο κύριος θεσμός, που στήριξε ηθικά και πνευματικά τους πιστούς της και τα νέα θεσμικά όργανα που προέκυψαν στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Υπήρχε διαρκώς, μια κίνηση από την Εκκλησία της Αργολίδας προς τον λαό, είτε υπό τον τύπο προσωπικής προσφοράς και αυτοθυσίας, είτε υπό τύπο παιδείας και ηθικής δύναμης και παρηγοριάς, είτε ακόμη υπό τύπο κηδεμονίας, συμπαραστάσεως και υλικών παροχών. Το κύριο όμως έργο της παρέμεινε η διακονία και η σωτηρία των πιστών μέσα στο μεταβαλλόμενο ιστορικό περίγυρο του 19ου αιώνα, με θεμέλιο τη λειτουργική της παράδοση και το ορθόδοξο ήθος της.

ΟΡΟΙ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εκκλησία Αργολίδος, παλιγγενεσία, Αυτοκέφαλο, διάλυση μονών, θυσία, στήριξη, ενότητα, ήθος.

ABSTRACT

The Sacred Metropolis of Argolis was the scene of the national, political and ecclesiastical processes that took place during the turbulent and transitional nineteenth century. During this period, ecclesiastical figures, metropolitans, clergy and monastics played a leading role in both the 1821 struggle for national independence as well as in the formation of the new governmental and ecclesiastical reality.

Despite the administrative changes which came out of the one-sided declaration of autocephaly for the Church of Greece and the impact on its administrative and pastoral operation, the Church of Argolis sacrificially remained the primary institution offering ethical and spiritual support to the faithful and the new institutional organs that emerged in the newly constituted Greek state.

There was always a constant movement from the Church of Argolis towards the people, whether in the form of personal offering and self-sacrifice, or in the form of education and moral authority and consolation, or even in the form of stewardship, support and material provision. However, service and the salvation of the faithful remained its primary work during the transitional historical period of the nineteenth century, founded on its liturgical tradition and Orthodox ethos.

KEYWORDS: Church of Argolis, polygenesis, autocephaly, dissolution of monasteries, sacrifice, support, unity, ethos

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αρ.= *αριθμός*

Β.Δ.= *Βασιλικό Διάταγμα*

βλ.= *βλέπε*

Γ.Α.Κ.=*Γενικό Αρχείο του Κράτους*

ΔΗΜ.= *Δημοτικά*

επιστ.= *επιστημονικό*

ΘΗΕ=*Θρησκευτική και ηθική Εγκυκλοπαίδεια*

Ό.π.= *Όπως παραπάνω*

σ.= *σελίδα*

στ.=*στήλη*

τεύχ.= *τεύχος*

τόμ.= *τόμος*

Υπ.= *Υπουργείο*

υποσ.= *υποσημείωση*

υποφ.= *υποφάκελος*

φάκ.=*φάκελος*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με αναφορά του Παυλίνου (354-431μ.Χ.) στο Άργος το λόγο του Θεού κήρυξε ο Απόστολος Ανδρέας, παρουσιαζόμενος έτσι ως ιδρυτής της Εκκλησίας της Αργολίδος. Πιθανολογείται ότι στο Άργος θα είχε έλθει και ο Απόστολος Παύλος, αφού κατά το 50-60 μ.Χ. έμεινε στην Κόρινθο επί μήνες και επισκέφτηκε και τις περιοχές γύρω από την Κόρινθο. Ενωρίτατα ανυψώθηκε σε Επισκοπή το Άργος, ξεχωριστή από την Επισκοπή Ναυπλίου, με υπαγωγή στη δικαιοδοσία της Μητρόπολης Κορίνθου. Πρώτος Επίσκοπος Άργους που γνωρίζουμε είναι ο Περιγένης. Περί τα τέλη του 9ου αιώνα διετέλεσε Επίσκοπος Άργους ο Άγιος Πέτρος, ο πολιούχος. Το έτος 1166 οι Επισκοπές Άργους και Ναυπλίου ενοποιήθηκαν. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η συνένωση των Επισκοπών Άργους και Ναυπλίου ίσως να συντελέστηκε λίγο μετά το 879. Στα πρακτικά πάντως Σύνοδου του έτους 879 που συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ως μέλη υπογράφουν, χωριστά ο Άργους Θεότιμος και ο Ναυπλίου Ανδρέας. Η ενιαία Επισκοπή Άργους και Ναυπλίου το 1189 αποσπάστηκε από τη Μητρόπολη Κορίνθου και προήχθη σε μητρόπολη, με πρώτο μητροπολίτη τον Ιωάννη.

Το έτος 1212, κατέλαβαν το Άργος και το Ναύπλιο οι σταυροφόροι, που κατάργησαν την ορθόδοξη Ιεραρχία και εγκαταστάθηκε στο Άργος λατίνος Επίσκοπος. Κατά τη διάρκεια της φραγκοκρατίας (1212-1540) είναι σχολάζουσα η ορθόδοξη Μητρόπολη Άργους. Για τις υποθέσεις των Ορθοδόξων, με την έγκριση του λατίνου Επισκόπου, υπήρχε ένας πρωτοπαπάς, διοριζόμενος από τους Ενετούς.

Το έτος 1540 παραδίδεται το Ναύπλιο στους Τούρκους από τους Ενετούς. Ο Πατριάρχης Ιερεμίας Α΄ το 1541 δέχτηκε πρεσβεία από Αργείους και Ναυπλιείς στην Κωνσταντινούπολη, που ζήτησαν να ανασυσταθεί η μητρόπολη, που για 329 χρόνια, από το 1212 ήταν σχολάζουσα. Η Μητρόπολη με έδρα το Ναύπλιον ανασυνεστάθη και ως μητροπολίτης σε αυτή προήχθη ο Δωρόθεος.

Από το έτος 1686 μεταφέρεται η έδρα της Μητροπόλεως στο Άργος, αφού το Ναύπλιον για δεύτερη φορά καταλαμβάνεται από τους Ενετούς. Το έτος 1715 αρχίζει η Β΄ τουρκική κυριαρχία και γίνεται έως το 1770 έδρα της μητροπόλεως το Μέρμπακα (Αγία Τριάδα), οπότε έγινε επιδρομή Αλβανών και καταστροφές που επέβαλαν να μεταφερθεί στο Άργος. Εδώ παρέμεινε έως την επανάσταση του 1821. Τότε το Ναύπλιο ξαναέγινε έδρα της Μητροπόλεως, έως σήμερα. Την 19η Σεπτεμβρίου 1821 στη φυλακή της Τριπολιτσάς πέθανε ο εθνομάρτυρας Μητροπολίτης Άργους και

Ναυπλίου Γρηγόριος Καλαμαράς. Η μητρόπολη από το θάνατό του έως το 1833 διοικείται από τοποτηρητές.

Με Βασιλικό Διάταγμα της 16ης Δεκεμβρίου 1833, η Μητρόπολη Άργους και Ναυπλίας μετονομάστηκε «Μητρόπολις Αργολίδος», περιλαμβάνουσα τις επαρχίες Ναυπλίας, Τροιζήνος και Ερμιονίδος. Το ίδιο διάταγμα όριζε ότι το Άργος και η επαρχία Άργους υπάγονται στη Μητρόπολη Κορίνθου και όχι στη Μητρόπολη Αργολίδος. Με Β.Δ. της 16ης Δεκεμβρίου 1841 η Μητροπόλη Κορίνθου- Άργους και η Μητρόπολη Αργολίδος ενοποιήθηκαν ως Μητρόπολη Κορίνθου και Αργολίδος. Με Β.Δ. της 18ης Δεκεμβρίου 1842 συγχωνεύτηκε στη Μητρόπολη Κορίνθου και Αργολίδος και η Επισκοπή Ύδρας. Αυτές οι συγχωνεύσεις εξηγούνται, διότι είχε μονομερώς ανακηρύξει το αυτοκέφαλό της η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος και δεν ήθελε να προβεί σε εκλογές αρχιερέων, μέχρι να υιοθετήσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο αυτή της την ενέργεια, ώστε να μη θεωρηθεί ως εντελώς αυθαιρετούσα.

Το 1850, διά Πατριαρχικού Τόμου, αναγνωρίστηκε η αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της Ελλάδος. Με την έκδοση του νόμου Σ΄ το έτος 1852, η Ιερά Σύνοδος προσδιόρισε τα όρια των μητροπόλεων και εξέλεξε μητροπολίτες για όσες ήταν χηρεύουσες. Όρια για τη Μητρόπολη Αργολίδος καθορίστηκαν τα ισχύοντα μέχρι σήμερα και το Σεπτέμβριο του 1852 εξελέγη μητροπολίτης ο αρχιμανδρίτης Γεράσιμος Παγώνης ή Παγωνόπουλος, πρωτοσύγκελος και τοποτηρητής Μεσσηνίας.

Έκτοτε η Μητρόπολη εξακολουθεί να υφίσταται ως Μητρόπολη Αργολίδος κατά τον 19ο και κατά τον 20ο αιώνα, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, τόσο στην διοίκησή της όσο και στην διαδοχή των Μητροπολιτών της, μέχρι σήμερα. Η Ιερά Μητρόπολη σήμερα αναπτύσσεται στα όρια του νομού Αργολίδος, πλην της περιοχής της Ερμιονίδος. Κατέχει δε, εβδομήντα οκτώ ενορίες, μια ανδρώα μονή, έξι γυναικείες Μονές, ένα ανδρώο και δύο γυναικεία ησυχαστήρια.

Στην Ιερά Μητρόπολη Αργολίδος τιμώνται οι Άγιοι της τοπικής εκκλησίας: 1) Άγιος Λεωνίδης μετά των μαθητριών του (+3ος αιώνας μ.Χ.) 2) Πέτρος επίσκοπος Άργους (+922), 3) Όσιος Θεοδόσιος ο Νέος (+924), 4) Όσιος Λεόντιος ο Αργείος (+1605), 5) Άγιος Νεομάρτυρας Αναστάσιος ο Ναυπλιεύς (+1655), 6) Άγιος Νεομάρτυρας Αγγελής ο Αργείος (+1813).

Στο έδαφος της Ιεράς Μητροπόλεως Αργολίδος διασώζονται χριστιανικά μνημεία από την παλαιοχριστιανική περίοδο, όπως η παλαιοχριστιανική βασιλική της Επιδαύρου, από την βυζαντινή περίοδο, με σημαντικότερους τους ναούς της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο χωριό Νέο Ηραίο (Χώνικας), στην Αγία Τριάδα

(Μέρμπακα), στην πόλη του Άργους, ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Πλατανίτη, η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου, η μονή Αγνούντος κ.ά., καθώς και αρκετά μεταβυζαντινά και νεώτερα χριστιανικά μνημεία και προσκυνήματα.

Ο 19ος αι. συνδέεται με πρόσωπα και γεγονότα, εξόχως σημαντικά για την εκκλησιαστική ιστορία της μητροπολιτικής περιφέρειας Αργολίδος. Σκοπός μας είναι να παρουσιάσουμε αυτά τα πρόσωπα και να αναφερθούμε στα γεγονότα που διαδραματίστηκαν την περίοδο αυτή.

Με την παρούσα εργασία παρουσιάζεται η συμβολή της εκκλησιαστικής περιφέρειας Αργολίδος στον απελευθερωτικό αγώνα. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στους κληρικούς που έλαβαν μέρος στον εθνικό αγώνα και πολλοί από αυτούς θυσιάστηκαν για την πίστη και την πατρίδα. Αναφερόμαστε, επίσης, στη σημαντική συμβολή της Μητροπόλεως για την πνευματική καλλιέργεια και μόρφωση των υπόδουλων κατοίκων της περιοχής. Ειδική μνεία γίνεται και για την χρηματική προσφορά της τοπικής εκκλησίας στον αγώνα.

Στην εν θέματι περίοδο σημαντική είναι η παρουσία των εκκλησιατικών τοποτηρητών και ως εκ τούτου αναφερόμαστε, πρωτίστως, στην αναγκαιότητα του θεσμού της τοποτηρητείας αλλά και στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην εκκλησιαστική τους διακονία.

Επίσης, εξετάζεται η εκκλησιαστική κατάσταση της Αργολίδας επί Καποδίστρια (1828-1831). Ειδικότερα, παρουσιάζεται η οικονομική ένδεια των κληρικών και ο σημαντικός ρόλος που διαδραμάτισαν στην Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους (1829). Ειδική μνεία γίνεται και στον αντίκτυπο που είχε η πολιτική του Όθωνα στην μητρόπολη Αργολίδος.

Σπουδαιότητα παρουσιάζει και η διαμόρφωση της κατάστασης στην εκκλησία της Αργολίδος μετά την εκ μέρους του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στην ενότητα αυτή αναφερόμαστε στην διαποίμανση της Εκκλησίας της Αργολίδος και σε σημαντικούς Ναούς που θεμελιώθηκαν και ανεγέρθηκαν κατά την περίοδο που εξετάζεται.

Στην παρούσα μελέτη ως βασικά ερευνητικά ερωτήματα τίθενται η συμβολή της Μητροπόλεως Αργολίδος στον εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα, οι εκκλησιαστικές προσωπικότητες που βρίσκονταν στο πηδάλιο της Αργολικής εκκλησίας την περίοδο αυτή, καθώς και η εκκλησιαστική κατάσταση της Μητροπόλεως Αργολίδος και των Μονών της επί Καποδίστρια και Όθωνα.

Σε όλα τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας και της συγγραφής της μελέτης αυτής χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική μεθοδολογία αφήγησης, περιγραφής, ανάλυσης και σύνθεσης των ιστορικών και αρχειακών πηγών (πρωτογενών ή δευτερογενών), καθώς και όλα εκείνα τα απαραίτητα στοιχεία και τα κριτήρια που επιτρέπουν αφενός την αποτελεσματική προσέγγιση του περιεχομένου τους, την αξιοποίησή και ερμηνεία τους για την ανάδειξη της όλης θεματικής της μελέτης και αφετέρου την απαραίτητη και αναγκαία τεκμηρίωση όλων των ιστορικών στοιχείων και μαρτυριών, που προάγουν την επιστημονική έρευνα στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο.

Στο πρώτο κεφάλαιο εκτίθενται σε τέσσερεις ενότητες, τα γεγονότα, οι διοικητικές μεταβολές και οι διοικητικές ιδιομορφίες, που παρουσιάστηκαν στο διοικητικό θεσμό της Ιεράς Μητροπόλεως πριν, κατά και μετά την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Κύριο γεγονός της περιόδου αποτελεί η μονομερής ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος (1833), που επέφερε σημαντικές διοικητικές μεταβολές στις απελευθερωθείσες εκκλησιαστικές επαρχίες, οι οποίες απεκόπησαν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Συνάμα, καταγράφεται η πνευματική και γενικότερα η κοινωνική κατάσταση κλήρου και λαού, καθώς και οι προσπάθειες που αναλήφθηκαν για την πνευματική, ηθική και κοινωνική ανύψωσή τους από επίσημα εκκλησιαστικά πρόσωπα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προβάλλεται η θυσιαστική προσφορά της Μητροπόλεως Αργολίδος και η πνευματική, ηθική, υλική και οικονομική συμβολή της στο ιερό αγώνα. Παράλληλα γίνεται λόγος για σημαντικά εκκλησιαστικά πρόσωπα που έλαβαν μέρος και έδωσαν ακόμα και το αίμα τους στους αγώνες για την ελευθερία της περιοχής. Η τοπική Εκκλησία με τα θεσμικά της όργανα συνέβαλε αποφασιστικά στην γένεση και την εδραίωση της Ελληνικής Πολιτείας συμμετέχοντας στις εθνικές συνελεύσεις και στα κρατικά όργανα που προέκυψαν.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την παρουσία και την πνευματική προσφορά των Ιερών Μονών της Ιεράς Μητροπόλεως Αργολίδος. Δίνονται λίγα ιστορικά στοιχεία για την ίδρυση και την πορεία των Ιερών Μονών στο διάβα των χρόνων και καταγράφονται συνοπτικά οι επιπτώσεις από τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίζονται στην περιοχή κατά τον ένοπλο αγώνα του 1821. Επίσης προβάλλεται το έργο και η προσφορά, πνευματική και υλική, των Ιερών Μονών στο πλήρωμα της τοπικής εκκλησίας καθ' όλο το διάστημα του 19ου αιώνα. Καταγράφονται δε, τα σημαίνοντα πρόσωπα του μοναχικού βίου της επαρχίας και το έργο που ανέπτυξαν.

Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τις επιπτώσεις του Βασιλικού Διατάγματος του 1833, με το οποίο διαλύθηκαν ή συγχωνεύθηκαν οι υφιστάμενες Μονές.

Για την μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκε η προγενέστερη βιβλιογραφία που αναφέρεται στην εκκλησιαστική και εθνική ιστορία της περιόδου στην περιοχή της Αργολίδας, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου. Λήφθηκαν υπόψιν γενικά και ειδικά έργα, τόσο για την ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως Αργολίδος, όσο και για την ιστορία του εθνικού αγώνα του 1821 και των γεγονότων που συντελέστηκαν στην περιοχή για την δημιουργία του ελεύθερου Ελληνικού κράτους.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται, επισκοπικός κατάλογος της Ιεράς Μητροπόλεως Αργολίδος του 19ου αιώνα, στοιχεία από σχετικό αρχειακό υλικό για την ιστορία της περιοχής, συνοπτικώς τα συμπεράσματα και η ειδική και γενική βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Έχοντας τον σκοπό και τους στόχους που προαναφέραμε θεωρούμε ότι η παρούσα μελέτη συμβάλει στην ανάδειξη της προσφοράς της Μητροπόλεως Αργολίδος τον πολύπαθο, για ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, 19ο αι. Αναδεικνύει τόσο το σπουδαίο έργο που διαδραμάτισε η τοπική εκκλησία όσο και τα μελανά σημεία που την «πλήγωσαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄
Η ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΚΑΙ ΠΟΙΜΑΙΝΟΥΣΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙ.

1. Κατά την περίοδο της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας της Ελλάδος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Με τον ερχομό στο Ναύπλιο του Βασιλιά Όθωνα, στις 25 Ιανουαρίου 1833, αρχίζει από πλευράς της Αντιβασιλείας, μεταρρύθμιση ριζοσπαστική στα εκκλησιαστικά δεδομένα. Στις 15 Ιουλίου 1833, υπογράφτηκε στο Ναύπλιο πρωτόκολλο για την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της καθ' Ελλάδα Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, με το οποίο πλέον διατηρείται μόνο πνευματική σχέση[1]. Την διακήρυξη υπέγραψε εκτός των άλλων Ιεραρχών, έχοντας την ιδιότητα του εκκλησιαστικού τοποτηρητή Άργους, ο πρώην Μετρών Μελέτιος[2]. Αυτό το πρωτόκολλο απέκτησε και πολιτειακό κύρος με το Βασιλικό Διάταγμα της Αντιβασιλείας του Όθωνα[3] της 23ης Ιουλίου/ 4ης Αυγούστου 1833.

Με το Β.Δ. της 16ης Δεκεμβρίου 1833 το Άργος καθώς και η επαρχία Άργους υπήχθησαν διοικητικώς υπό την μητρόπολη Κορίνθου και όχι υπό την μητρόπολη Αργολίδος[4]. Δηλαδή, έχουμε μητροπολίτες πλέον και παύουν οι τοποτηρητές. Στο υπ' αριθμόν 820, από 17 Φεβρουαρίου 1836, έγγραφό του ο Νομάρχης Αργολίδος και Κορινθίας αναφέρει «προς τον Δήμαρχον Ναυπλίας», πως κάποιοι φορείς του δημοσίου, μη έχοντας προφανώς προσαρμοσθεί στην νέα εκκλησιαστική κατάσταση, επιγράφουν τα *«έγγραφα αυτών "προς την Επισκοπήν" και όχι "προς τον Επίσκοπον" ενώ ο ενεργών είναι αυτός και όχι αφηρημένως η Επισκοπή»*. Δίνει λοιπόν εντολή, ώστε πλέον, τα έγγραφα να απευθύνονται προς τους εκκλησιαστικώς προϊσταμένους, και μάλιστα, με χρήση της τυπικής προσφώνησης Σεβασμιώτατον, *«προς αποφυγήν παρατηρήσεων»*, καθώς καταλήγει χαρακτηριστικά[5]. Παρατηρούμε λοιπόν, πως η κρατική διοίκηση θέλει την δεοντολογία και προστάτευε το κύρος των Ιεραρχών.

---

[1] Χρήστου Παναγιώτης, «Ελλάς», *ΘΗΕ*, τόμ. 5, Αθήναι 1964, στ. 627 –628.
[2] Κωνσταντίνος Πρεσβύτερος και Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, *Τα σωζόμενα Εκκλησιαστικά συγγράμματα*, εκδιδόντος Σοφοκλέους Κ. του εξ Οικονόμων, τόμ. Β΄, Αθήνησι ΑΩΞΔ΄ [1864], σ. 168.
[3] Ακανθόπουλος Πρόδρομος, *Κώδικας Ιερών Κανόνων και Εκκλησιαστικών Νόμων*, Έκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη [2]1991, σ. 735 κ.ε.
[4] Βασίλειος Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, (Ατέσης), *Επίτομος Επισκοπική Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερον*, τόμ. Α΄, Εν Αθήναις 1948, σ. 143.
[5] Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ρ 37 (1836).

Είναι γνωστό, πως δια Βασιλικού Διατάγματος της 25ης Σεπτεμβρίου 1833[6], διαλύθηκαν τετρακόσια δέκα έξι μοναστήρια, τα οποία είχαν λιγότερους από έξι μοναχούς, ενώ τα ιερά τους κειμήλια και υπόλοιπα τιμαλφή παρεδόθησαν *«εις τας ανηκούσας Δημοτικάς αρχάς»*[7]. Αυτό, είχε προκαλέσει οξύτητες. Εξ αυτού άλλωστε, αλλά και εξ αιτίας των διοικητικών και οικονομικών προνομίων, που απολάμβανε η πρωτεύουσα Ναύπλιο, ο Νομάρχης Αργολίδας και Κορινθίας για τα κοσμικά βιβλία της διαλυμένης μονής Κατακεκρυμμένης (κλασικοί συγγραφείς, λεξικά, σχολικά) γνωμοδότησε και παρεκάλεσε να παραμείνουν στην πόλη, και να δοθούν στο Δημοτικό Σχολείο Άργους *«επί μετριωτάτη τιμή»*[8], παρά το γεγονός, ότι η «επί των Εκκλησιαστικών κτλ. Γραμματεία της Επικρατείας», προχώρησε τελικά με γνώμονα τους δικούς της συνολικούς σχεδιασμούς[9].

Με Β.Δ. της 16ης/ 28ης Δεκεμβρίου 1841 η μητρόπολη Κορίνθου – Άργους, καθώς και η μητρόπολη Αργολίδος συγχωνεύθηκαν σε μία, την ενιαία μητρόπολη Κορίνθου και Αργολίδος υπό την ποιμαντορία του μητροπολίτη Κυρίλλου Βογάσαρη. Αποβιώσαντος του Κυρίλλου το έτος 1842, με Β.Δ. της 18ης/ 30ης Δεκεμβρίου 1842 η επισκοπή Ύδρας συγχωνεύθηκε σε αυτήν της Αργολίδος και Κορινθίας, με τίτλο *«επισκοπή Κορινθίας και Αργολίδος»*, υπό τον μητροπολίτη από Ύδρας Γεράσιμο Ράλλη (Σπανό), αποβιώσαντα το έτος 1843, οπότε την εκκλησιαστική διοίκηση αναλαμβάνει Γενική Εκκλησιαστική Επιτροπή. Οι συγχωνεύσεις αυτές οφείλονταν, στο ότι η Σύνοδος είχε μονομερώς ανακηρύξει το αυτοκέφαλο της καθ' Ελλάδα Εκκλησίας και δεν επιθυμούσε να προβεί σε εκλογές Ιεραρχών, μέχρις ότου το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αποδεχθεί αυτήν την μονομερή της ενέργεια, ώστε να μη κατηγορηθεί ως αυθαιρετούσα εντελώς.

2. Οι διοικητικές μεταβολές μετά την παραχώρηση της Αυτοκεφαλίας.

Μετά από διεργασίες[10], στις 29 Ιουνίου 1850, στην Κωνσταντινούπολη, μετά από την απόλυση της Θείας Λειτουργίας, η Πατριαρχική Σύνοδος συνήλθε στο Μεγάλο Συνοδικό του Οικουμενικού Πατριαρχείου και σε ειδική επίσημη τελετή, ως πρόεδρος

[6] Μαμούκας Ανδρέας, *Τα Μοναστηριακά*, εν Αθήναις 1859, σ. 148-150.
[7] Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, ΔΗΜ. 1.1/ Ν 28 (1835).
[8] Γ.Α.Κ., Μοναστηριακά, φάκ. 230 αρ. 6, Εισόδια της Θεοτόκου ή Κατακεκρυμμένη.
[9] Ό.π., φάκ. 230 αρ. 8, Εισόδια της Θεοτόκου ή Κατακεκρυμμένη.
[10] Κωνσταντινίδης Εμμανουήλ, *Η ανακήρυξις του αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850) και η θέσις των Μητροπόλεων των "Νέων Χωρών" (1928*), εν Αθήναις 1991, σ. 13-16.

της Συνόδου, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Άνθιμος Δ', ύστερα από την εκφώνηση του Μεγάλου Αρχιδιακόνου *«Πρόσχωμεν», «γεγονυία τη φωνή εις επήκοον πάντων ανέγνω τον ιερόν Συνοδικόν Τόμον εν μεμβράναις αντιγεγραμμένον·…και μετά την συμπλήρωσιν της αναγνώσεως, οι την Αγίαν και Μεγάλην Σύνοδον συγκροτούντες… ήρξαντο υπογράφειν αυτόν κατά τάξιν»*[11]. Αυτή είναι η περιγραφή, στα Πρακτικά της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως, της τελετής της από πλευράς του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανακήρυξης[12] του αυτοκεφάλου στην καθ' Ελλάδα Εκκλησία.

Ωστόσο, την Ελληνική Πολιτεία ενδιέφερε η ηθική και πνευματική αναβάθμιση των Ελλήνων, και μάλιστα θεωρούσε πως κατάλληλος συντελεστής, για κάτι τέτοιο, ήταν η Εκκλησία. Στις 19 Μαρτίου 1851, σε έγγραφο, ο Υπουργός των Εκκλησιαστικών, μέσω του Νομάρχη Αργολίδος και Κορινθίας, ενημερώνει τους Δημάρχους Ναυπλίας και Άργους, πως *«κατ' αίτησιν ημών η ιερά σύνοδος του Βασιλείου διέταξε τον ιεροκήρυκα τον λαχόντα τον Δήμον του οποίου προΐστασθε, να μη διαμένη διαρκώς εις μίαν πόλιν της αποστολής του και προς ας παρά της ιεράς συνόδου έχη οδηγίας, περιοδεύει και κηρύττει τον λόγον του Θεού, ου μόνον εν ταις πόλεσι αλλά και εν ταις κώμαις και εν τοις χωρίοις»*[13]. Με την σειρά του, ο Νομάρχης δίνει παραγγελία προς τους Δημάρχους Ναυπλίας και Άργους, για να μεριμνήσουν *«ώστε να δοθεί πάσα περιποίησις και συνδρομή εις τους κ(υρίους) ιεροκήρυκας, και ιδίως συνοδεία εθνοφυλακής κατά την από τόπου εις τόπον μετάβασίν των»*[14].

Ύστερα από την έκδοση του νόμου Σ΄ του έτους 1852, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος προέβη στον καθορισμό των ορίων των μητροπόλεων, καθώς και στην πλήρωση όσων από αυτές διατελούσαν χηρεύουσες. Αναφορικά με την μητρόπολη Αργολίδος, ως όρια καθορίστηκαν αυτά, που είναι εν ισχύει έως σήμερα. Επίσης, αρχιεπίσκοπος Αργολίδος, προκειμένου να διαποιμάνει την από ετών χηρεύουσα μητρόπολη, εκλέγεται ο εκ Καλαμών Πρωτοσύγκελλος Μεσσηνίας Γεράσιμος Παγώνης ή Παγωνόπουλος[15], ο οποίος εθεμελίωσε και εγκαινίασε τον σημερινό ναό του Αγίου Πέτρου Άργους και τον ναό της Ευαγγελιστρίας της Νέας Επιδαύρου.

---

[11] Ό.π., σ. 72-73.
[12] Ακανθόπουλος Πρόδρομος, *Κώδικας Ιερών Κανόνων και Εκκλησιαστικών Νόμων*, Έκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη [2]1991, σ. 744-749.
[13] Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ο (1851).
[14] Ό.π.
[15] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Α΄ (Διοίκησις), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1957, σ. 45-46.

Του Γερασίμου αποβιώσαντος στο Ναύπλιο, τον Απρίλιο του έτους 1867, την διοίκηση της μητροπόλεως αναλαμβάνει Τριμελής Επιτροπή Ιερέων, έως τον Ιούλιο του ίδιου έτους, οπότε εξελέγη και χειροτονήθηκε μητροπολίτης Αργολίδος ο ιεροκήρυκας Αττικής, Δανιήλ Πετρούλιας. Ο Δανιήλ ευλαβώς προέβη στην μεταβολή, διαρρύθμιση και συμπλήρωση της παλαιάς Ιεράς Ακολουθίας του αγίου Πέτρου Επισκόπου Άργους και έτσι δημιούργησε την νέα Ακολουθία, η οποία ψάλλεται κάθε έτος, την 3η Μαΐου, ημέρα της μνήμης του Αγίου[16].

Τον Νοέμβριο του έτους 1872, ο Αργολίδος Δανιήλ απεβίωσε και η μητρόπολη διοικείται υπό Τριμελούς Επιτροπής Ιερέων, μέχρι τον Αύγουστο του 1874, οπότε εξελέγη και χειροτονήθηκε μητροπολίτης Αργολίδος, ο ιεροκήρυκας Αρκαδίας Καλλίνικος Τερεζόπουλος, ο οποίος όμως, τον Οκτώβριο του έτους 1875[17], απεβίωσε.

Ύστερα από τον θάνατο του Καλλινίκου, ανέλαβε και πάλι την διοίκηση της μητροπόλεως, τριμελής Επιτροπή, έως τον Μάρτιο του έτους 1882, οπότε εξελέγη μητροπολίτης Αργολίδος, ο έως τότε, εφημέριος του μητροπολιτικού ναού των Αθηνών, καθώς και του ναού των βασιλικών ανακτόρων, Νίκανδρος Δελούκας. Ο Νίκανδρος ποίμανε την μητρόπολη Αργολίδος για τριάντα χρόνια. Απεβίωσε το έτος 1912, στο Ναύπλιο. Έχει ενταφιαστεί στο κοιμητήριο της πόλεως του Ναυπλίου και στον τάφο του έχει τεθεί μαρμάρινη προτομή του. Ο Αργολίδος Νίκανδρος μετά τον θάνατό του κατέλειπε στους ναούς του αγίου Γεωργίου Ναυπλίου και του Αγίου Πέτρου Άργους από 25% αντίστοιχα, της κυριότητας της ιδιόκτητης μητροπολιτικής του οικίας. Πρόκειται για το γνωστό στο Ναύπλιο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία», το οποίο εκποιήθηκε σε ιδιώτη[18], τον Μάιο του έτους 2001.

3. Διοικητικές ιδιομορφίες στην ιστορική διαδρομή της Μητροπόλεως κατά τον 19ο αιώνα.

Πρωταρχική προϋπόθεση, για την ύπαρξη και λειτουργία της Εκκλησιαστικής διοίκησης είναι οι χειροτονίες. Όμως, λόγω της έναρξης της Επανάστασης του 1821,

[16] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, «Δανιήλ ο Πετρούλιας», *ΘΗΕ*, τόμ. 4, Αθήναι 1964, στ. 960.
[17] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον*, Τεύχος Α΄ (Διοίκησις), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1957, σ. 46.
[18] Κορομπόκης Καλλίνικος, Αρχιμ., «Η Εκκλησία του Άργους τον 19ο αιώνα (Γενική Θεώρηση)», *Το Άργος κατά τον 19ο αιώνα* (Άργος 5-7 Νοεμβρίου 2004), Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Αργειακών Σπουδών, Άργος 2009, σ.133.

οι εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι ευρισκόμενες στις εξεγερθείσες Ελληνικές περιοχές, διοικητικώς αποκόπηκαν εκ του Πατριαρχείου. Το γεγονός αυτό επέφερε, συν τοις άλλοις, την απαγόρευση κάθε χειροτονίας, στις εκκλησιαστικές επαρχίες που χήρευαν. Σε αυτή την συγκυρία, την επίλυση του ανακύψαντος θέματος, επιχείρησε η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας, τοποθετώντας τοποτηρητές στις επισκοπές, που χήρευαν. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν οι σχολάζοντες ή εμπερίστατοι Ιεράρχες ή και οι Πρωτοσύγκελλοι των οικείων επισκοπών, οι οποίοι επιζητούσαν να αποκατασταθούν λαμβάνοντας εκκλησιαστική θέση στην νεοπαγή επικράτεια της Ελλάδας, λόγω ευσυνειδησίας, αλλά και προκειμένου να προσπορίζονται τα αναγκαία προς το ζην, καθώς αντιλαμβανόμαστε από το υπ' αριθμόν 101/ 14 Μαΐου 1823 έγγραφο του Ανδρούσης Ιωσήφ, Υπουργού της Θρησκείας απευθυνόμενο εις τον πρόεδρο του Εκτελεστικού, όπου μεταξύ άλλων διαβάζουμε: *«εἰς ἕκαστον τμῆμα νά διορισθῇ εἷς ἀρχιερεύς καί εἷς πεπαιδευμένος ἐκκλησιαστικός ἐπίτροπος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μέν ἀρχιερεύς νά εὐλογῇ τόν λαόν ἱερουργῶν, ὅταν προσκαλήται, ἵνα πορίζεται καί τά πρός τό ζῆν, ὁ δέ πεπαιδευμένος ἐκκλησιαστικός ἐπίτροπος, ὄχι μόνον νά βαστᾷ κατάστιχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων ἀναφερόμενος εἰς τό Ἐθνικόν Ταμεῖον καί νά τρέφεται καί αὐτός, ἀλλά καί νά διδάσκῃ καί τόν λαόν ἤθη χριστιανικά…»*[19]. Με την από τις 12 Μαΐου 1832 αίτηση του πρωτοσυγκέλλου Αθανασίου Σολιώτου, εκκλησιαστικού τοποτηρητεύοντος Ναυπλίου και Άργους, προς την Γραμματείαν επί των Εκκλησιαστικών**,** αιτείται την εκκλησιαστική του αποκατάσταση και γράφει μεταξύ άλλων χαρακτηριστικά: *«προστρέχω διά τῆς παρούσης μου ἀναφορᾶς εἰς τό ἔλεος τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως καί παρακαλῶ θερμῶς νά εὐαρεστηθῇ νά δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τήν ταπεινήν μου ἱκεσίαν καί ἀναγνωρίσῃ ὡς μήτηρ φιλόστοργος καί προστάτις τῶν ἀδικουμένων ὅτι ἔχω καί ἐγώ κανένα μικρόν δικαίωμα, νά μέ ἀξιώσῃ τῆς προστασίας της. Σεβαστή Κυβέρνησις δέν εἶναι δίκαιον τά γνήσια τέκνα τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἠγωνίσθησαν καί ἔπαθον νά λιμώττωσιν, οἱ δέ ξένοι καί μή ἔχοντες τό παραμικρόν δικαίωμα νά κατατρυφῶσιν»*[20]**.** Το Βουλευτικό Σώμα είχε σχετικά αποφασίσει: *«…ἐνεκρίθη πρῶτον νά διορισθῶσι καθ' ὅλας τάς χηρευούσας ἐπαρχίας ἀρχιερεῖς, εἰς τό νά ἐκπληρῶσι τάς ἀρχιερατικάς τελετάς· δεύτερον, νά διορισθῶσι καί εἷς ἐπιστάτης εἰς τάς μητροπόλεις, ὅστις νά κρατῇ*

[19] Γ.Α.Κ., Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Μάιος 1823), υποφ. «Γενικά, Διάφορα, Εκκλησιαστικά, Μοναστηριακά, Σχολικά».
[20] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 49 (Μάιος 1832), υποφ. «Εκκλησιαστικά».

κατάστιχον καί καθαρόν λογαριασμόν ὅλων τῶν εισοδημάτων, ὅπου θέλει συνάζονται»[21] με την δική του φροντίδα. Με αυτό το άτυπο εκκλησιαστικό διοικητικό σύστημα, θεραπεύτηκε το διοικητικό έλλειμμα από τη παύση χειροτονιών και εξασφαλίστηκε η επιβίωση για τους αναλαβόντες διοικητικά καθήκοντα εμπερίστατους αρχιερείς και κληρικούς που είχαν μάλιστα προσφέρει υπηρεσίες στην Εκκλησία και στο Έθνος.

Η Εκκλησιαστική Διοίκηση στην επαρχία του Άργους, έπρεπε να συνεχίσει την λειτουργία της, παρά την παύση χειροτονιών, λόγω της επανάστασης και της αποκοπής από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Γι' αυτόν τον λόγο η εκκλησιαστική διοίκηση διαμορφώθηκε, ως ένα τριγωνικό, άτυπο σύστημα. Ο πρώην Τριπόλεως Διονύσιος ο Παρδαλός ως περιοδεύων αρχιερέας τελούσε τις χειροτονίες και κάθε άλλη τελετουργική ανάγκη, ενώ ταυτοχρόνως ο Πρωτοσύγκελλος Αθανάσιος Σολιώτης είχε χρέη επιστάτη των οικονομικών θεμάτων και οι δύο αυτοί υπάγονταν ως *«υπάλληλοι κλάδοι»* στο *«Ιερόν Μινιστέριον της Θρησκείας»*, καθώς αναφέρεται στο υπ' αριθμόν 1102/ 17 Απριλίου 1825 έγγραφο[22] του Υπουργού της Θρησκείας προς τον πρώην Τριπόλεως Διονύσιο. Έτσι, καλύφθηκε η ανάγκη για συνέχεια της εκκλησιαστικής διοικήσεως, αλλά με αρκετές δυσχέρειες, που αντιμετώπιζαν οι ασκούντες την εκκλησιαστική διοίκηση στην Αργολίδα. Ως βασικές δυσκολίες[23] των εκκλησιαστικώς τοποτηρητευόντων καταγράφονται το απειθές των χριστιανών, κλήρου και λαού, καθώς και το ότι δεν καταβάλλονταν τα αρχιερατικά δικαιώματα.

Επίσης, μια διοικητική ιδιομορφία στην Εκκλησία της Αργολίδος προέκυψε από την ένταση των σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας της Ελλάδος και Οικουμενικού Πατριαρχείου, την προϊούσα εκ της μονομερούς υπό της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ανακήρυξης (15 Ιουλίου 1833), της, από τον Οικουμενικό Θρόνο, ανεξαρτησίας της. Έτσι, δημιουργούνταν δυσχέρειες στην συνήθη διαδικασία εκλογής και χειροτονίας Αρχιερέων και παρατηρούμε, ότι ιστορικά καταγράφεται η ανά διαστήματα, άσκηση της Εκκλησιαστικής Διοίκησης της Αργολίδος, υπό Τριμελών, εξ Ιερέων, Επιτροπών ή και υπό Πρωτοσυγκέλλων.

[21] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 8 (Απρίλιος 1825), υποφ. «Εκκλησιαστικά».
[22] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 8 (Απρίλιος 1825), υποφ. «Εκκλησιαστικά».
[23] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Αύγουστος 1823). Επίσης, Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Ιούλιος 1823).

4. Η πνευματική και γενικότερη κοινωνική κατάσταση κλήρου και λαού προ της ενάρξεως του απελευθερωτικού αγώνα και οι προσπάθειες ανυψώσεως του επιπέδου Κλήρου και λαού από την απελευθέρωση και εξής.

Η μακραίωνη υποδούλωση των Ελλήνων είχε επιφέρει ως βαρειές συνέπειες στον Κλήρο και στον λαό, την υλική εξαθλίωση και την πνευματική κατάπτωση, όπως πληροφορούμαστε από πηγές της εποχής εκείνης. Έτσι, στο υπ' αριθμόν 927/ 29 Αυγούστου 1823 έγγραφό του ο Υπουργός της Θρησκείας, Ανδρούσης Ιωσήφ, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι: *«...οἱ ἄνθρωποι ἀπεστάτησαν πρό πάντων ἀπό τόν Θεόν αὐτῶν καί διά ταῦτα ἔφθασαν ἐς ἐσχάτην ἀπείθειαν καί ἀνευλάβειαν καί εἰς ἐκκλησίας καί ἐκκλησιαστικούς»*[24]. Βασική αιτία αυτού του φαινομένου κυρίως ήταν η παρακμή, η φτώχεια και το εμπερίστατο της κατάστασης, στην οποίαν βρέθηκαν κληρικοί και λαϊκοί στα χρόνια του αγώνα.

Σχετική με την κατάσταση της εποχής εκείνης, είναι και η από 22 Ιουλίου 1823 αναφορά προς τον Υπουργό της Θρησκείας, του Αθανασίου Σολιώτου, ο οποίος γράφει μεταξύ των άλλων: «*ἀπό τήν μεγάλην ἀκαταστασίαν τοῦ τόπου καί τῆς φατρίας ἑκάστου τῶν χωρίων καί διά τά μέγιστα βάσανα ὁπου σχεδόν δοκιμάζουν ὅλοι ἐνταῦθα ἐξαιτίας τοῦ περάσματος τῶν στρατευμάτων, μήτε εἰς κανένα χωρίον ἐπῆγα, μήτε ἀρχιερατικόν δικαίωμα ἐζήτησα, καθότι δέν ἔχουν σκοπόν νά δώσουν τίποτα...*[25]». Ακαταστασία, φτώχεια, διαμάχες και βάσανα των κατοίκων του λαού, λόγω του περάσματος των στρατευμάτων, ήταν τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας.

Οι κληρικοί επίσης, κατά την υπό εξέταση εποχή αντιμετώπιζαν, λόγω της δουλείας, όπως και όλοι οι Έλληνες, φτώχεια και έλλειψη μορφωτικής καλλιέργειας, καθώς μαθαίνουμε από πηγές εκείνης της περιόδου. Σε έγγραφό του, της 17ης Φεβρουαρίου 1830, ο εκκλησιαστικός τοποτηρητής Άργους, πρώην Ηλιουπόλεως Άνθιμος, αναφέρει *«πρός τόν εὐγενέστατον Γραμματέα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίου ἐκπαιδεύσεως Κύριον Νικόλαον Χρυσόγελον»*, γράφοντας μεταξύ άλλων, ότι *«ἡ κατά τήν ἐπιθυμίαν τῆς Σ(εβαστῆς) ἡμῶν Κυβερνήσεως διαγωγή τοῦ δυστυχοῦς Κλήρου ἱκανοῦ δεῖται καιροὺ, Κύριε, καθώς καί ἱκανός καιρός ἐπέφερεν εἰς αὐτόν τήν ἀμάθειαν, τήν κακοήθειαν καί τήν ἄγνοιαν τῶν καθηκόντων. Μ' ὅλον τοῦτο πλεῖστοι τῶν Ἱερέων τῆς παροικίας μου, ἐάν καί δέν ἔφθασαν εἰσέτι νά προσαρμοσθῶσι καθ' ὅλα εἰς*

[24] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Αύγουστος 1823).
[25] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Ιούλιος 1823).

τόν ἀνήκοντα αὐτῶν χαρακτῆρα, τουλάχιστον ὅμως δίδουσι χρηστάς ἐλπίδας τῆς ἐντός ὀλίγου προσαρμόσεώς των. Μ' ὅλον ὅτι ἐμποδίζει τήν εἰς τήν προσάρμοσιν πρόοδόν των ὁ κατ' ἀνάγκην τρόπος τῆς οἰκονομίας τῆς ζωῆς των, ὡς πρεσβύτεροι, καί χρείαν πολλῶν ἔχοντες, ὡς οἱ λαϊκοί. Εἰσί δέ καί τινες τῶν Ἱερέων, οἱ ὁποῖοι συνεγήρασαν τῇ κακοηθεία, εἰς τούς ὁποίους ἀνίσχυρος ὁ λόγος καί ἡ διδασκαλία. Μ' ὅλον ὅτι καί αὐτοί μετρώτατοι σήμερον τῶν πρώτων αὐτῶν καταχρήσεων, ἀλλ' ἡ μετρότης αὐτῶν ὑπερβολή πρός ἄλλους λογίζεται. Δίκαιον εἶναι νά παύσωσι τοῦ ἱερουργεῖν, καί ὡς γέροντες, καί ὡς τοιοῦτοι· ἀλλά καί τοῦτο τῆς τυραννικῆς ἐποχῆς ἀποτέλεσμα, τό νά ἔχωσι τήν Ἱεροπραξίαν πόρον ἀναγκαιότατον τῆς ζωῆς των. Αὕτη εἶναι, Κύριε, ἡ κατάστασις τοῦ Κλήρου τῆς παροικίας μου· προσθέτω δέ εἰς τοῦτο τήν μικράν μου παρατήρησιν· ὡς πρός ἐκεῖνα τά ἐν τῇ τυραννίᾳ, καί ἐπομένως ἐν τῇ ἀναρχία, μεγάλη μεταβολή σήμερον, καί ἤθελε γενῆ ἐπαισθητή γενικῶς, ἐάν εὑρίσκετο εἰς αὐτόν Παιδεία καί Πόρος τῆς ζωῆς ἔντιμος καί ἀνήκων τῷ χαρακτῆρι του....»[26]**.** Έτσι περιγράφεται η κατάσταση και κατάπτωση του Ιερού Κλήρου της Αργολίδας στην έναρξη του 19ου αιώνα.

Σε αυτό το πλαίσιο είναι σημαντική και η αιτία, για την οποία παραιτήθηκε το 1800 ο Άργους και Ναυπλίου Γεράσιμος, ο οποίος αρχιεράτευσε για μικρό χρονικό διάστημα, μόνο λίγες ημέρες. Όπως αναφέρει το υπόμνημα του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως *«ἐξ ἐπηρείας γάρ τῶν μισοκάλων, ἀνεφύησαν σκάνδαλα καί ταραχαί καί λογοτριβαί μεταξύ τῶν ἐνταῦθα παρευρεθέντων Πελοποννησίων Χριστιανῶν δυσανασχετούντων ἐπί τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ»*[27]. Όταν ενημερώθηκε ο Γεράσιμος υπέβαλε παραίτηση. Οι ταραχές, και οι λογοτριβές είναι ενδεικτικές του κλίματος της περιόδου που εξετάζουμε.

Επίσης, επί Τουρκοκρατίας, επισκευές και ανεγέρσεις ναών πραγματοποιούνταν με περιορισμούς και παρεμβάσεις παραγόντων, που απέβλεπαν σε χρηματισμό. Τα βεράτια μαρτυρούν ορισμένες, έστω θεωρητικές, προνομίες και εν τοις πράγμασι ανεγείρονται φειδωλά ναοί και επισκευάζονται, μετά από άδεια των Τουρκικών αρχών. Βεβαίως, απαγορευόταν η χρήση σημάντρων και κωδώνων[28].

---

[26] Παντελεήμων, Μητρ. Κορίνθου, (Καρανικόλας), *Το Κρανίδι*, Κόρινθος 1980, σ. 20· Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους*, Αθήναι 1975, σ. 283.

[27] Μυστακίδης Βασίλειος, «Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι», *Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 1936, Ἔτος ΙΒ', σ. 163.

[28] Αναλυτικώτερα: Χώρας Γεώργιος, *Η ανέγερσις ναών επί Τουρκοκρατίας (ειδικώτερον εις την περιοχήν Σερβίων και Κοζάνης),* ανάτυπο εκ του Β' τόμου του έργου «Οικοδομή και μαρτυρία» και εκ του 3ου τεύχ., ΞΒ' (62) τόμου του επιστ. Περιοδικού «Θεολογία». Κοζάνη - Αθήναι 1991.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η υλική φτώχεια, η μορφωτική ένδεια, η υπό περιορισμούς εκδήλωση της θρησκευτικότητας και οι εξ αυτών προϊούσες κοινωνικές διαμάχες, που είχε επιφέρει η μακραίωνη σκλαβιά, χαρακτήριζαν κληρικούς και λαϊκούς κατά την περίοδο που εξετάζουμε και ήταν βασικά θέματα, που είχε να αντιμετωπίσει η εκκλησιαστική διοίκηση ευρύτερα στην Ελλάδα αλλά και ειδικότερα στην Αργολίδα.

Όμως, είναι ανιστόρητο, να προβάλλεται μεγεθυνόμενη η αμάθεια και οπισθοδρομικότητα των κληρικών των καιρών εκείνων, διότι οι κληρικοί ήταν ολιγογράμματοι ανάμεσα όμως σε αγράμματους. Οι ιερείς εάν αξιολογηθούν με το γενικότερο κοινωνικό επίπεδο που τους πλαισίωνε, χαρακτηρίζονταν από συντηρητισμό, εν μέσω όμως συντηρητικού κοινωνικού σώματος. Το επίπεδό τους απομειώθηκε[29], βασικά από τους λίγους εγγράμματους και πληροφορημένους περί της γενικευθείσης αμφισβητήσεως, που προήλθε από τις ιδέες της Γαλλικής Επαναστάσεως.

Η εκκλησιαστική διοίκηση ήταν αντιμέτωπη με σωρεία αδυναμιών που είχαν διαποτίσει Κλήρο και λαό, κατά την διάρκεια των πολλών χρόνων της σκλαβιάς. Η μορφωτική ένδεια και η οικονομική εξαθλίωση ήταν προκλήσεις για ποιμαντικές προσπάθειες θεραπείας τους από την εκκλησιαστική διοίκηση της Αργολίδος.

Έτσι, με προνοητικό και δημιουργικό πνεύμα ο Άργους και Ναυπλίου Γρηγόριος ο εκ Λακεδαίμονος, οικοδόμησε ως υποδομή επισκοπικό οίκο, που δεν σώζεται σήμερα, προς εξυπηρέτηση του εκάστοτε αρχιερέως και των αναγκών της Μητροπόλεως.

Εξ άλλου, στις 12 Οκτωβρίου 1830, ο εκκλησιαστικός τοποτηρητής Άργους πρώην Ηλιουπόλεως Άνθιμος ζήτησε από τη *«Γραμματείαν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως»* την δωρεάν χορήγηση για τις ενορίες του Άργους εκκλησιαστικών βιβλίων, θεωρώντας κάτι τέτοιο: *«τῷ ὄντι πατρικόν καί φιλόστοργον ἀποτέλεσμα καί προκαταρκτικόν τῶν ὑπό δυστυχίαν, ὡς τά πολλά συμβαινουσῶν παρά τοῦ Κλήρου καταχρήσεων»*[30]. Ενδιαφέρον είναι, όπως πληροφόρησε απαντητικώς, ότι: *«ἡ Διοικητική Ἐπιτροπή (τῆς Ἑλλάδος) ἀπεφάσισε νά προμηθεύσῃ ἀπό Τεργέστης τά ἀναγκαῖα δι' ὅλας τάς Ἐκκλησίας τῆς Ἐπικρατείας ἐν γένει (καί ὅτι) εἰς τοιαύτην*

[29] Χώρας Γεώργιος, «Προϋποθέσεις - παράγοντες και επιτεύγματα της κοινωνικής πολιτικής του Καποδίστρια (1828-1931)», *Ιωάννης Καποδίστριας 170 χρόνια μετά 1827-1997* (Ναύπλιο 26-28 Σεπτεμβρίου 1997), Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αργολίδας, Ναύπλιο 1998, σ. 146.
[30] Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 33 (Οκτώβριος 1830).

περίπτωσιν θέλει γένει φροντίς καί διά τάς Ἐκκλησίας τοῦ Ἄργους»[31]. Βλέπουμε λοιπόν, την ποιμαντική φροντίδα της ελληνικής Πολιτείας για την εξύψωση του μορφωτικού επιπέδου του Κλήρου.

Όμως, υπήρχε και η οικονομική ένδεια των Κληρικών, η οποία οδηγούσε, όχι σπάνια, σε εκ μέρους τους, καταχρήσεις. Η Σύνοδος, προσπάθησε να αντιμετωπίσει αυτές τις καταχρήσεις. Σε έγγραφο χρονολογημένο την 7η Οκτωβρίου 1835, το οποίο έστειλε προς την Βασιλική Νομαρχία Αργολίδος και Κορινθίας, ο Δήμαρχος Ναυπλίας γράφει, πως με την 292-570/ 342 εγκύκλιο της 22ας Φεβρουαρίου 1834 *«πρός τούς κατά τήν Επικράτειαν Σ(εβασμιωτάτους) Μητροπολίτας καί Ἐπισκόπους»,* θέσπισε η Ιερά Σύνοδος: *«κατά δέ τά τυχηρά ἕκαστος ἐπίσκοπος νά λαμβάνῃ μετά εὐχαριστήσεως ὅ,τι καί ὅσον προσφέρεται πρός αὐτόν αὐτοπροαιρέτως παρά τῶν χριστιανῶν, ὅ ἐστιν, ἕκαστος ἐπίσκοπος νά λαμβάνῃ διά λειτουργίαν, κηδείαν, μνημόσυνον, εὐλογίαν γάμου, ἁγιασμόν, ἐγκαινιασμόν Ναοῦ κτλ. ὅ,τι προσφέρεται πρός αὐτόν κατά προαίρεση, καί δέν συγχωρῆται εἰς αὐτόν νά ζητήσῃ περισσότερον εἴτε κατ' εὐθείαν εἴτε ἐκ πλαγίου»*[32].

Σχετικά, σε έγγραφο, του *«κατά τήν ἐπισκοπήν Ἀργολίδος Μητροπολίτη»* (Κυρίλλου Βογάσαρη), με χρονολόγηση 15 Απριλίου 1835, απευθυνόμενος αυτός *«πρός τούς κατά τήν ἐπισκοπήν Ἀργολίδος Ἀρχιερατικούς Ἐπιτρόπους»*, ακολουθώντας την υπ' αριθ. 2764/ 264 εγκύκλιο της Ιεράς Συνόδου, εντέλλεται να επιδειχθεί μεγίστη προσοχή, *«ὥστε νά μή φορολογοῦνται οἱ Χριστιανοί παρά τῶν μοναχῶν ἤ ἐφημερίων, εἰς τούς ὁποίους ἠθέλαμεν ἐμπιστευθῆ τά ἅγια ταῦτα λείψανα, οὔτε νά περιφέρωνται ἀπό οἰκίας εἰς οἰκίαν, καί ἀπό ἀγροῦ εἰς ἀγρόν χωρίς προηγουμένης ἡμῶν ἀδείας»*[33]. Σύμφωνα με το ίδιο έγγραφο, πρόκειται για τα προερχόμενα *«ἐκ τῶν διαλυθέντων*[34] *Μοναστηρίων ἅγια λείψανα».*

Στην υπό εξέταση περίοδο, καταγράφεται και η ανέγερση σημαντικών Ναών.

Ο σημερινός Ναός του Τιμίου Προδρόμου Άργους άρχισε να οικοδομείται μετά το έτος 1822 και ολοκληρώθηκε περίπου το 1829. Για την ανέγερση, μαζί με τους Αργείους πρόσφερε χρηματική ενίσχυση και ο Ιωάννης Καποδίστριας. Γράφει σχετικά το πρακτικό της Δ΄ Εθνοσυνελεύσεως του Άργους: *«ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΙΘ΄ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 3, 1829. Ἀνεγνώσθη ἔγγραφον τῆς Α.Ἐ. τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια, προβάλλον νά δοθῇ ἡ ἄδεια εἰς τήν Κυβέρνησιν νά δώσῃ χρηματικά*

[31] Ό.π.
[32] Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ρ 37 (1835).
[33] Ό.π., ΔΗΜ. 1.1/ Ν 28 (1835).
[34] Διάταγμα της Αντιβασιλείας του Όθωνα, της 25ης Σεπτεμβρίου/7 Οκτωβρίου 1833.

βοηθήματα εἰς τήν ἀνεγειρομένην ἐκκλησίαν τῆς κοινότητος τοῦ Ἄργους, ὡς καί εἰς τήν μερικήν ἐπισκευήν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας (τό σημερινό νεκροταφεῖο)»[35]. Η χρηματική προσφορά είτε 3000, είτε 20.000 φοίνικες, δόθηκε, όπως μαρτυρείται και από την αφιερωματική μαρμάρινη επιγραφή την ευρισκομένη στην εξωτερική δυτική όψη του ναού. Εκεί γράφει:

«Ἡ πόλις Ἀργείων

Τῷ Ἰωάννῃ Ἀντ. Καποδίστρια

Εὐνοίας ἕνεκεν τόδε τέμενος

ΑΩΚΘ΄ Μηνί Σεπτ.».

Στην ίδια θέση υπήρχε προηγουμένως ναός, ημιυπόγειος κατά την παράδοση, αφιερωμένος στην Αγία Παρασκευή**.** Η ήδη υπάρχουσα εκκλησία του Τιμίου Προδρόμου, χρησίμευε και ως μητροπολιτικός Ναός μέχρι το 1865[36], όταν δηλαδή, ανηγέρθη ο Ναός του πολιούχου Άργους Αγίου Πέτρου. Όσο διάστημα διατελούσε ως μητροπολιτικός ο Ναός του Προδρόμου, ετελέσθησαν εδώ, οι επίσημες τελετές της έλευσης, της ορκωμοσίας και της ενηλικίωσης των βασιλέων Όθωνος και Γεωργίου Α΄. Η Εκκλησία του Προδρόμου χρησιμοποιούνταν κατ' εξαίρεση και ως κοιμητήριο[37] εφημερίων, κάποιων επιτρόπων της Εκκλησίας, επιφανών Αργείων και προυχόντων[38].

---

[35] *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821 –1832 (Αι Εθνικαί Συνελεύσεις),* τόμ. δεύτερος (Δ΄ εν Άργει Εθνική Συνέλευσις), έκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήναι 1973, σ. 140 –141.

[36] Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Α', Αθήναι 1953, σ. 9.

[37] Ζεγκίνης Ιωάννης, *Το Άργος δια μέσου των αιώνων,* Πύργος [3]1968, σ. 292· Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Β΄, Αθήναι 1953, σ. 38 – 40.

[38] Στον περίβολο του ναού έγινε η ταφή του επισκόπου Έλους Ανθίμου, του Δανού φιλέλληνα ιατρού Jedassen που ετραυματίσθη στον Ξεριά, στην εισβολή (24 Απριλίου 1821) του Κεχαγιάμπεη και απεβίωσε ύστερα από λίγες μέρες, του Βουτεμβέργιου φιλέλληνα λοχαγού Κάρολου φον Λίνσιγκ του οποίου κόπηκαν τα δύο πόδια από σφαίρα πυροβόλου στην έφοδο του Ναυπλίου (3-4 Δεκεμβρίου 1821) την οποία διεύθυνε ο Δημήτριος Υψηλάντης, του Γερμανού φιλέλληνα ιατρού Bolteman το 1822, του Αμερικανού φιλέλληνα George_Jarvis, (Σε αυτόν αναφέρεται ο Βασίλης Κ. Δωροβίνης στην εργασία του, με θέμα: «Τρεις Φιλέλληνες στην Αργολίδα», την οποία βλέπε εις «Ναυπλιακά Ανάλεκτα», τόμ. ΙΙΙ (1998), έκδοση Δήμου Ναυπλιέων, σ. 154 και επ.), ο οποίος απεβίωσε, σύμφωνα με τον Φωτάκο, στο Άργος το έτος 1828 λόγω των πληγών και κακουχιών του πολέμου και ενεταφιάσθη εδώ, από τον στρατηγό Δημήτριο Τσώκρη με απότιση εκκλησιαστικών και στρατιωτικών τιμών. Εδώ έχουν επίσης ενταφιασθεί ο στρατηγός Δημήτριος Τσώκρης και όλα τα αποθανόντα μέλη της ιστορικής οικογενείας του, η Ελένη Ανδρέου Καρατζά θυγατέρα του στρατηγού, η οποία πέθανε στις 21 Οκτωβρίου 1916 και ο σύζυγός της Ανδρέας Ν. Καρατζάς από την Πάτρα ο οποίος απεβίωσε στις 27 Μαρτίου 1932, έχοντας διατελέσει βουλευτής Άργους (1894 –1895 και 1899 -1903) και Δήμαρχος Αργείων (1907 –1914), στον οποίο οφείλεται ο ηλεκτροφωτισμός του Άργους. Σήμερα στην ΝΑ πλευρά της Εκκλησίας, δείκνυται μαρμάρινο μνημείο με την επιγραφή:

«ΑΝΑΠΑΥΟΝΤΑΙ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΩΚΡΗΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
ΜΑΡΙΓΩ ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ
ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΤΩΝ
ΠΗΝΕΛΟΠΗ

Επί αρχιερατείας Γερασίμου Παγώνη στην Αργολίδα, ανηγέρθησαν αρκετοί Ναοί, μεταξύ των οποίων και ο Ναός της Ευαγγελιστρίας στην Νέα Επίδαυρο το 1856, καθώς και ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Πέτρου επισκόπου και πολιούχου Άργους, στην κεντρική πλατεία του Άργους, ο οποίος θεμελιώθηκε στις 17 Ιουλίου 1859 και εγκαινιάσθηκε στις 18 Απριλίου 1865[39] από τον Γεράσιμο, σε οικόπεδο που ανήκε στην οικογένεια Περρούκα. Έως την ημέρα των εγκαινίων[40] λειτουργούσε πλάι στη νέα[41] εκκλησία, ένας παλαιός Ναός του αγίου Νικολάου. Ο Αργολίδος Γεράσιμος με σκάλα ανέβηκε στη νότια πλευρά του ναΐσκου, σχημάτισε το σημείο του Σταυρού, έβγαλε από την σκεπή τρία κεραμίδια και με αυτόν τον τρόπο άρχισε η κατεδάφισή του. Ο παλαιός αυτός ναός του αγίου Νικολάου κατεδαφίστηκε έως τα θεμέλια, τα οποία όμως δεν πειράχτηκαν[42].

Το βόρειο κλίτος του νέου ναού αφιερώθηκε στον άγιο Νικόλαο, λόγω της προηγουμένης εκκλησίας του αγίου Νικολάου. Το νότιο κλίτος αφιερώθηκε στον απόστολο Ανδρέα, ενδεχομένως, λόγω του ότι θεωρείται πως πρώτος κήρυξε στο Άργος τον Λόγο του Θεού, ή ίσως εις μνήμην του Ανδρέα Δ. Ζαΐμη, ο οποίος υπήρξε επιφανές μέλος της οικογένειας Περρούκα, η οποία χάρισε τον χώρο, για να κτιστεί ο

ΧΡΗΣΤΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΩ
Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΤΖΑ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ»

Στον Ναό του Τιμίου Προδρόμου έχουν ενταφιαστεί και άλλοι. Εδώ μετακομίσθηκαν από την Παλαιά Κόρινθο και τα οστά του επισκόπου Κυρίλλου Ροδοπούλου. Στο ΒΔ μέρος του περιβόλου του Ναού έχουν ταφεί, χωρίς νεκρώσιμη ακολουθία, μέσα σε λάκκο, οι μισοί σφαγέντες το 1833 απ' τους Γάλλους, Αργείοι.

[39] Το τέμπλο, φιλοτέχνησε το έτος 1889 ο γνωστός τότε καλλιτέχνης ξυλογλύπτης Ι. Μαγιάσης. Μπροστά από το τέμπλο βρίσκονται δυο μεγάλα ορειχάλκινα μανουάλια κατασκευασμένα το 1882, αφιερωμένα, όπως είναι χαραγμένο επάνω σε αυτά, υπό των εν Κωνσταντινουπόλει διαμενόντων Αργείων (Στασινόπουλος Ευάγγελος, Άγιος Πέτρος Επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός [855 –925], Αθήναι 1991[4], σ. 51.). Στο καμπαναριό της βόρειας πλευράς βρισκόταν επιγραφή: *«έργον Φραντζέσκου Λυρίτη 1868»*. Αλλά, εκ καταιγίδος, την 27η Αυγούστου 1947, έγινε επικίνδυνο και το 1950 κατεδαφίσθη. Τότε, ανηγέρθησαν στην πρόσοψη του ναού με μελέτη Γ. Νομικού (Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Β΄, Αθήναι 1953, σ. 12-13. Επίσης Στασινόπουλος Ευάγγελος, *Άγιος Πέτρος Επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός (855 –925),* Αθήναι [4]1991, σ. 48.), τα δύο καμπαναριά, που υπάρχουν μέχρι σήμερα.

[40] Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος,* τεύχ. Α΄, Αθήναι 1953, σ. 7 κ.ε.

[41] Ο παλαιός ναός του αγίου Πέτρου ήταν κοντά εις το ήδη υπάρχον κτίριο του Συλλόγου Αργείων «Ο ΔΑΝΑΟΣ».

[42] Τσακόπουλος Αναστάσιος, ό.π.

Ναός του Αγίου Πέτρου[43]. Ο Αργολίδος Γεράσιμος επιδόθηκε σε έργα υποδομών και ενσάρκωσε το πνεύμα της μετάβασης σε μια αναβαθμισμένη εκκλησιαστική πραγματικότητα.

Δεν πρέπει να παραλειφθεί, σε αυτή την συνάφεια, πως ο Ἀρχιεπίσκοπος Αργολίδος Νίκανδρος Δελούκας, με δική του χρηματοδότηση, εφρόντισε το έτος 1895, για την κατασκευή παραθαλάσσιου δρόμου[44], ακριβώς κάτω από την Ακροναυπλία με εκβράχινση της νότιας πλευράς, που ξεκινούσε στο *«Φανάρι της Παναγίτσας»* και έφτανε έως την Αρβανιτιά. Στο δύσβατο σημείο το επονομαζόμενο *«Τραγοπάτημα»* λόγω αδυναμίας εκβραχισμού έγινε διάνοιξη σήραγγας και η διαδρομή ονομάστηκε *«ο δρόμος του Δεσπότη»*. Ο δρόμος αυτός κατά καιρούς ανακαινίσθηκε, ώστε κατέστη προσβάσιμος και για οχήματα.

Είδαμε λοιπόν ενδεικτικά, ότι κατά τον 19ο αιώνα καταβλήθηκαν αρκετές και σημαντικές προσπάθειες, εκ μέρους της Εκκλησιαστικής Διοίκησης της Αργολίδος, για την εξύψωση του επιπέδου, τόσο του Ιερού Κλήρου, όσο και του λαού, ως θεραπευτική μετάβαση από τα δεινά των σκοτεινών αιώνων της δουλείας στην νέα πραγματικότητα της ελεύθερης πλέον Ελλάδας.

[43] Στασινόπουλος Ευάγγελος, *Άγιος Πέτρος Επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός (855 –925),* Αθήναι [4]1991, σ. 47-48.

[44] Μακρής Γιάννης, «"Ο δρόμος του Δεσπότη" στο Ναύπλιο που κατασκεύασε ο Ιωάννης Μεταξάς», https://palamidisnafplio.gr., 4/8/2016.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄
Η ΘΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙ.

1. *Η Μητρόπολη κατά την προεπαναστατική περίοδο. Μετοχή στην Φιλική Εταιρεία και αλλού.*

Χριστιανός και ελευθερία, χριστιανός και αγώνας είναι όροι, οι οποίοι έχουν ταυτιστεί και περιγράφουν το αμοιβαίο αγωνιστικό φρόνημα, την ροπή για ελευθερία, την τελεία απολύτρωση και οριστική αποδέσμευση τους από τον εκάστοτε ξένο κατακτητή. Κοινό χαρακτηριστικό ιδίωμα χριστιανού και αγωνιστή, θεωρείται το ότι και οι δύο συμβαδίζουν αντίθετα με το κατεστημένο, μάχονται και διεκδικούν το απόλυτο· θυσιάζοντας τον εαυτό τους στον υπέρτατο βαθμό για το κοινό δημόσιο συμφέρον, εμπνέονται από ιδανικά και αξίες, που τις περισσότερες φορές γίνονται αφορμή, να ξεπερνούν και να δαμάζουν ακόμα και τον ίδιο τους τον εαυτό. Δεν αποτελεί σχήμα λόγου η πηγαία ταύτιση χριστιανού και αγωνιστή, διότι και οι δυο συνδέονται άρρηκτα με τον ηρωισμό, την αυτοθυσία και την αυταπάρνηση, που πηγάζουν από την κοινή τους αγωνία, να προσφέρουν ανιδιοτελή αγάπη για τον κόσμο. Δεν ξενίζει, συνεπώς, ότι οι χριστιανοί και κυρίως κληρικοί και μοναχοί, διάσπαρτοι στον ελλαδικό χώρο, αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητο σημείο αναφοράς για τον κοινό αγώνα του έθνους, που συνοψίζεται στην παρότρυνση της Εκκλησίας: *«Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος»*[45].

Ο αγώνας αυτός ήταν εθνικός και κυρίως θρησκευτικός, ως προϋπόθεση εκπόρευσης πνευματικής και εθνικής αναγέννησης· γι' αυτό και η Εκκλησία πλήρωσε το τίμημα της οργής του δυνάστη μαζί με τον πολύπαθο αγωνιζόμενο λαό. Επίσκοποι, παπάδες, ηγούμενοι και μοναχοί οραματίστηκαν πρώιμα την ιδέα της απελευθέρωσης του υπόδουλου έθνους. Έτσι, αποτέλεσαν τον προάγγελο της επανάστασης, διά της ανατροφής γενεών και γενεών Ελλήνων, με τα ιδανικά της Ορθοδοξίας και του Γένους. Συνάμα, ορθοτομούσαν την ορθόδοξη Θεολογία της ελευθερίας, που συνιστούσε το φρόνημα όλων των αγωνιστών του Έθνους, οι οποίοι άφησαν το αιματοβαμμένο στίγμα τους για την ελευθερία της πατρίδας και την ασάλευτη και ανόθευτη

[45] Υψηλάντης Αλέξανδρος, *Προκήρυξη,* 24 Φεβρουαρίου 1821, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Αθηνών.

επικράτηση της πίστης τους. Αυτό αποτελούσε τον όρκο, να αγωνιστούν ψυχή τε και σώματι για του Χριστού την πίστη την Αγία και την ελπίδα για της πατρίδος την ελευθερία. Η Επανάσταση του 1821, δέχθηκε επιδράσεις απ' έξω, αλλά έμεινε πάνω απ' όλα έκφραση της πανεθνικής συνείδησης, της ζυμωμένης με το λόγο της Ορθοδόξου πίστεως και την ελληνική φιλελευθερία. Συμπερασματικά, η παλιγγενεσία ήταν το αποτέλεσμα μιας επανάστασης απόλυτης εθνικής ομοφωνίας.

Στον γεωγραφικό και ιστορικό χώρο της περιοχής της Αργολίδας, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της εθνικής παλιγγενεσίας, υπήρξαν κληρικοί και μοναχοί, οι οποίοι, χωρίς να αφήσουν ανεκμετάλλευτο τον πολύτιμο χρόνο, μυήθηκαν στα ενδότερα της Φιλικής Εταιρίας και συνέβαλλαν στην άμεση προετοιμασία της παλιγγενεσίας.

Σιναΐτες μοναχοί κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής του νομού Αργολίδας, με την ενεργή ιδιότητα μελών της Φιλικής Εταιρίας, την δεκαετία του 1821, στα έσχατα του Τουρκικού ζυγού, επιχειρούν επαφές σε ολόκληρη την Πελοπόννησο και αναγορεύονται έμπρακτα, σε ηγετικές φυσιογνωμίες για την εθνική απελευθέρωση. Αναφορικά, μνημονεύονται οι Σιναΐτες πρωτοσύγκελοι, Χρύσανθος και Αμβρόσιος, μοναστές για μικρό χρονικό διάστημα στην Ιερά Μονή Αρείας Ναυπλίου την περίοδο του 1823. Ιστορικές έγκυρες πηγές αναφέρουν, πως ο Χρύσανθος[46] Σιναΐτης απετέλεσε ορόσημο της Φιλικής Εταιρίας. Ξεκίνησε την δραστηριότητά του από την Μακεδονία και την Χαλκιδική και αργότερα συνέχισε στην Ύδρα, στο Άργος και στο Ναύπλιο, όπου διατήρησε ως έδρα του κατά τα μετεπαναστατικά χρόνια. Στις Βόρειες περιοχές της Ελλαδικής χερσονήσου, ο Χρύσανθος παρουσιάζεται εδραιωμένος από το 1820 σε υπέρμαχο υμνητή των στόχων της Φιλικής Εταιρίας. Είχε αναπτύξει σιωπηρή συνεργασία με τον Εμμανουήλ Παπά, αμφιτρύωνα της επαναστατικής δράσης των Ελλήνων της Χαλκιδικής και του Αγίου Όρους τον Μάιο του 1821. Εκείνη την περίοδο μαρτυρείται, πως ο Χρύσανθος δέχτηκε πισώπλατα την προδοσία, από άτομο εβραϊκής καταγωγής, για διακίνηση επαναστατικών εγγράφων. Κρίθηκε ένοχος από τις Τουρκικές ελεγκτικές αρχές και φυλακίστηκε. Στην συνέχεια κατάφερε να αποδράσει και να ξεφύγει από τους βάναυσους διώκτες του, με αποτέλεσμα να τον ανακαλύπτουμε πλέον, ως συνεργάτη των Κουντουριωτών.

Από την νέα του θέση ισχύος, ο Χρύσανθος, απαντώντας σε πιεστικές αιτήσεις του Εμμανουήλ Παπά στέλνει στην Χαλκιδική ένα μπρίκι επανδρωμένο με πολεμικά

[46] Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους,* εν Αθήναις 1975, σ. 150 κ.ε.

εφόδια και είδη επισιτισμού, αξίας επτά χιλιάδων γροσίων, με δικά του αποκλειστικά έξοδα, για την τόνωση της εξαντλημένης πατρίδας και την ενίσχυση του επισφαλούς αγώνα που ήταν σε εξέλιξη. Δυστυχώς, η προσφερθείσα βοήθεια του Χρύσανθου δεν κατάφερε να διασώσει τον αγώνα, αφού οι Τουρκικές δυνάμεις, εδραιώθηκαν καθολικά, συντρίβοντας όλες τις επαναστατικές παραφυάδες, που είχαν αναπτυχθεί στις γύρω περιοχές της Χαλκιδικής και του περιώνυμου Αγίου Όρους. Ο Εμμανουήλ Παπάς κατέληξε από ακραίας μορφής ανέχεια. Η σωρός του μεταφέρθηκε στην Ύδρα, όπου κηδεύτηκε στις 5 Δεκεμβρίου 1821 με τιμές, που παραπέμπουν σε ήρωα τεράστιου βεληνεκούς. Από εκείνη την ώρα ο Χρύσανθος με υψηλό αίσθημα εθνικού φρονήματος επιστρέφει και αναλαμβάνει δράση στο Άργος και το Ναύπλιο. Ζητά να του ανατεθούν υπηρεσίες, που θα τον καταστήσουν ικανό, να εκπληρώσει με αποτελεσματικότητα το χρέος του στην πατρίδα. Εδώ επέζησε το θέρος του 1822 της καταστροφής του Δράμαλη, στην διάρκεια της οποίας έχασε κυριολεκτικά τα πάντα.

Κοινή επαναστατική συνεισφορά στον αγώνα κατέβαλε και ο συναγωνιστής του Χρύσανθου, επίσης Σιναΐτης, Αμβρόσιος[47] Χελιδώνης, ο οποίος φέρεται, να επιχειρεί ενεργό δράση στην Πελοπόννησο από το 1810. Σε μια εποχή διαρκών αναμοχλεύσεων, στα μέσα του 1823, συστρατευόμενος με τον Χρύσανθο, αναζητά να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αγία Μονή Ναυπλίου. Αυτή όμως η προσπάθεια δεν επετεύχθη τελικά, διότι η ανάγκη εξασφάλισης δημοσίων πόρων, επέφερε την προσοδοφόρα πώληση της Μονής σε ιδιώτες ως εθνικό κτήμα.

Από εκείνη την στιγμή, δεν έχουμε επαρκείς πληροφορίες για το στίγμα του Χρύσανθου. Τον Αμβρόσιο Χελιδώνη, παρόλα αυτά τον εντοπίζουμε να δρα συστηματικά για την εθνική απελευθέρωση στην Ναυπλία και στην Κορινθία όλη την περίοδο, από το 1821 έως το 1827. Αλλά και στην συνέχεια, κατά την Καποδιστριακή και Οθωνική ηγεμονία, ο Αμβρόσιος αποτελεί σημείο αναφοράς στην ευρύτερη περιοχή ως ηγούμενος της ανδρικής τότε Ιεράς Μονής Καλαμίου, την δεκαετία από το 1823 έως το 1833, από όπου άδραξε την ευκαιρία, για να ασκήσει εθνικοθρησκευτικό και ποικίλο κοινωνικό ζύμωμα.

Πλήθος εγγράφων ευαρέσκειας και πιστοποιητικά μεγάλων καπεταναίων όπως του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Δημητρίου Τσώκρη, Μακρυγιάννη και άλλων, αποδεικνύουν την προσπάθεια, του Αμβροσίου, να διεκδικήσει σύνταξη εθνικού αγωνιστή από τον Βασιλέα Όθωνα. Αυτά τα έγγραφα και

[47] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Καλαμίου-Αδάμι-Ναυπλίας,* Αθήναι 1986, σ. 85 κ.ε.

τα πιστοποιητικά απεικονίζουν περίτρανα τον διακαή πατριωτικό ζήλο του Αμβροσίου και το μέγεθος της συνεισφοράς του στην Φιλική Εταιρία.

Ο Αμβρόσιος Χελιδώνης μυήθηκε στα ενδότερα της Φιλικής Εταιρίας το έτος 1818, από τον Δανιήλ Παμπούκη, ηγούμενο της Μονής βράχου Νεμέας και αδελφό κατά σάρκα του Χαράλαμπου Παμπούκη, ο οποίος ήταν καθηγητής, κατά την περίοδο από το 1844 έως το 1862, του Οθωνείου Γυμνασίου Ναυπλίου. Ο Αμβρόσιος μύησε[48] στην Φιλική Εταιρία τον αρχιμανδρίτη Κύριλλο, αρχιερατικό επίτροπο του Μητροπολίτη Κορίνθου, μετέπειτα έπαρχο Ναυπλίου, τον Αύγουστο του έτους 1819, αλλά και τον Παναγιωτάκη Πασχαλινόπουλο στο Άργος τον Φλεβάρη του 1821, στρατιωτικό ηγέτη των επονομαζόμενων *«ιδιοσυντήρητων ανδρών»* και κατοπινό Δημογέροντα του Άργους (+1826). Μύησε ακόμα στο Άργος τον Κωνσταντίνο Δωροβίνη, τον Δημητράκη Ρωλογά, τον Κυριακού και τον Ιερέα Θεόδωρο Κοκορόπη. Σπουδαίο ρόλο εθνικής προσφοράς επετέλεσε ακόμα στο στρατόπεδο της Περαχώρας, όπου με παραμυθητικούς και ενθουσιώδεις διθυραμβικούς λόγους εμψύχωνε πλήθος μαχητών, συμμετείχε στα στρατιωτικά συμβούλια και είχε συμμετοχή σε εμπιστευτική ειδική αποστολή, κατά την πολιορκία της Κορίνθου τον Μάρτιο του 1821.

Ο Αμβρόσιος καθ' όλη την εποχή δράσης του, με το φλογερό κήρυγμα και τις σοφές κατευθυντήριες γραμμές του συνεισέφερε τα μέγιστα στην εμψύχωση των στρατιωτών και οπλαρχηγών του αγώνα, αλλά και κάποιων που αμφιταλαντεύονταν για την συμμετοχή τους σε αυτόν. Στα απομνημονεύματα του Αμβροσίου Φρατζή τονίζεται με ιδιαίτερη έμφαση και μελίρρυτους χαρακτηρισμούς η δράση του Αμβρόσιου Χελιδώνη στον μεγάλο αγώνα του Έθνους.

Αντίστοιχο παραμυθητικό - τονωτικό έργο διαδραμάτισε εκείνα τα χρόνια ένας άλλος ιδεολόγος ιερωμένος, ο Νικηφόρος Παμπούκης[49]. Ήταν γόνος της Καλαβρυτινής οικογένειας των Παμπούκηδων, μεγάλων ευεργετών του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Οι Νικηφόρος και Χαράλαμπος Παμπούκης, είχαν φυγαδευτεί το 1819 στην Πίζα της Ιταλίας, για να ξεφύγουν από τους Τούρκους διώκτες τους, με σκοπό να σπουδάσουν και έτσι γνωρίστηκαν με ιδιαιτέρως σημαντικά πρόσωπα της ομογένειας. Μετά την απελευθέρωση ήλθαν στην Ελλάδα, όπου εργάστηκαν ως εκπαιδευτικοί. Οι Παμπούκηδες ήταν προικισμένοι με αξίες και υψηλά

[48] Ό.π. σ. 89.

[49] Χώρας Γεώργιος, «Αθανάσιος Σολιώτης (1784-;1841), Εκκλησιαστικός Τοποτηρητής Ναυπλίου και Άργους», *Πελοποννησιακά,* Παράρτημα 4, Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου Αργολικών Σπουδών, Ναύπλιον 4-6 Δεκεμβρίου 1976, εν Αθήναις 1979, σ. 67 κ.ε.

ιδανικά, εργατικοί, με ιδεατό φρόνημα και φυσική ευγλωττία. Ήταν προορισμένοι είτε για ακαδημαϊκή εξέλιξη ή ακόμα καλύτερα για να διακονήσουν από του άμβωνος, παρά για διοικητικές θέσεις και συναφείς αρμοδιότητες, οι οποίες θα τους απέκοπταν από το ουσιαστικό έργο, που καλούνταν και μπορούσαν να προσφέρουν. Ειδικότερα, ο Νικηφόρος Παμπούκης, μέλος της Φιλικής Εταιρίας από το 1818, μύησε στην Ύδρα, όπου υπηρετούσε στην εκπαίδευση παιδιών αρχοντικής καταγωγής, τον αδερφό του Κωνσταντίνο Παμπούκη και τον έμπορο, Υδραίικης καταγωγής, Αναγνώστη Παρθενόπουλο, το 1819. Στην μύηση στελεχών προστέθηκαν την ίδια περίοδο οι Τριπολιτσιώτες Παναγιώτης Ταμιχτζής και Παναγιώτης Αρβάλης και ο εξ Άργους γόνος της οικογένειας Περρούκα, τότε Μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας[50].

Ο Νικηφόρος Παμπούκης έθεσε στην υπηρεσία της πατρίδας τον ίδιο του τον εαυτό, καθώς και κάθε απολαβή, που είχε καταφέρει να μαζέψει από το διδασκαλικό του λειτούργημα, με την ελπίδα να συνδράμει στην απελευθέρωση και την επανεκκίνησή της. Είχε αναλάβει την υποστήριξη των Πελοποννησιακών στρατοπέδων, με την εκφώνηση τονωτικών θρησκευτικών και πατριωτικών ομιλιών. Την εποχή που ο Κουντουριώτης ανέλαβε την προσωρινή διοίκηση της χώρας, το 1824, ανατέθηκε στον Παμπούκη η θέση του εκκλησιαστικού τοποτηρητή Ναυπλίου. Κάτι, το οποίο ήταν ανταποδοτικό, μιας και ο Νικηφόρος Παμπούκης είχε προσφέρει στον Κουντουριώτη κατά το παρελθόν μια σημαντική εκδούλευση, την λαφυραγώγηση του αρχείου των *«ανταρτών»*, της τότε αντιπολίτευσης των Κολοκοτρωναίων. Όμως, μέσα σε μικρό διάστημα, αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Και τούτο, διότι ήταν άμοιρος των διοικητικών ευθυνών, που επέφερε η θέση στην οποία είχε διαταχθεί και όντας αντίποδας του ξεχασμένου έως τότε Αθανασίου Σολιώτη, παλαιού αρχιδιακόνου του Εθνομάρτυρα Γρηγορίου Καλαμαρά. Έτσι, επέστρεψε στο προσφιλές διδακτικό του έργο, έως τον θάνατο του, σε συνθήκες πενίας.

Επόμενος αγωνιστής κληρικός της Αργολίδας είναι ο Αγάπιος[51] Σιναΐτης με καταγωγή από την Άνδρο, ο οποίος ήταν διορισμένος από το 1824 ηγούμενος της παραθαλάσσιας Μονής Μεταμορφώσεως Καραθώνας.

Ο Αγάπιος από το δεύτερο έτος της Επανάστασης (1822) τέθηκε στην υπηρεσία του Έθνους για την απελευθέρωση της πατρίδας. Ως άνθρωπος γενναίος έκανε μεγάλες

[50] Μέξας Βαλέριος, *Οι Φιλικοί. Κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη,* Αθήναι 1937, σ. 22.
[51] Μαλεβίτης Κωνσταντίνος, «Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Καραθώνας – Ναυπλίου», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα* IV (2000), έκδ. Δήμου Ναυπλιέων, σ. 267 κ.ε.

εκδουλεύσεις στο Γένος και αξιόλογες χρηματικές καταθέσεις σε πολλά μέρη. Στην Δυτική Ελλάδα, την Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου επιδόθηκε στην εμψύχωση των κατοίκων, να συνεχίσουν να αγωνίζονται για την απελευθέρωση από τους Τούρκους. Τον Μάιο του 1822 η Διοίκηση τον έστειλε στους έφορους του Αποκούρου για ιεραποστολικό κήρυγμα[52]. Το ίδιο έτος, τον μήνα Ιούλιο, τον συναντάμε στην Δυτική Ελλάδα, να προτρέπει τους ανθρώπους, να πάρουν τα όπλα και να *«τρέξουν κατά τοῦ τυράννου»*[53] και λίγες μέρες μετά, σπεύδει στην Πελοπόννησο[54] προκειμένου, να στηρίξει ηθικά τους Έλληνες αγωνιστές στο όραμα για την ελευθερία. Στις συστατικές επιστολές της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος προς τις πόλεις στις οποίες στέλνεται ο Αγάπιος χαρακτηρίζεται ως *«ζηλωτής ἔνθερμος τῆς πατρίδος»*[55], ως *«πανοσιολογιώτατος Ἅγιος Ἀρχιμανδρίτης»*[56] και γενικά με χαρακτηρισμούς, που φανερώνουν την εκτίμηση της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος στο πρόσωπο και το έργο του Αγαπίου. Ο Αγάπιος έχοντας, αμέσως μετά την άλωση του Ναυπλίου (Νοέμβριος 1822), εγκατασταθεί στην Μονή Καραθώνας, την οποία βρήκε ερειπωμένη και την ανακαίνισε με προσωπική του δαπάνη, διορίστηκε το έτος 1824 ηγούμενος της Μονής από το Εκτελεστικό Σώμα της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος, ανταμειβόμενος έτσι, για την προσφορά του υπέρ της ελευθερίας της πατρίδας.

Εκτός των χρηματικών ενισχύσεων και εισφορών, έχει σημασία και η ηθική και ψυχική τόνωση και παραμυθία που φέρνουν προεπαναστατικά αλλά και κατά τα έτη του ιερού αγώνα, που ανάγεται από το 1821 έως και το 1827, οι διακινούμενοι κληρικοί και μοναχοί μεταξύ των χωριών της διαποτισμένης με θρησκευτικό χαρακτήρα Αργολίδας. Αυτοί οι κληρικοί και μοναχοί αναδεικνύουν, με την ενεργό συμμετοχή τους, την προσφορά της Εκκλησίας στους αγώνες του έθνους για υπεράσπιση και απελευθέρωσή του.

---

[52] *Επιστολή της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος (Γερουσίας της Δυτικής Χ. Ελλάδος) προς «τους ευλαβεστάτους ιερείς και κυρίους εφόρους του Αποκούρου»* (16 Μαΐου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927, σ. 179.

[53] *Επιστολή της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος προς τους κατοίκους της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος* (7 Ιουλίου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927, σ. 297.

[54] *Επιστολή της Πελοποννησιακής Γερουσίας προς τους κατοίκους της Πελοποννήσου* (13 Ιουλίου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927, σ. 324.

[55] *Επιστολή της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος προς τους κατοίκους της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος* (7 Ιουλίου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927, σ. 297.

[56] *Επιστολή της Πελοποννησιακής Γερουσίας προς τους κατοίκους της Πελοποννήσου* (13 Ιουλίου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927, σ. 324.

Ο Παπαμιχαήλ Σαράντου[57], υπήρξε ένας γηγενής, πολύ σημαντικός κληρικός κατά τα προεπαναστατικά και μετεπαναστατικά χρόνια και εφημέριος της Άρειας. Αυτός φέρεται να ελέγχει, ως διπλανός εφημέριος, το εγκαταλελειμμένο έως τότε μοναστήρι της Αγίας Μονής Άρειας ασκώντας πολύπλευρη δράση. Παρουσιάζεται αρχικά ως εκπρόσωπος της περιφέρειάς του, μετά από πρόταση του Επάρχου Ναυπλίου. Εμπλέκεται σε αστικής φύσεως θρησκευτικές υποθέσεις και ενίοτε καλείται να επιβάλει ειρήνη, εκτελώντας χρέη Τακτικής Δικαιοσύνης. Βρίσκεται μπροστά, συμμετέχοντας σε αμυντικές ενέργειες, την στιγμή που απουσιάζει η οργανωμένη Επιμελητεία του Στρατεύματος. Τον Ιανουάριο του 1825 αυτός και οι κάτοικοι της Άρειας φέρνουν τέσσερα άλογα στο Επαρχείο Ναυπλίου, τα οποία αναλαμβάνουν, να μεταφέρουν μπαρούτι από τον αιγιαλό στο Ίτσ-Καλέ.

Μυημένοι της Φιλικής Εταιρείας από τα προεπαναστατικά χρόνια αποκαλύπτονται, επίσης, οι ντόπιοι κληρικοί[58]: Γεώργιος Βελλίνης, Θεοδόσιος Μπούσκος και Γεώργιος Κακάνης. Οι ίδιοι, έδρασαν αποτελεσματικά στην πολιορκία του Ναυπλίου τον Νοέμβριο του 1822, προκαλώντας ιδιαίτερο ενθουσιασμό στους στρατιώτες του αγώνα με την πρωτόγνωρη αφοσίωση και τον μεταδοτικό υπερβάλλοντα ζήλο τους.

Κατά τρόπο απόλυτα σαφή και κατανοητό δικαιολογείται το γεγονός, ότι Δημογέροντες Ναυπλίου από το επόμενο έτος και ύστερα, ορίσθηκαν: ο πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Βελλίνης από το χωριό Παναρήτι Ναυπλίας, ο ιερέας Θεοδόσιος Μπούσκος από το Τζεφέρ Αγά και ο ιερέας Γεώργιος Κακάνης από το Χώνικα. Αυτοί ξεχώρισαν ως οι σπουδαιότεροι υποψήφιοι μεταξύ των μοναδικών τριακοσίων κατοίκων Ελληνικής καταγωγής, που αποτελούσαν την μειονότητα των εντός των τειχών Χριστιανών του Τουρκοκρατούμενου Ναυπλίου.

Από όλα αυτά γίνεται φανερή η κοινωνική επιφάνεια και αναγνώριση της κοινωνικής προσφοράς και ικανότητας των κληρικών, εκείνα τα πρώτα ελεύθερα χρόνια, με πρωτεύοντα τον ρόλο τους στον αγώνα της ανεξαρτησίας.

[57] Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους,* εν Αθήναις 1975, σ. 159 κ.ε.
[58] Λαμπρυνίδης Μιχαήλ, *Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, έκδ. Δ', Ναύλιον 2001, σ. 195.

2. *Η συνδρομή και η συμβολή της Μητροπόλεως στον Ιερό αγώνα*

Η περιοχή της Αργολίδας θεωρήθηκε σπουδαία και οι εδώ διακονούντες την Εκκλησία, εκείνη την εποχή, είχαν εισέλθει ουσιωδώς στην υπόθεση του αγώνα της παλιγγενεσίας τόσο, ώστε οι συχνά μέχρις αίματος αγωνιζόμενοι κληρικοί και μοναχοί να μαρτυρούν το αδούλωτο της Ελλαδικής Εκκλησίας, αλλά και την συμβολή της στον υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνα.

Αναφέρεται, πως ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόφιλος Β΄ *«ἦλθεν εἰς Ναύπλιον ἐν διαρκείᾳ τῆς Ἐπαναστάσεως, πολλάκις δέ ἐπεσκέφθη καί ηὐλόγησε τον Ἑλληνικόν στόλον κατά τάς νικηφόρους αὐτοῦ κινήσεις ἀνά τό Αἰγαῖον. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Πατριάρχου ἐνέπνευσεν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν εἰς τούς Ἕλληνας μαχητάς καί ναύτας»*[59].

Ως σημείο αναφοράς των αγωνιζόμενων εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων, κατά τα τελευταία χρόνια της δεύτερης Τουρκοκρατίας, αναφέρεται ο Μητροπολίτης Ναυπλίου και Άργους Γρηγόριος Καλαμαράς την καθοριστική δεκαετία μεταξύ των ετών 1810 και 1821. Ο Γρηγόριος μυήθηκε στο εσωτερικό της Φιλικής Εταιρίας από τον ηγούμενο Δανιήλ Παμπούκη στο Άργος στις 27 Ιουνίου του 1819. Την 5η Ιουνίου του 1821 ο Γρηγόριος συνυπέγραψε το σωζόμενο στα αρχεία της ιστορικής και εθνολογικής Εταιρείας *«Συνυποσχετικόν των Αρχιερέων της Πελοποννήσου»*. Αυτό το *«Συνυποσχετικόν»* αποτελεί κείμενο υψηλής ευθύνης και άκρατου πατριωτισμού για κοινή συνεργασία των συνυπογραφόντων Αρχιερέων υπέρ της Πατρίδας. Τους όρκους αυτούς ο Γρηγόριος Καλαμαράς έμελλε να επισφραγίσει με τον μαρτυρικό θάνατό του, στην φυλακή του πασά της Τριπολιτσάς, όπου εκρατείτο αλυσοδεμένος τόσο αυτός, όσο και άλλοι όμηροι αρχιερείς και πρόκριτοι της Πελοποννήσου αμέσως μετά την έναρξη της Επανάστασης.

Ο συγκρατούμενος και διάκονος τότε Ιωσήφ Ζαφειρόπουλος δημοσίευσε το 1850 σε γεροντική ηλικία τα απομνημονεύματά του με τίτλο *«Οι Αρχιερείς και οι Προύχοντες εντός της εν Τριπόλει φυλακής εν έτει 1821»*. Εκεί αναφέρει λεπτομερώς[60], ότι *«μετά από πρόσκληση του Μώρα πασά έφτασαν τον μήνα Φεβρουάριο στην Τρίπολη»* και πόσο *«υπέφεραν εκεί αλυσοδεμένοι, ψυριασμένοι και υποσιτιζόμενοι μέσα σε περιορισμένη φυλακή, δεμένοι κατά δεκαοχτάδες τριάντα οχτώ συνολικά άτομα».*

[59] Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας 1453-1953*, εκδ. Κέρκυρα, 2003, σ. 142.
[60] Ό.π., σ. 95-97.

Επίσης, αναφέρει, πως στις 19 Σεπτεμβρίου 1821 πέθανε από τις κακουχίες της φυλακής ο Γρηγόριος Καλαμαράς και μαζί του την ίδια ημέρα ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός, ο Δημητσάνης Θεόφιλος και τρεις άλλοι πρόκριτοι, ενώ ο Ιωάννης Περρούκας απεβίωσε στον Αχλαδόκαμπο λίγες ημέρες μετά την άλωση της Τριπολιτσάς, καθώς τον μετέφεραν εξασθενημένο επάνω σε σκάλα, χωρίς να κατορθώσει να φθάσει στο σπίτι του στο Άργος.

Το κενό του χηρεύοντος θρόνου της μητρόπολης Αργολίδας, μετά τον θάνατο του Γρηγορίου Καλαμαρά, αναπλήρωσαν οι Εκκλησιαστικώς Τοποτηρητεύοντες Ναυπλίου και Άργους, όπως ο Αθανάσιος Σολιώτης, ο Νικηφόρος Παμπούκης, ο πρώην Εφέσου Άνθιμος και άλλοι από τους αρχιερείς, που διέμεναν τότε στο Ναύπλιο, πρόσφυγες, από Τουρκοκρατούμενα μέρη. Επισημαίνουμε την πολλαπλή συμβολή στον αγώνα δύο σπουδαίων αρχιερέων, του Ανδρούσης Ιωσήφ και του Δαμαλών Ιωνά, που ήταν για αρκετό χρονικό διάστημα οι πρώτοι Υπουργοί Παιδείας της προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας με έδρα το Ναύπλιο.

Καταγράφονται και οι ιερωμένοι[61] εκείνοι που μαζί με 350 επιλέκτους ξεκίνησαν αθόρυβα υπό τον Στάικο Σταϊκόπουλο από την Αγία Μονή[62] Άρειας, όπου έκρυβαν και την σκάλα, για να αναρριχηθούν την νύχτα της 29ης προς την 30η Νοεμβρίου 1822 στην απόκρημνη πλαγιά του φρουρίου Παλαμήδι, το οποίο και κετέλαβαν. Το στρατιωτικό αυτό σώμα εφόδου ακολουθούσε ο αγιορείτης μοναχός Παφνούτιος, γνωστός στην περιοχή Άργους και ο αρχιμανδρίτης Διονύσιος Βυζάντιος, ο οποίος επιχείρησε από τους πρώτους να πατήσει το φρούριο, κατέπεσε όμως στην βαθιά τάφρο και έσπασε το πόδι του. Έκτοτε, τον συναντάμε αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής από μέρους της Διοίκησης και αυτού του Βουλευτικού, το οποίο διατάσσει την καταβολή τακτικής χορηγίας σε αυτόν, διότι πληγώθηκε σε ηρωικές μάχες και παραμένει χωλός και κλινήρης.

Επίσης, ο ηρωικός ηγούμενος της Μονής Ζωοδόχου Πηγής Κοιλάδας Αρσένιος Κρέστας[63], που γεννήθηκε το 1779 στο Κρανίδι και έπεσε ηρωικά το 1822 στα Δερβενάκια, όπου και ετάφη δίπλα στην Εκκλησία του Αγίου Σώστη. Αυτός είχε διοριστεί, από τις 25 Μαρτίου 1821, με απόφαση των Κουντουριωτών και άλλων

[61] Λαμπρυνίδης Μιχαήλ, *Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, έκδ. Δ', Ναύλιον 2001, σ. σ. 231-233.
[62] Οικονόμου Μιχαήλ, *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή Ιερός των Ελλήνων αγών,* εν Αθήναις 1873, σ. 382.
[63] Κορομπόκης Καλλίνικος, Αρχιμ., «Η Εκκλησία του Άργους τον 19ο αιώνα (Γενική Θεώρηση)», *Το Άργος κατά τον 19ο αιώνα*, Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Αργειακών Σπουδών, (Άργος 5-7 Νοεμβρίου 2004), Άργος 2009, σ. 119-120.

Υδραίων προκρίτων, αρχηγός των Στρατιωτικών δυνάμεων Ερμιονίδας, με εφόρους (συμπαραστάτες) τον ιερομόναχο Διονύσιο Π. Βούλγαρη, ηγούμενο της Μονής Αυγού, τον ηγούμενο Ιωάσαφ Οικονόμου ή Τζερεμέν της Μονής Ζωοδόχου Πηγής και άλλους λαϊκούς. Ο ηρωικός παπα Αρσένης διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο κατά την επιδρομή του Δράμαλη στην Αργολίδα, οχυρωμένος στην Μονή Κατακεκρυμμένης Άργους. Από εκεί, με ελάχιστους αγωνιστές έσπασε τον κλοιό των εχθρών, διασώθηκε και απέσπασε τον θαυμασμό των συναγωνιστών του. Επίσης, συμμετείχε στην πολιορκία του Ναυπλίου. Τον πρόωρο χαμό του παπα Αρσένη θρήνησαν πολλοί, ο δε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης τον χαρακτήρισε εξαίρετο πολεμιστή και ενάρετο Κληρικό.

Η Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά μεταξύ Άργους και Ναυπλίας ήταν κέντρο άμυνας και ανεφοδιασμού[64]. Η Μονή διέθετε οπλοστάσιο, δηλαδή μπαρουταποθήκη. Οι μοναχοί της οπλοφορούσαν και έλαβαν μέρος στην πολεμική σύγκρουση στη γειτονική θέση Κατόγλι, κατά την εκστρατεία του Δράμαλη πασά στην Αργολίδα (1822). Πρωταγωνιστές της ενεργού αυτής συμμετοχής της Μονής Καρακαλά στον αγώνα είναι ο Συμεών Μπουχέλης και ο Διονύσιος Μπεβάρδος, που διετέλεσαν ο ένας μετά τον άλλο ηγούμενοι Καρακαλά πριν και μετά το 1821. Η Μονή, που είχε στα τείχη της οχυρώματα και πολεμίστρες, διετέλεσε στρατόπεδο των Φιλελλήνων μετά την υποχώρηση στο Πέτα και την επισκέπτονταν ο Τσώκρης, ο Καλλέργης και άλλοι πρωταγωνιστές της Επανάστασης του 1821.

Ως σπουδαία προσωπικότητα ανεδείχθη και ο πρώην Ηλιουπόλεως Άνθιμος ο Κομνηνός. Αυτός διετέλεσε Τοποτηρητής Άργους από το 1822 και έμεινε στην τοποτηρητεία έως το 1833. Ο Άνθιμος επενέβη υπέρ του λαού του Άργους σε μια κρίσιμη στιγμή[65]. Τον Ιανουάριο του 1833 ο Συνταγματάρχης Στοφέλ με τέσσερεις λόχους Γαλλικού Στρατού, κλήθηκε από τους Συνταγματικούς να επιβάλλει την τάξη. Όμως κάποιοι κάτοικοι της πόλης τον προκάλεσαν και ο Στοφέλ διέταξε γενική επίθεση κατά των κατοίκων της. Η σφαγή και η πυρπόληση κατοίκων και οικιών ήταν η πιο καταστροφική, που είχε υποστεί το Άργος. Στις 4 Ιανουαρίου 1833 ο τοποτηρητής Άργους Ηλιουπόλεως Άνθιμος ντυμένος τα αρχιερατικά του άμφια και με την συνοδεία του Διακόνου του, φθάνει στον Διοικητή Στοφέλ, στον οποίο διαμαρτύρεται για τα καταστροφικά γεγονότα εξηγώντας, ότι οι Αργείοι ήταν αθώοι για μια τέτοια

[64] Γιατράκου Μαρία-Ελευθερία, *Η Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά ή Ξηροκαστελλίου*, Αθήνα 1999, σ. 169 κ.ε.
[65] Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Α', Αθήναι 1953, σ. 17-18.

καταστροφή. Ο Γάλλος διοικητής από σεβασμό στον Ιεράρχη διέταξε κατάπαυση του πυρός και τις επόμενες μέρες έφυγε από το Άργος για το Ναύπλιον. Η σφαγή άφησε τριακόσια θύματα και πολύ περισσότερους τραυματίες. Η καταστροφή ήταν απερίγραπτη και ο λαός ευρισκόμενος σε αλλοφροσύνη βρήκε καταφυγή στο πρόσωπο του Ηλιουπόλεως Ανθίμου[66].

Στις εκατόμβες των θυσιών ολόκληρου του Έθνους και της Εκκλησίας ιδιαίτερα, η Μητρόπολη Αργολίδος πρόσφερε το αναλογούν σε αυτήν μέρος διά των συχνά μέχρις αίματος αγωνισαμένων κληρικών και μοναχών της.

3. *Συμβολή της Μητροπόλεως στα θεσμικά όργανα και στην γένεση της Ελληνικής Πολιτείας.*

Στην Αργολίδα διεξήχθησαν οι βασικές πολιτικές διεργασίες για την συγκρότηση του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους.

Ο επίσκοπος Δαμαλών και Πιάδος Ιωνάς, ανέλαβε υπουργός των θρησκευμάτων, σε διαδοχή του Ανδρούσης Ιωσήφ. Ο Ιωνάς ως υπουργός, μιλώντας απ' άμβωνος στο Ναύπλιο, το έτος 1825 έλεγε ότι *«ἡ θρησκεία εἶναι ὁ τοῦ πολιτεύματος χαλινός, ταύτης παραμελουμένης καταντᾷ ὁ συρφετώδης καί ἀπαίδευτος ὄχλος εἰς ἀναρχίαν»*[67].

Ο Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος, ως Πρόεδρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, την οποία σύστησε ο ίδιος στις 26 Μαΐου 1821, ήλθε στο Ναύπλιο, όπου αιχμαλωτίστηκε επί πεντάμηνο από τους Τούρκους. Ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, περιγράφει την δεινή αιχμαλωσία στο Ναύπλιο του Θεοδωρήτου λέγοντας, ότι *«ἡμέραι καί νύκτες διέβαινον σκοτειναί… Κραταιότερος ὅμως ἀνάγκης, καθυπέρτερος κινδύνου, ὑψηλότερος εἱρκτῆς ἔσωζε καί τό φρόνημα καί τήν γλῶσσαν καί τον χαρακτῆρα τῆς εὐσεβείας τοῦ νικητοῦ Ἕλληνος. Καί οὔτε πρός ἀπειλάς, οὔτε πρός ὑποσχέσεις καί θωπείας ἔκλινε τῶν κρατούντων, οὐδ' ἐφοβήθη…Χαμαικοιτία καί κακοπάθεια καί πεῖνα καί πᾶσα ταλαιπωρία καί στένωσις ἀπέβαινε προϊοῦσα δυσφορωτέρα. Ἐψωμίσθη ὁ Βρεσθένης σπόρον βαμβακίου καί βρούλλου. Ἠσθένησεν ὡς πρός θάνατον, ἀλλά καί περιωρισμένου καί λιποψυχοῦντος ἔλαμπεν ἡ γενναιότης αὐτοῦ*

[66] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Α΄, έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1957, σ. 43.
[67] Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας 1453-1953*, εκδ. Κέρκυρα, 2003, σ. 144.

καί καρτερία, ὡς σελήνη κλεισιφαής, αὐγάζουσα ἐν μέσῳ κύκλου ὁμιχλώδους, ὅν καλοῦσι ἅλωνα… Ἐνουθέτει δέ προτρέπων τούς ἐχθρούς πρός παράδοσιν εἰς ἰδίαν ἑαυτῶν σωτηρίαν…». Από την αιχμαλωσία παρέλαβε τον Θεοδώρητο, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης[68].

Ο αρχιμανδρίτης Νεόφυτος Βάμβας, ο οποίος πήρε μέρος στην πολιορκία του Ναυπλίου, εμψυχώνοντας στο Άργος, τους συσκεπτομένους βουλευτές, απευθυνόμενος προς τον Δημήτριο Υψηλάντη είπε: *«ἔξελθε καί ἐγώ κρατῶν τόν σταυρόν προπορεύομαι κηρύττων: ὅστις εἶναι χριστιανός καί πιστός Ἕλλην, ἄς ἀκολουθῆ…»*[69].

Σε εφαρμογή του νόμου της 5ης Απριλίου 1822 «*περί συνάξεως των χρυσών και αργυρών σκευών των Μοναστηρίων και Εκκλησιών*»[70], η Διοίκηση δήμευσε τα χρυσά και αργυρά σκεύη των ναών και μονών με σκοπό να ανταποκριθεί στις ανάγκες των οικονομικών αντιξοοτήτων της εποχής εκείνης. Συγκεντρώθηκαν τότε 2400 λίτρες ή 800 οκάδες αργύρου, ώστε να κοπεί νόμισμα που θα κάλυπτε ποικίλες ανάγκες. Όμως, κατά την εισβολή του Δράμαλη διασκορπίστηκαν και εκλάπησαν από την μονή της Κατακεκρυμμένης, όπου εφυλάσσετο αυτός ο μικρός θησαυρός και όπου σχεδιαζόταν να λειτουργήσει νομισματοκοπείο[71], το οποίο δεν λειτούργησε τελικά.

Στο Άργος, στην Επίδαυρο και στο Ναύπλιο συγκλήθηκαν οι περισσότερες Εθνικές Συνελεύσεις, κατά τον αγώνα, αλλά και μετά απ' αυτόν. Στις Εθνοσυνελεύσεις αυτές, με πρωτοστατούσα την Εκκλησία, καθοριζόταν η πορεία προς την πλήρη απελευθέρωση, αλλά και για την ρύθμιση κανονικού πολιτεύματος για την άρτια λειτουργία του κράτους, το οποίο ανασταινόταν από την δουλεία. Σε Εκκλησίες του Άργους έγινε η ορκωμοσία των πληρεξουσίων της Α΄ κατά το έτος 1821, της Δ΄ το 1829, και της Ε΄ το 1831 Εθνοσυνέλευσης[72], και στην διαδικασία εκλογής, για να αναδειχθούν οι εκπρόσωποι της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης του Άργους, δόθηκε σημαίνων ρόλος, στους ιερείς των ενοριών[73].

---

[68] Ό.π., σ. 152.
[69] Ό.π., σ. 159.
[70] Δημακόπουλος Γεώργιος, «Ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως 1822-1828», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 10-11 (1963-1964), εν Αθήναις 1966, σ. 75-77 και Κωνσταντίνος Πρεσβύτερος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, *Τα σωζόμενα Εκκλησιαστικά συγγράμματα*, έκδ. Σοφοκλέους Κ. του εξ Οικονόμων, τόμ. Β',Αθήνησι ΑΩΞΔ' (1864), σ. 13-14.
[71] Ζεγκίνης Ιωάννης, *Το Άργος δια μέσου των αιώνων*, Πύργος [3]1968, σ. 278.
[72] Ό.π., σ. 226, 265, 268.
[73] *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821 –1832* (Αι Εθνικαί Συνελεύσεις), τόμος δεύτερος (Δ΄ εν Άργει Εθνική Συνέλευσις), έκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήναι 1973, σ. 16.

Συγκεκριμένα, οι εκλογές για την ανάδειξη των εκπροσώπων της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης του Άργους, την περίοδο του 1829, διεξήχθησαν ανά ενορία κατόπιν διαφωτιστικού λόγου του εφημερίου, ο οποίος γνωστοποιούσε και πίνακα περιέχοντα τα ονόματα, όσων ήταν υποψήφιοι εκπρόσωποι. Ύστερα, ο κάθε ψηφοφόρος έδινε όρκο στο Ευαγγέλιο, πως θα πράξει κατά συνείδηση και έδινε την ψήφο[74]. Οι πληρεξούσιοι που προέκυψαν, έδωσαν τον όρκο στην Εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου Άργους, η δε Δ΄ Εθνοσυνέλευση συνήλθε στο αρχαίο θέατρο της πόλης. Η ορκωμοσία των πληρεξουσίων της Ε΄ Εθνοσυνέλευσης έγινε επίσης στην Εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, ενώ οι συνεδρίες πραγματοποιήθηκαν στο ιδρυθέν υπό του Καποδίστρια, σημερινό Α΄ Δημοτικό Σχολείο Άργους[75], στο κέντρο της πόλης.

Επίσης, στο Ναύπλιο παρέμεινε, όσο χρόνο και η έδρα του κράτους, η διοικούσα την Εκκλησία της Ελλάδος Ιερά Σύνοδος, η οποία αντιμετώπισε κατά τα πρώτα αυτά χρόνια, τα σοβαρότερα από την απελευθέρωση θέματα, όπως η διοίκηση των κατά τόπους Επισκοπών και η περισυλλογή των εκκλησιαστικών και μοναστηριακών κτημάτων.

Διαφαίνεται, πως η συμμετοχή της Μητροπόλεως Αργολίδος στα θεσμικά όργανα και στην πορεία της συγκρότησης του κράτους ήταν σημαντική και αποφασιστική. Η κρατική υπόσταση μετά την παλιγγενεσία οφείλεται κατά μεγάλο μέρος και είναι καρπός αυτοθυσίας εργατών της Εκκλησίας, η οποία ως μητέρα και οδηγός απετέλεσε διαχρονικά, παράγοντα σταθερότητας και συνοχής της κοινωνίας.

[74] Ό.π., σ. 16 κ.ε.
[75] Ζεγκίνης Ιωάννης, *Το Άργος δια μέσου των αιώνων*, Πύργος [3]1968, σ. 265, 268.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.
Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙ.

1. Οι υφιστάμενες μονές στον εκκλησιαστικό χώρο της Αργολίδος κατά τον 19ο αιώνα.

Δεν είναι γνωστές οι συνθήκες, κατά τις οποίες έφθασε ο Μοναχισμός στην Αργολίδα, ούτε γνωρίζουμε τις πρώτες Μοναστικές Αδελφότητες, οι οποίες ιδρύθηκαν στην περιοχή. Εντούτοις, εντοπίζουμε Μοναστήρια στην Αργολίδα από τον 8ο, 9ο και 10ο μ.Χ. αιώνα, δηλαδή, τις Ιερές Μονές Αγνούντος Επιδαύρου, Κατακεκρυμμένης Άργους και Οσίου Θεοδοσίου.

Κατά τον 19ο αιώνα είναι πρωταγωνιστική η παρουσία των Ιερών Μονών της Αργολικής γης, τόσο στον αγώνα της απελευθέρωσης, όσο και στην διαμόρφωση, των εθνικών και εκκλησιαστικών πραγμάτων της απελευθερωθείσης Ελλάδας, με κέντρο λήψης των αποφάσεων την περιοχή της Αργολίδας.

Στην επαρχία Ναυπλίας απαντάται η αποκαλουμένη *«Αγία Μονή»*[76], η οποία βρίσκεται στην περιοχή Αρείας Ναυπλίου, ιδρυθείσα ως γυναικεία το έτος 1149, υπό του Επισκόπου Άργους και Ναυπλίου Λέοντος, επ' ονόματι της Παναγίας *«Ζωοδόχου Πηγής»*.

Η Αγία Μονή κατά τα πρώτα έτη του Ιερού Αγώνα (1821-1827) βρέθηκε διαλελυμένη και αφού άλλαξε αρκετές φορές ιδιοκτησιακό καθεστώς, το 1875 η Μοναχή Ελισάβετ Γουδή, συνοδευομένη από άλλες πέντε Μοναχές παρέλαβε την Μονή προκειμένου να επαναλειτουργήσει, με άοκνες προσπάθειες του Αργολίδος Καλλινίκου για την ανασύστασή της. Η Ελισάβετ εργάσθηκε δραστήρια επί εικοσαετία για την ανασυγκρότηση της Μονής. Ο 19ος αιώνας σήμανε την αναγέννηση και ανασύσταση της Αγίας Μονής Αρείας, που μέχρι σήμερα αποτελεί το *«Ιερόν Παλλάδιον»* του Ναυπλίου.

Επίσης στην επαρχία Ναυπλίας καταγράφεται η Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά[77]. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς συνεστήθη το Μοναστήρι, αλλά

[76] Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους*, εν Αθήναις 1975, όπου και βιβλιογραφία.
[77] Γιατράκου Μαρία-Ελευθερία, *Η Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά ή Ξηροκαστελίου*, Αθήνα 1999, όπου και βιβλιογραφία.

πιθανολογείται ότι έχει βίο τουλάχιστον τριών αιώνων. Ο 19ος αιώνας σήμανε την λόγω πυρκαγιάς καταστροφή, αλλά και την ανοικοδόμηση της τότε ανδρώας Μονής Αγίου Δημητρίου Καρακαλά, η οποία είχε σπουδαία προσφορά στον αγώνα της παλιγγενεσίας.

Μια ακόμη Μονή της Ναυπλίας είναι της Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταλαντίου στο Αραχναίο[78]. Άρχισε να συνιστάται το 1761, όταν μετακινήθηκαν οι Μοναχοί από το παλαιό Ταλάντι στην νέα τους εγκατάσταση. Το 1892, με Βασιλικό Διάταγμα, στην Μονή Ταλαντίου συγχωνεύθηκαν για την αρτιώτερη λειτουργία τους η Μονή Αγνούντος, με την οποία είχε συγχωνευθεί και η Μονή Ταξιαρχών. Η συγχώνευση διατηρήθηκε για μια δεκαετία. Κατόπιν οι Μονές, έχοντας ανασυγκροτηθεί με μέριμνα του Αργολίδος Νικάνδρου, επανήλθαν στην πρότερη κατάσταση της αυτοδιοικήσεώς τους.

Επίσης, στην Ναυπλία συναντάμε την Μονή του Σωτήρος στην Καραθώνα[79]. Η Μονή ιδρύθηκε πιθανότατα κατά τον 14ο αιώνα. Το έτος 1834 γνωρίζουμε ότι η Μονή είχε 2 Μοναχούς γι' αυτό και με Βασιλικό Διάταγμα το έτος 1835 διαλύθηκε και η περιουσία της περιήλθε στο Κράτος.

Στην επαρχία Άργους βρίσκουμε την Μονή Κατακεκρυμμένης[80]. Εκτίσθη τον Ζ΄ ή Η΄ αιώνα μ.Χ. Κατά παράδοση το έτος 1803 υπήρχε Ηγούμενος στην Μονή ο Βενέδικτος και έως το 1845 ο Παρθένιος. Αυτόν τον διαδέχθηκε ο Αγιορείτης Ανανίας Δαγρές καταγόμενος από το Κουρτάκι Άργους. Ο Ανανίας κατεσκεύασε οδό που ανεβαίνει από το Άργος στο Μοναστήρι, την οποία τελειοποίησαν ευσεβείς Αργείοι με σκαλιά τσιμεντένια. Επίσης, ο Ανανίας κατεσκεύασε την έξω από τον Ναό αυλή και στην θέση που υπήρχαν ερειπωμένα κελλιά των Μοναχών οικοδόμησε κτίριο, που σώζεται έως σήμερα. Ίδρυσε επίσης και πρακτική Ιερατική Σχολή.

Στην επαρχία Επιδαύρου σημαντική είναι η παρουσία της Μονής Ταξιαρχών[81]. Ιδρύθηκε το 1450 μ.Χ περίπου ως ανδρώα. Την 18η Μαρτίου 1874 εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα *«ἵνα ἡ ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἐπιδαυρίων μονή τῶν Ταξιαρχῶν ἑνωθῇ μεθ' ἁπάντων τῶν κτημάτων αὐτῆς, ὡς μετόχιον, εἰς τήν ἐν τῷ αὐτῷ δήμῳ μονήν τῆς Κοιμήσεως τῆς*

[78] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Β΄ (Αι Ιεραί Μοναί), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1961, σ. 95 κ.ε, όπου και βιβλιογραφία.

[79] Μαλεβίτης Κωνσταντίνος, «Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Καραθώνας – Ναυπλίου», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα* IV (2000), έκδ. Δήμου Ναυπλιέων, σ. 267 κ.ε., όπου και βιβλιογραφία.

[80] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Β΄ (Αι Ιεραί Μοναί), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1961, σ. 91 κ.ε., όπου και βιβλιογραφία.

[81] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, όπου και βιβλιογραφία.

Θεοτόκου ἤ τοῦ Ἀγνοῦντος». Κατόπιν τούτου η Ιερά Σύνοδος διέταξε την Επισκοπικήν Επιτροπήν Αργολίδος να προβεί στην συγχώνευση των δύο Μονών με πρωτόκολλο παράδοσης της περιουσίας της στην ενιαία διοίκηση της κυριάρχου Μονής Αγνούντος. Η Έδρα των συγχωνευθεισών Μονών παραμένει στην Αγνούντα για 12 χρόνια. Το 1886, μετά από αναφορά του Μοναστηριακού Συμβουλίου της Μονής Αγνούντος εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα και εγκρίθηκε η μετοίκηση των Μοναχών στην Μονή Ταξιαρχών.

Ένα άλλο μοναστήρι που καταγράφεται στην ευρύτερη περιοχή της Επιδαύρου, είναι η Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Καλαμίου[82], η οποία βρίσκεται κοντά στο χωριό Αδάμι. Η αρχική ίδρυση της μονής ανάγεται στις αρχές του 17ου αιώνα. Η μονή διαλύθηκε το 1835 και κατέστη μετόχι της μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών, ανασυσταθείσα ως Γυναικεία το έτος 1974.

Επίσης, στην περιοχή της επαρχίας Επιδαύρου ευρίσκεται η Μονή Αγίου Μερκουρίου[83] Λυγουριού. Το 1834 είχε 3 Μοναχούς. Με το Διάταγμα του 1833, διαλύθηκε και η Μονή Αγίου Μερκουρίου. Επίσης, η περιουσία της Μονής άλλη δημοπρατήθηκε από το δημόσιο και άλλη ενοικιάσθη ως κτήμα του δημοσίου. Η έρημη Μονή Αγίου Μερκουρίου, έγινε έκτοτε αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης και τα κτίριά της σύντομα κατέπεσαν σε ερείπια.

Αυτά τα Μοναστήρια της Εκκλησίας της Αργολίδος, διαδραμάτισαν κατά τον 19ο αιώνα, σπουδαίο ρόλο στην ιστορία της απελευθέρωσης, και η ιστορία τους διαμορφώθηκε από τις εκκλησιαστικές ρυθμίσεις του ελευθέρου Ελληνικού Κράτους, με κέντρο διοικητικών αποφάσεων αρχικά την περιοχή της Αργολίδας.

2. Η προσφορά των Ιερών Μονών της Εκκλησίας της Αργολίδος κατά την παλιγγενεσία.

Αξιοσημείωτες τυγχάνουν οι πνευματικές και υλικές προσφορές των Μονών επί σειρά ετών πριν και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον Τουρκικό ζυγό.

[82] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Καλαμίου-Αδάμι-Ναυπλίας,* Αθήναι 1986, όπου και βιβλιογραφία.
[83] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, σ. 313 κ.ε., όπου και βιβλιογραφία.

Οι Μονές συνέβαλαν συστηματικά και εξακολουθητικά έμμεσα στην προετοιμασία του αγώνα της ελευθερίας διά των Γραμμάτων, με την συμβολή τους στην Παιδεία. Ο μοναχός – στην Κατακεκρυμμένη Άργους[84], στο Δασκαλειό του Τολού – έθρεψε τον Ελληνισμό και την Ορθοδοξία, διαφώτισε τις συνειδήσεις, διαθέρμανε τον πόθο της ελευθερίας.

Της Επανάστασης προηγήθηκε η αφύπνιση του Γένους, ο φωτισμός του με τα Γράμματα, στα οποία σημαντικό μερίδιο έχουν οι μοναχοί. Πολλοί κληρικοί και μοναχοί, δάσκαλοι του Γένους, δρουν από τα πρώτα επαναστατικά χρόνια στο Ναύπλιο, στο Άργος, στην Αίγινα και στην Ερμιονίδα. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τον Νεόφυτο Δούκα[85], τον Γρηγόριο Κωνσταντά[86], τον Βενιαμίν Λέσβιο, τον Ιωσήφ Μαύρο, τον Θεόφιλο Καΐρη, τον Θεόκλητο Φαρμακίδη. Και ο παπα-Αρσένης Κρέστας ήταν ευπαίδευτος και πολύ ευσεβής κληρικός με προεπαναστατική θητεία στην έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Η Εκκλησία ήταν ο κύριος φορέας της παιδείας και οι κληρικοί δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε να υπάρξουν αξιόλογοι φορείς της παιδείας. Γύρω από τις Μονές υπήρχε ένας κύκλος προσκυνητών, επισκεπτών προσερχομένων για μαθητεία. Η αυταπάρνηση των μοναχών σαγηνεύει τον λαό, ο οποίος κατανοεί περισσότερο από τους εντυπωσιακούς λόγους τα καλά έργα, την συνέπεια και την έμπρακτη αρετή. Έτσι, οι μοναχοί γίνονταν οι δάσκαλοι του κόσμου.

Μετά την απελευθέρωση, οι Μονές της Αργολίδας προσέφεραν χρηματικά ποσά, ως τακτικές εισφορές για την σύσταση και λειτουργία σχολείων, όπως προκύπτει από το κατάστιχο κληροδοσιών, προσφορών, συνεισφορών κλπ. υπέρ σχολείων και φιλανθρωπικών καταστημάτων.

Το πρώτο Ελληνικό σχολείο στο Άργος συστάθηκε[87] στο μοναστήρι της Παναγίας Κατακεκρυμμένης, το 1798 με πρωτοβουλία των Περρουκαίων, σε συνεργασία με τον περιηγητή διδάσκαλο Χατζή Αγάπιο Παπαντωνόπουλο από την Δημητσάνα. Το έτος 1804 διέθετε πλήθος μαθητών. Εδώ φοίτησε και ο επίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο οποίος ύψωσε το λάβαρο της επαναστάσεως του 1821. Σχολάρχης από το 1805 έως το 1821 σχεδόν αδιακόπως διετέλεσε ο Ησαΐας Καλαράς, απ' το Αγιονόρι Νεμέας, ο αποκαλούμενος *«σοφολογιώτατος διδάσκαλος»*. Προ της

[84] Ζεγκίνης Ιωάννης, *Το Άργος διά μέσου των αιώνων,* Αθήναι 1996[3], σ. 338 κ.ε.
[85] Χαριλάου Νεόφυτος, *Ο Νεόφυτος Δούκας και η συμβολή του στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό*, έκδ. Κυβέλη, 2003.
[86] Καμηλάρις Ρήγας, *Γρηγορίου Κωνσταντά Βιογραφία-Λόγοι-Επιστολαί,* εν Αθήναις 1897, σ. 43.
[87] Χαβιαρλής Ιωάννης, *Η Παναγία η Κατακερυμμένη του Άργους*, Άργος 1998, σ. 41-43.

επαναστάσεως, στην Κατακεκρυμμένη οι μοναχοί Ιερεμίας και Ραφαήλ δίδασκαν τα παιδιά των γύρω χωριών. Το 1813 δίδαξε και ο Νικηφόρος Παμπούκης, απ' τα Καλάβρυτα. Δεν είναι γνωστό το έτος κατά το οποίο μετεφέρθη το σχολείο από το μοναστήρι της Παναγίας στην πόλη του Άργους.

Επίσης, είναι γνωστό, πως από την 10η Αυγούστου του έτους 1834 τα βιβλία της μονής Κατακεκρυμμένης, διανεμήθηκαν σε διάφορους δημοσίους φορείς[88].

Οι πρόκριτοι Νέας Επιδαύρου νωρίς ζήτησαν με αναφορά τους, της 6ης Φεβρουαρίου 1826, προς το Βουλευτικό Σώμα, να εγκρίνει την σύσταση στην πόλη αλληλοδιδακτικού Σχολείου, το οποίο θα συντηρούσαν οι δύο γειτονικές Μονές, δηλαδή, Ταξιαρχών και Αγνούντος, όπως και έγινε. Η τακτική αυτή εφαρμόστηκε τότε, σε ευρύτερη κλίμακα και επί σειρά ετών, μετά μάλιστα, την σύσταση του Εκκλησιαστικού Ταμείου.

Έτσι, συνέβη και στην Αργολίδα, ό,τι έγινε στον ευρύτερο εκκλησιαστικό χώρο. Όπως παρατηρεί ο καθηγητής πολιτικής ιστορίας Απόστολος Δασκαλάκης «*τα μοναστήρια είτε αυθορμήτως είτε βιαζόμενα υπό των κατοίκων της περιοχής παρέδιδον τους πόρους των περιουσιών των υπέρ των σχολείων και αμοιβής διδασκάλων*»[89].

Ο εκάστοτε Μητροπολίτης Ναυπλίου και Άργους βαρυνόταν με ετήσια υπέρ της Μεγάλης του Γένους Σχολής χρηματική υποχρέωση[90]. Η εισφορά αυτή ανήλθε από το 1771 σε εκατόν πενήντα γρόσια, αντί των έξι χιλιάδων άσπρων που κατεβάλλοντο στο Πατριαρχείο τακτικά από το 1759.

Με τον νόμο *«περί συνάξεως των χρυσών και αργυρών σκευών των μοναστηρίων και Εκκλησιών»*[91], της 5ης Απριλίου 1822, η Διοίκηση προέβη στην δήμευση των χρυσών και αργυρών σκευών των ναών και Μονών, με σκοπό, να κοβόταν νόμισμα και να καλύπτονταν ποικίλες ανάγκες. Κατά την εισβολή, όμως, του Δράμαλη, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, διασκορπίστηκαν και κλάπηκαν από

---

[88] Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, *Η σχολική βιβλιοθήκη του Γυμνασίου Ναυπλίου, (1833-1935)*, έκδ. Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Ναυπλίου «Ο Παλαμήδης» και Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1995, σ. 35 κ.ε., 258 κ.ε.

[89] Δασκαλάκης Απόστολος, *Κείμενα-Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Σειρά Τρίτη, Τα περί Παιδείας, Μέρος Α΄, Αθήναι 1968, σ. 13.

[90] Ζερλέντος Περικλής, «Αι Μητροπόλεις Χριστιανουπόλεως και Άργους και Ναυπλίας», *Ιστορική Βιβλιοθήκη των από της Αλώσεως χρόνων*, τεύχ. Η', έκδ Γεωργίου Ι. Βασιλείου, εν Αθήναις, 1922, σ. 23.

[91] Δημακόπουλος Γεώργιος, «Ο κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως 1822-1828», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 10-11 (1963-64), Αθήναι 1966, σ. 75-77.

τη μονή της Κατακεκρυμμένης, όπου φυλάσσονταν και όπου επρόκειτο να λειτουργήσει νομισματοκοπείο[92], το οποίο τελικά δεν λειτούργησε.

Επίσης, όσα χρυσά, αργυρά και τιμαλφή συγκεντρώθηκαν μετά την, δια του Βασιλικού Διατάγματος της 25ης Σεπτεμβρίου/7ης Οκτωβρίου 1833, διάλυση της μονής Καλαμίου και των άλλων Μονών πουλήθηκαν από τον Έπαρχο Άργους και τους υπαλλήλους της Οικονομικής Εφορίας Ναυπλίου προ των πυλών της πόλης με τις συνθήκες που περιγράφει ο σύγχρονος των τότε γεγονότων, Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων[93].

Έχουμε και την ατέλειωτη διαδικασία της ενοικίασης και στην συνέχεια πώλησης και παραχώρησης μοναστηριακών κτημάτων, από τα οποία αναφέρουμε ενδεικτικά τα ακόλουθα, ειδικά περί των Μονών της Αργολίδας. Τα κτήματα της διαλυμένης μονής Άρειας είχαν πουληθεί το 1826[94] για τις ανάγκες της πολιορκίας του Μεσολογγίου, της δε μονής Καλαμίου πουλήθηκαν και αυτά. Τα υπόλοιπα κτήματα των διαλυμένων Μονών αρχικά δίνονταν σε πολυετείς ενοικιάσεις κατόπιν δημοπρασιών, ενώ πολύ αργότερα διανεμήθηκαν από το Κράτος σε ακτήμονες αγρότες ή σε αγροτικούς συνεταιρισμούς. Σώζονται ακόμη, λεπτομερή στοιχεία περί ενοικίασης της επικαρπίας των κτημάτων των ανωτέρω Μονών σε γνωστούς οικονομικούς παράγοντες της Ναυπλίας κατά την εποχή εκείνη.

Τα εισπραττόμενα χρήματα από την εκμετάλλευση μοναστηριακών κτημάτων καταθέτονταν στο λεγόμενο Εκκλησιαστικό Ταμείο για τις ανάγκες της εκπαίδευσης, σύμφωνα με την τότε ισχύουσα νομοθεσία και υπάρχουν λεπτομερείς καταστάσεις για ποια και πόσα είδη των διαλυμένων Μονών πουλήθηκαν και πόσα χρηματικά ποσά εισπράχθηκαν.

Παράλληλα, στις διατηρούμενες Μονές της Αργολίδας βρήκαν άσυλο επί σειρά ετών ορφανά παιδιά εκ των πολλών θυμάτων του πολέμου (1821-1827). Σώζονται καταστάσεις και αναφορές Ηγουμένων προς την Διοίκηση με τα ονόματα των αόμματων ορφανών, που διαμένουν στις Μονές Καρακαλά, Ταξιαρχών και Αγνούντος κατά τα δύσκολα εκείνα χρόνια.

---

[92] Κορομπόκης Καλλίνικος, Αρχιμ., «Η Εκκλησία του Άργους τον 19ο αιώνα (Γενική Θεώρηση)», *Το Άργος κατά τον 19ο αιώνα*, Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Αργειακών Σπουδών, (Άργος 5-7 Νοεμβρίου 2004), Άργος 2009, σ. 121.

[93] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Καλαμίου-Αδάμι-Ναυπλίας*, Αθήναι 1988, σ. 121 κ.ε.

[94] Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους*, εν Αθήναις 1975, 183 κ.ε.

Συγκεκριμένα, η γνωστή για τα μεγάλα ακίνητά της μονή Ταξιαρχών Επιδαύρου[95] και για τον συνεχή ιστορικό της βίο συντηρούσε επί σειρά ετών μετά την απελευθέρωση το *«Αλληλοδιδακτικόν Σχολείον»* της γειτονικής Επιδαύρου, κατέβαλλε τον μισθό του διδασκάλου, έδινε υποτροφίες σε μαθητές και χρηματικά βοηθήματα σε επώνυμους και συμπαράσταση και φιλοξενία σε αμέτρητο πλήθος ανθρώπων, προσκυνητών, περαστικών και επισκεπτών της τότε και τώρα. Η μονή ήταν τακτικός χορηγός σε έργα ωφέλειας του κοινωνικού συνόλου, όπως φαίνεται από τις συχνές αναγραφές στα οικονομικά της κατάστιχα.

Επίσης, η μονή Ταξιαρχών ήταν οικονομικός παράγοντας της περιοχής[96]. Η μονή, κάτοχος μεγάλων γεωργικών εκτάσεων, ήταν κατά τα πρώτα ελεύθερα χρόνια εργοδότης σε σημαντικό αριθμό κατοίκων των γειτονικών οικισμών και σε μεγαλύτερο αριθμό εποχιακών εργατών που προσλαμβάνονταν για μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα και συνήθως διανυκτέρευαν στη μονή για την συλλογή των γεωργικών προϊόντων, την καλλιέργεια των απέραντων μοναστηριακών κτημάτων, την φύλαξη και βοσκή των ζώων της μονής αριθμουμένων σε αρκετές εκατοντάδες, ώστε να απαιτείται μόνιμος προβατοβοσκός, αιγοβοσκός, αγελαδοβοσκός και άλλοι. Η μονή διέθετε δικό της νερόμυλο, ελαιοτριβείο, ληνό και άλλες εγκαταστάσεις οικιακής βιοτεχνίας, όπως επίσης εκτεταμένους αμπελώνες, ελαιώνες, πευκοδάση, λιβάδια, και μετόχιο στην Παλαιά Επίδαυρο.

Οι διατηρηθείσες Μονές της Αργολίδας επιβαρύνθηκαν, κατά χρονικά διαστήματα, με υποχρεώσεις και έκτακτες εισφορές για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών ή κρίσιμων περιστάσεων, εψώμισαν τα διερχόμενα συχνά από την Επίδαυρο στρατεύματα[97], που βεβαίως δεν είχαν την σημερινή οργάνωση και επιμελητεία[98], διέθεσαν τους ημιόνους της μονής για το πυροβολικό και άλλες έκτακτες αγγαρείες, όπως προκύπτει από επίσημα έγγραφα και ευαρέσκειες των Αρχών προς τους Ηγουμένους των Μονών, διότι πρόθυμα και αποτελεσματικά, ανταποκρίθηκαν στις σχετικές εκκλήσεις.

Όπως φαίνεται ήδη στις σχετικές πηγές, υπήρχε διαρκώς, μια κίνηση από την Εκκλησία της Αργολίδας προς τον λαό, είτε υπό τον τύπο προσωπικής προσφοράς και αυτοθυσίας στον Εθνικό αγώνα, είτε υπό τύπον παιδείας και ηθικής δύναμης και

[95] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, σ. 271 κ.ε.
[96] Ό.π. σ. 271 κ.ε.
[97] Ό.π., σ. 132.
[98] Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. Η΄, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 11,20.

παρηγοριάς, είτε ακόμη υπό τύπον κηδεμονίας, συμπαραστάσεως και υλικών δοσιμάτων παραχώρησης κτημάτων και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Η Εκκλησία δεν έμεινε στους τοίχους του περιβόλου της, αλλά οι κληρικοί και μοναχοί ήταν παρόντες και όχι αδιάφοροι προς τα εθνικά και κοινωνικά ζητήματα. Οι μοναχοί συμπαραστάθηκαν στις ανάγκες των γειτόνων τους και μάλιστα του λαού της υπαίθρου.

3. Επιπτώσεις του Β.Δ. του 1833 στις Ιερές Μονές της μητροπόλεως Αργολίδος· η διάλυση και η κατάσταση των Μονών στην διάρκεια του 19ου αιώνα.

Επί Όθωνος, η Αντιβασιλεία ήθελε να ελέγχει τα μοναστηριακά εισοδήματα προς όφελος του κράτους. Άλλωστε, είχε εξασφαλιστεί ο έλεγχος της Εκκλησίας, η οποία ήταν πλέον Αυτοκέφαλη. Τα μοναστήρια είχαν υποστεί πολλές ζημιές και διέθεταν, ως επί το πλείστον, αριθμούς μοναχών μονοψήφιους. Στις 25 Σεπτεμβρίου / 7 Οκτωβρίου του 1833 εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα[99], το οποίο όριζε, ότι καταργούνταν τα μοναστήρια με λιγότερους από έξι μοναχούς. Οι μοναχοί αυτών των Μονών θα μεταφέρονταν σε άλλα μοναστήρια, με περισσότερους μοναχούς. Η περιουσία των διαλυομένων Μονών έπρεπε αμέσως να καταγραφεί και να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο κατά περίπτωση τρόπο. Έπρεπε επίσης, να διασφαλιστεί με επείγουσες ενοικιάσεις η τότε παραγωγή των καλλιεργημένων μοναστηριακών κτημάτων, οπωροφόρων δένδρων-ελαιοστασίων κλπ. Αυτή η κατάσταση αντανακλάται και στις μονές της Αργολίδας κατά την περίοδο αυτή.

Σύμφωνα με το Διάταγμα του 1833 για την διάλυση των μοναστηριών, από τις μονές της Εκκλησίας της Αργολίδας στην κατηγορία των διατηρητέων εντάχθηκαν μόνο: η Μονή Καρακαλά, η Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Αγνούντος, η Μονή των Ταξιαρχών Επιδαύρου και η Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταλαντίου[100]. Στην κατηγορία των διαλυθεισών Μονών βρίσκουμε: την Μονή Κατακεκρυμμένης Άργους, την Μονή Αγίου Μερκουρίου, την Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου (Καλάμι), την Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Καραθώνας), την Μονή Αγίου Θεοδοσίου και Κοιμήσεως Θεοτόκου Μέρμπακα[101].

---

[99] Αθανασίου Νικόδημος, Αρχιμ., *Οι Εκκλησιαστικές Μεταρρυθμίσεις της Αντιβασιλείας 1833-1835,* Αθήνα 2020, (διπλωμ. Διατριβή), σ. 53.
[100] Μασχονά Παναγιώτα, «Οικονομικά Μονών Ναυπλίας του ΙΘ' αιώνα», *Πελοποννησιακά*, τόμ. 14 (1980-1981), σ. 215-221.
[101] ό.π.

Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου τον 19ο αιώνα[102], λόγω οικονομικών δυσχερειών, κατέστη αντικείμενο υλικών συμφερόντων. Κατά τα πρώτα έτη του Ιερού Αγώνα (1821-1827) βρέθηκε διαλελυμένη και περιήλθε αρχικά υπό την επιτροπεία του πλησιέστερου εφημερίου «*παπα Μιχάλη της Άρειας*». Κατόπιν παραχωρήθηκε από τον «*Μινίστρο της Θρησκείας*», επίσκοπο Ανδρούσης Ιωσήφ, προς τους Σιναΐτες πρωτοσυγκέλλους Χρύσανθο και Αμβρόσιο, σε αναγνώριση των θυσιών τους για την ανάσταση του Γένους. Εκ παραλλήλου τα γύρω από την Μονή κτήματα χαρακτηρίσθηκαν εθνικά και τελούσαν υπό την διεκδίκηση πολλών προσώπων. Τα διεκδίκησε μέχρι την αποχώρησή της από το Ναύπλιο και η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, της οποίας η κόρη ονόματι Ελένη είχε μνηστευθεί τον φρούραρχο Ναυπλίου Πάνο Κολοκοτρώνη, γιό του Γέρου του Μοριά, αλλά στις αρχές του 1826 πουλήθηκαν στον Εμμανουήλ Ξένο.

Λόγω των περιστάσεων, η Αγία Μονή είναι πλέον κτήμα ιδιωτικό. Δεν αναφέρεται πουθενά, ούτε στην αλληλογραφία και στα κατάστιχα των συσταθεισών Εκκλησιαστικών Επιτροπών επί Καποδίστρια και Αντιβασιλείας, ούτε στους καταλόγους των διαλυθεισών Μονών, παρ' ότι βρισκόταν στο Ναύπλιο, όπου προγραμματίζονταν και κατευθύνονταν αυτά τα εκκλησιαστικά μέτρα. Κατά τα έτη της ερήμωσης θα την λειτουργούσε πιθανώς ο παπα- Μιχάλης της Άρειας, αφού και τα εις βάρος των Μονών Διατάγματα της Αντιβασιλείας προέβλεπαν την εξυπηρέτηση των διαλυθεισών Μονών από τον πλησιόχωρο εφημέριο, ώστε να μην προκαλείται το θρησκευτικό συναίσθημα.

Παρά ταύτα, το έτος 1836, η Αγία Μονή περιέρχεται στην κυριότητα του εξ Άργους καταγομένου και εν Ναυπλίω διαμένοντος Ηλία Ασημακόπουλου, ο οποίος, όμως λόγω οικονομικής δυσχέρειας, την πούλησε με πλειστηριασμό, στον εκ Ναυπλίου ευσεβή Μιχαήλ Ιατρού. Ο Μιχαήλ Ιατρού από ευλάβεια τόσο προς τον Θεό όσο και προς την ιερότητα του χώρου, με κωδίκελλό του όρισε στην διαθήκη του, να αποκατασταθεί και πάλι η Μονή και με φροντίδα των κληρονόμων του να βρεθεί κατάλληλη Ηγουμένη, η οποία να την αναδιοργανώσει. Δεν ευτύχησε όμως να δει την επιθυμία του να εκπληρώνεται, διότι απεβίωσε ένα μήνα μετά την σύνταξη της διαθήκης του.

[102] Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους*, εν Αθήναις 1975, 181 κ.ε.

Κατά Θεία πρόνοια εκτελεστής της τελευταίας βούλησής του, έγινε ο γιός του, Παναγιώτης Ιατρού. Βλέποντας ότι πλησίαζε η λήξη της από το 1868 δεκαετούς προθεσμίας και ότι μετά την εκπνοή της η Αγία Μονή θα διανεμόταν στα παιδιά του κατά την πρόβλεψη της διαθήκης, συνεργάσθηκε με τους δικηγόρους Ιωάννη Σπηλιωτάκη και Λεωνίδα Βρονταμίτη και έφεραν από τις Σπέτσες στο Ναύπλιο, τον Φεβρουάριο του 1875, την Μοναχή Ελισάβετ Γουδή, συνοδευομένη από άλλες πέντε Μοναχές, στις οποίες παρέδωσαν την Μονή, προκειμένου να επαναλειτουργήσει.

Για την Μονή Καρακαλά, από στοιχεία του 1833[103], πληροφορούμεθα ότι η μονή είχε τους εξής οκτώ μοναχούς: «*Προηγούμενος Διονύσιος, Γρηγόριος Ἱερομόναχος, Ἀθαναήλ (Ναθαναήλ) μοναχός, Παρθένιος μοναχός, Ἀνανίας μοναχός, Ἰάκωβος μοναχός, Νεόφυτος μοναχός, Κυπριανός μοναχός*». Επειδή οι μοναχοί ήταν άνω των έξι, η μονή δεν διαλύθηκε με το Διάταγμα του 1833. Γενικότερα, από τα μοναχολόγια τεκμαίρεται, ότι η μονή Καρακαλά δεν είχε πολυάριθμους μοναχούς κατά τον 19ο αιώνα. Συνήθως είχε μοναχούς νέους στην ηλικία και σχεδόν πάντα είχε εργάτες μισθωτούς, για να ανταπεξέρχεται στις ανάγκες της, και περιέθαλπε διαρκώς πρόσωπα που είχαν ανάγκη βοήθειας.

Μεταξύ των μη διαλυθεισών δια του Διατάγματος του 1833 Μονών, είναι και αυτή των Ταξιαρχών Επιδαύρου. Κατά μήνα Ιούλιο του 1833 ο τότε Υπουργός Παιδείας Σπυρίδων Τρικούπης υπέβαλε προς τον Όθωνα καταγραφή[104] της κτηματικής περιουσίας του μοναστηριού των Ταξιαρχών, καθώς και «*τῶν ἐν αὐτῷ μοναζόντων τόν κατάλογον*». Από εκεί πληροφορούμεθα ότι την αδελφότητα της μονής αποτελούσαν ο ηγούμενος Μακάριος (διορισθείς τον Αύγουστο του 1831), ένας Ιερομόναχος, ένας Ιεροδιάκονος και επτά μοναχοί.

Τον Οκτώβριο του 1838 το ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής Αγνούντος, λόγω υπέρογκων χρεών, εζήτησε από την Ιερά Σύνοδο «*νά ἑνωθῶμεν μέ τό πλησίον μας μοναστήριον τῶν Ταξιαρχῶν…Τότε παύσουσι καί ὅλα τά εἰς ἰδιαιτέραν συντήρησιν τῆς μονῆς μας πολυέξοδα βάρη*». Παρόμοια αναφορά υποβλήθηκε και από τους μοναχούς της Μονής Ταξιαρχών, με τους οποίους είχαν συνεννοηθεί και συμφωνήσει οι μοναχοί της Αγνούντος. Όταν όμως πέθανε ο ηγούμενος της Αγνούντος Διονύσιος Θεοδώρου, υπέρμαχος της ενώσεως, οι μοναχοί ανεκάλεσαν και ισχυρίσθηκαν ότι ήταν *«πολλά δύσκολον να αφήσωμεν την μετάνοιάν μας»* και έτσι η συγχώνευση δεν ευοδώθηκε. Η

[103] Γιατράκου Μαρία-Ελευθερία, *Η Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά ή Ξηροκαστελίου*, Αθήνα 1999, σ. 165 κ.ε.
[104] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, σ. 140 κ.ε.

ιδέα της συγχώνευσης ετέθη εκ νέου τον Σεπτέμβριο του 1866 από τον Μητροπολίτη Αργολίδος Γεράσιμο Παγώνη. Αλλά και τότε τίποτε δεν έγινε, ενώ ο Αργολίδος Γεράσιμος απεβίωσε το επόμενο έτος και η Μητρόπολη Αργολίδος έμεινε χηρεύουσα για επτά χρόνια. Στις 28 Ιουλίου 1873 επανέρχεται η επιθυμία της συγώνευσης με πρωτοβουλία «*τοῦ ἡγουμένου Γενναδίου Παύλου καί τῶν σύν αὐτῷ ἐν τῇ Μονῇ Ἁγνοῦντος καταλειφθέντων τριῶν μοναχῶν*», οι οποίοι αργότερα μετάνιωσαν για την πρότασή τους και ζητούσαν να αποτρέψουν την ένωση των δύο Μονών. Με πρόταση του Νομάρχη Αργολίδος και Κορινθίας (9 Νοεμβρίου 1873) εκδόθηκε το από 18 Μαρτίου 1874 Βασιλικό Διάταγμα, με το οποίο «*ἐγκρίνεται ἵνα ἡ ἐν τῷ Δήμῳ Ἐπιδαυρίων Μονή Ταξιαρχῶν ἑνωθῇ μεθ' ἁπάντων τῶν κτημάτων αὐτῆς, ὡς μετόχιον, εἰς τήν ἐν τῷ αὐτῷ Δήμῳ μονήν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἤ τοῦ Ἁγνοῦντος*». Τότε, η Μονή Αγνούντος είχε μόνο τέσσερεις μοναχούς. Έδρα της κοινής Μονής ορίσθηκε η Αγνούντος, ενώ η Ταξιαρχών θα παρέμενε μετόχιο της πρώτης. Διοίκηση της κοινής Μονής παρέμεινε το ηγουμενοσυμβούλιο της Αγνούντος, ενώ των Ταξιαρχών καταργήθηκε, μετά την προσάρτησή του στην Αγνούντος. Η Μονή Ταξιαρχών είχε τότε δώδεκα μοναχούς και δοκίμους, οι οποίοι έπρεπε να μετοικήσουν στην Αγνούντος.

Χαρακτηριστικό της νοοτροπίας των τότε μοναχών είναι πως, όταν κινήθηκε η διαδικασία συγχώνευσης των δύο Μονών, έδωσαν σε συγγενείς τους και άλλους από τα ζώα και προϊόντα της Μονής τόσο ο Γεννάδιος Παύλου ως ηγούμενος της Αγνούντος, όσο και ο Δοσίθεος Πρωτοπαππάς και ο Αρσένιος Πέρρας, ως σύμβουλοι της μονής Ταξιαρχών, ζημιώνοντας έτσι την μοναστηριακή περιουσία. Καταδικάσθηκαν από το Επισκοπικό Δικαστήριο Αργολίδος με εγκλεισμό τους σε άλλες πλησιόχωρες Μονές, μετά όμως από κάποιο διάστημα ζήτησαν και έλαβαν χάρη για το υπόλοιπο της ποινής[105].

Επειδή η συγχώνευση των Μονών Αγνούντος και Ταξιαρχών δεν απέδιδε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, ο Μητροπολίτης Αργολίδος Νίκανδρος εισηγήθηκε και πέτυχε τον Αύγουστο του 1891 την συγχώνευσή τους με την Μονή Ταλαντίου. Όταν με την κοινή οικονομική διαχείριση αντιμετωπίσθηκε η μετά δεκαετία ανόρθωσή τους, οι Μονές αυτές μετέπεσαν στην προηγούμενη νομική τους κατάσταση[106].

[105] Αρχείο Ιεράς Συνόδου, Φάκ. 105.
[106] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, σ. 208.

Η έναρξη του 19ου αιώνα βρήκε Ηγούμενο της Μονής Ταλαντίου[107] τον Γρηγόριο, ο οποίος ηγουμένευσε από το 1798 έως το 1852, οπότε παραιτήθηκε και πέθανε το 1858. Το 1850 αγόρασε, μέσω του εν Ναυπλίω Στρατηγού Αθανασίου Φωτομάρα, μέγα κτήμα Τούρκου μεγιστάνα. Όμως μετά τον θάνατο του Στρατηγού τα παιδιά του αμφισβήτησαν την κυριότητα της Μονής. Μετά από δεκαετείς δικαστικούς αγώνες εδικαιώθη η Μονή Ταλαντίου από τον Άρειο Πάγο το έτος 1867 και περιήλθε σε αυτήν η κυριότητα του κτήματος. Επίσης επί Γρηγορίου αγόρασε η Μονή το κτήμα που ονομάζεται Άνω Αμαριανός στο χωριό Χέλι και ανακαίνισε την βόρεια πλευρά του κτιρίου της Μονής το έτος 1841.

Μετά τον Γρηγόριο διορίσθηκε Ηγούμενος της Μονής ο Ανανίας Βουχιούνης, ο οποίος ηγουμένευσε από το 1852 έως το 1857, οπότε παραιτήθηκε λόγω κάποιων ερίδων που ταλαιπώρησαν την Μονή. Αντικαταστάθηκε από τον Χρύσανθο Καραβασιλόπουλο, ο οποίος μεταπέμφθηκε και διορίσθηκε στην θέση αυτή από τον Αργολίδος Γεράσιμο. Οι Μοναχοί δεν ικανοποιήθηκαν από την λύση του θέματος και ο Χρύσανθος εγκαταλείπει την Μονή το 1861. Το 1862 ανεδείχθη Ηγούμενος ο Κωνστάντιος Τζαμίλας, ο οποίος έβαλε σε δοκιμασία την Μονή, μέχρι σημείου να γίνουν οι Μοναχοί επαίτες, για να επιβιώσουν. Το 1866 λοιπόν, διορίσθηκε Ηγούμενος ο Δανιήλ Χρήστου, ο οποίος έσωσε την Μονή από την κατάπτωση. Ο Δανιήλ απάλλαξε την Μονή από δανειακές ευθύνες, αναληφθείσες από τον Κωνστάντιο Τζαμίλα. Επίσης συμπλήρωσε και ανακαίνισε τα κτίρια της Μονής και κυρίως το 1880 το νότιο τμήμα της. Το έτος 1899 τον διεδέχθη ο ανιψιός του Δωρόθεος Χρήστου. Απέκοψε και λείανε το βραχώδες έδαφος του Ναού, επέκτεινε προς το νότιο τμήμα το κτίριο της Μονής, επαύξησε τα κελιά των Μοναχών και έφτιαξε Μελισσοκομείο.

Σε εφαρμογή του Διατάγματος της Αντιβασιλείας του Όθωνα της 25ης Σεπτεμβρίου /7 Οκτωβρίου 1833 περί δημοπρασιών «*τῶν κινητῶν πραγμάτων τῶν κατά τήν Ναυπλίαν Μοναστηρίων Ἁγ. Μερκουρίου, Αὐγοῦ, Σωτῆρος-Καραθῶνας και Καλαμίου*»[108] πουλήθηκαν τα κινητά των Μονών αυτών σε δημόσιο πλειστηριασμό. Οι βεβηλώσεις και οι καταχρήσεις χρωμάτισαν και τις δημοπρασίες, στις οποίες προχωρούσαν οι αρχές μετά από την συγκομιδή της μοναστηριακής κινητής περιουσίας. Για την τύχη των συλλεχθέντων σκευών, αμφίων και άλλων ιερών αντικειμένων, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Άργους. Εκεί, ο Έπαρχος

[107] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Β΄ (Αι Ιεραί Μοναί), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1961, σ. 99 κ.ε.
[108] Γ.Α.Κ. - Μοναστηριακά Σύμμικτα, Φάκ. 213.

ολοκλήρωσε την συγκέντρωσή τους από τα μοναστήρια και στοιβαγμένα τα εξέθεσε στο Ναύπλιο, όπου δημοπρατήθηκαν με απαράδεκτο τρόπο που προκάλεσε αγανάκτηση στους πιστούς και χλεύη στους ετεροδόξους[109].

Η Μονή Αγίου Μερκουρίου, έρημη πλέον από το δεύτερο εξάμηνο του 1834, έγινε αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης και τα κτίριά της κατέληξαν ερείπια. Όταν ο Νομάρχης Αργολιδοκορινθίας ειδοποιήθηκε ότι χρειάζεται επισκευή ο ληνός και η στέγη των κτιρίων, για να μην καταρρεύσει, απάντησε να κατεβαστούν τα κεραμίδια και να πουληθούν. Τα αιγοπρόβατα και τα μελίσσια πουλήθηκαν. Οι αμπελώνες και βοσκότοποι της Μονής νοικιάζονταν και τα ελαιοτεμάχια εκποιήθηκαν (1875-1877) με δημοπρασία ή παραχωρήθηκαν σε πλησιόχωρους γεωργούς κατά τα διαλαμβανόμενα του ΥΛΑ΄ νόμου *«περί διαθέσεως καί διανομῆς τῆς ἐθνικῆς γῆς»*[110].

Η μονή του Σωτήρος Καραθώνας[111] διαλύθηκε κατά το 1834. Το περιβόλι της Μονής νοικιάστηκε με δημοπρασία. Με έγγραφο του Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Σχινά, καταγγέλλεται προς τον Νομάρχη Αργολίδας και Κορινθίας, ότι ο Ηγούμενος της Μονής Αρσένιος παράνομα πούλησε *«μαγαζίον εις το Ναύπλιον»*. Όμως, προέκυψε, ότι το εν λόγω *«μαγαζίον»* είχε αγορασθεί από χρήματα του Αρσενίου και όχι της Μονής. Έτσι, απεδείχθη, ότι ο Αρσένιος πούλησε δικό του ακίνητο και όχι ιδιοκτησία της Μονής, πράξη η οποία θα ήταν ανεπίτρεπτη κατά τα νομοθετικά διατάγματα της Αντιβασιλείας του Όθωνα.

Όταν το 1833 διελύθη δια του Βασιλικού Διατάγματος η Μονή Καλαμίου, σε αυτήν βρίσκεται ο Σιναΐτης Αμβρόσιος Χελιδώνης. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Διατάγματος στις δημοπρασίες εκμισθώσεως-ενοικιάσεως των καταργουμένων Μονών, έπρεπε να προτιμώνται *«ὡς μισθωτοί και ἀφεθοῦν ὡς τοιοῦτοι εἰς τήν κάρπωσιν τῶν μοναστηριακῶν»* οι μοναχοί, οι οποίοι δεν επιθυμούν να μετακινηθούν σε άλλη μονή[112]. Επικαλεσθείς αυτήν την διάταξη ο Αμβρόσιος παρέμεινε ενοικιαστής της Μονής Καλαμίου, με ρυθμίσεις συνήθως της αποπληρωμής των οφειλών του προς το Δημόσιο. Όμως, στις 4/16 Δεκεμβρίου 1834 εξεδόθη Βασιλικό Διάταγμα δια του οποίου απαγορευόταν πλέον στους μοναχούς να γίνονται ενοικιαστές των κτημάτων των διαλελυμένων Μονών, υποχρεούμενοι να εγκαταβιώνουν σε ένα από τα

[109] Κωνσταντίνος Οικονόμου, Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα, Εκδ. Σοφοκλέους Οικονόμου, τόμ. Β', Αθήνα 1864, σ.272-274

[110] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991, σ. 348 κ.ε.

[111] Μαλεβίτης Κωνσταντίνος, «Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Καραθώνας Ναυπλίου», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα* IV (2000), σ. 282 κ.ε.

[112] Η διάταξη αυτή ανακλήθηκε με το Βασιλικό Διάταγμα της 4/16 Δεκεμβρίου 1834, Εφημερίς της Κυβερνήσεως 41/21 Δεκεμβρίου 1834 σ. 106.

διατηρούμενα μοναστήρια της προτίμησής τους. Όμως ο Αμβρόσιος προτίμησε να διαμείνει στην Αθήνα και δεν συμμορφώθηκε με την υποχρέωση να εγκαταβιώσει σε μονή. Το 1841 ο εις την Επίδαυρο υδρόμυλος και ο αμπελώνας παραχωρήθηκαν από τον Αμβρόσιο στο Εκκλησιαστικό Ταμείο και με το Βασιλικό Διάταγμα της 17ης/29 Ιουνίου 1842 του απενεμήθη μηνιαία σύνταξη, λόγω των εθνικών του υπηρεσιών[113]. Τα ακίνητα της Μονής Καλαμίου μετά από ενοικιάσεις πολυετείς, τελικά πουλήθηκαν ή διανεμήθηκαν μεταξύ των ακτημόνων κατοίκων των γειτονικών χωριών.

Συνεπώς, παρ' ότι και στην Αργολίδα ο μοναχισμός δέχτηκε πλήγμα, οι στόχοι, για τους οποίους η Αντιβασιλεία του Όθωνα θυσίασε τα μοναστήρια, με το υπογραφέν στο Ναύπλιο Διάταγμα του 1833, δεν ευοδώθηκαν. Η διατήρηση των μοναστηριών και η τίμια και δίκαιη φορολόγησή τους, μάλλον θα απέφερε στο δημόσιο περισσότερα οφέλη, ενώ θα είχαν αποφευχθεί και όλες εκείνες οι πράξεις βίας και ιδιοτέλειας, που χαρακτήρισαν την εφαρμογή του Βασιλικού Διατάγματος του 1833 περί διάλυσης των μοναστηριών.

[113] Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Καλαμίου-Αδάμι-Ναυπλίας*, Αθήναι 1988, σ. 133 κ.ε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο 19ος αιώνας αποτελεί σημαντικό σταθμό τόσο από εθνικής, όσο και από εκκλησιαστικής και πολιτικής πλευράς. Την περίοδο αυτή οι δυνάμεις του ελληνισμού μετά από δουλεία τετρακοσίων και πλέον ετών κάτω από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ανασυντάσσονται και αποφασίζουν να ξεκινήσουν ιερό αγώνα για την ελευθερία του Γένους. Πράγματι, στον αιώνα αυτό συμβαίνουν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, πολεμικά και πολιτικά, τα οποία καθορίζουν την πορεία και τη διαμόρφωση του νεότερου Ελληνικού Κράτους.

Στην περιοχή της Αργολίδας πέρα από τα πολεμικά γεγονότα λαμβάνουν χώρα και τα σημαντικότερα πολιτικά γεγονότα, εθνικές συνελεύσεις, που καθορίζουν την σύσταση και εδραίωση σε αρχές δικαίου και πολιτικό σχήμα του νέου κράτους, που αναδεικνύεται μέσα από τις θυσίες και τους ηρωικούς αγώνες, επώνυμων και ανώνυμων Ελλήνων.

Εδώ ορίζεται το πρώτο διοικητικό κέντρο του ελεύθερου Ελληνικού κράτους, το Ναύπλιο, όπου και γίνεται η υποδοχή του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας, του Ιωάννου Καποδίστρια, ο οποίος οραματίζεται και πραγματώνει τους θεμελιώδεις θεσμούς της κρατικής οντότητας και χαράζει την εθνική προοπτική. Στον τόπο αυτόν έμελλε να αφήσει και την τελευταία του πνοή, στα σκαλιά του ναού του Αγίου Σπυρίδωνος, χτυπημένος, ως μη όφειλε, από πατριωτικό βόλι. Οι σκέψεις του και οι οραματισμοί του για τη διοικητική διάρθρωση της Εκκλησίας των απελευθερωμένων περιοχών κάτω από την σκέπη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, καθώς την ίδρυση κατάλληλου εκκλησιαστικού εκπαιδευτηρίου για την ανύψωση της πνευματικής στάθμης του ιερού κλήρου δεν πρόλαβαν να υλοποιηθούν λόγω του αδίκου θανάτου του.

Ο ερχομός του βασιλιά Όθωνα και των συνεργατών του, αρχικά στο Ναύπλιο και αργότερα στην Αθήνα, επέφεραν σημαντικές αλλαγές στα εκκλησιαστικά πράγματα της εποχής αυτής, αλλά και μακροπρόθεσμα.

Η πρώτη και βασική ενέργεια της αντιβασιλείας, συνεπικουρουμένης από ενδογενείς παράγοντες και εκκλησιαστικά πρόσωπα, υπήρξε η μονομερής και αυθαίρετη ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας της Ελλάδος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Οι διοικητικές μεταβολές, που προέκυψαν από την ενέργεια αυτή είχαν ως συνέπεια την αναστάτωση των εκκλησιαστικών επαρχιών του ελεύθερου πλέον Ελληνικού Κράτους.

Τις συνέπειες αυτές υπέστη και η Μητρόπολη Αργολίδος από την αδυναμία εκλογής, χειροτονίας και καταστάσεως κανονικού ποιμενάρχη, πράγμα το οποίο αποτέλεσε πρόσκομμα στην πνευματική και διοικητική διακονία του ποιμνίου της τοπικής εκκλησίας.

Οι διοικητικές δυσχέρειες που προέκυψαν στην Ιερά Μητρόπολη Αργολίδος κατά την περίοδο αυτή αντιμετωπίσθηκαν με τον ορισμό εμπερίστατων αρχιερέων ως τοποτηρητών συνεπικουρουμένων από ντόπιους πρωτοσυγκέλλους και αρχιερατικούς επιτρόπους.

Ένα δεύτερο διοικητικό σχήμα αντιμετώπισης των διοικητικών και ποιμαντικών προβλημάτων της τοπικής εκκλησίας εφαρμόστηκε με τις εξ ιερέων επιτροπές, οι οποίες διήρκεσαν σταδιακά από το 1843 έως το 1874.

Στην υπό εξέταση περίοδο παρατηρούνται αλλαγές στο όνομα αλλά και στην εδαφική οριοθέτηση της Ιεράς Μητροπόλεως, τα σημερινά όρια της οποίας οριστικοποιήθηκαν με Β.Δ. το έτος 1852.

Η παλαίφατος Ιερά Μητρόπολη Αργολίδος προ του απελευθερωτικού αγώνα αποτελούσε τον κύριο θεσμό κοινής αναφοράς και καταφυγής των υπόδουλων της περιοχής, και παρείχε κάθε μορφής πνευματική και υλική διακονία στα πιστά μέλη της. Αφουγκράστηκε τα οράματα για την ελευθερία και διακόνησε την υλοποίησή τους με τη συμμετοχή των εκκλησιαστικών προσώπων της στη Φιλική Εταιρεία και αργότερα και στον ένοπλο αγώνα. Ο Γρηγόριος Καλαμαράς, μητροπολίτης της περιόδου εκείνης, έδωσε και το αίμα του ως θυσία ευάρεστη στον ιερό αγώνα. Παράλληλα η συμβολή της μητροπόλεως, πνευματική, ηθική και υλική στον απελευθερωτικό αγώνα υπήρξε σημαντική. Οι Σιναΐτες πρωτοσύγκελλοι Χρύσανθος και Αμβρόσιος συμμετείχαν και υπήρξαν ενεργά μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Άλλα εκκλησιαστικά πρόσωπα συμμετείχαν σε ένοπλα σώματα, όπως ο παπα Αρσένιος Κρέστας, που έλαβε μέρος και έπεσε μαχόμενος στην μάχη των Δερβενακίων. Επίσης, σημαντική υπήρξε η υλική βοήθεια τόσο των εκκλησιαστικών προσώπων όσο και των ιερών μονών στα ένοπλα σώματα των αγωνιστών.

Σημαντικό γεγονός στα εκκλησιαστικά πράγματα της εποχής εκείνης υπήρξε το Β.Δ. του 1833, με το οποίο διαλύθηκαν οι ολιγομελείς και μη επανδρωμένες ιερές μονές ή συγχωνεύτηκαν με άλλες. Οι επιπτώσεις από το διάταγμα αυτό, ήταν ολέθριες

για τον μοναχικό βίο της τοπικής εκκλησίας, αφού διαλύθηκαν έξι σημαντικές μονές. Η ανάκαμψη του μοναχικού βίου στην περιοχή και η ανασύσταση των ιερών μονών θα συντελεστεί πολύ αργότερα, κατά τον εικοστό αιώνα.

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη μπορούμε να παρατηρήσουμε γενικά την θυσιαστική προσφορά της διοικούσας και ποιμαίνουσας εκκλησίας της Αργολίδος κατά τον πολυτάραχο και μεταβατικό 19ο αιώνα, μέσα στον οποίο η Εκκλησία, ως σταθερός θεσμός και στήριγμα των πιστών διαδραμάτισε καίριο ρόλο στην διαμόρφωση του νέου Ελληνικού Κράτους και της προϊούσας νέας εκκλησιαστικής πραγματικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

-*Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821 –1832 (Αι Εθνικαί Συνελεύσεις),* τόμ. δεύτερος (Δ΄ εν Άργει Εθνική Συνέλευσις), έκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήναι 1973.

-Αρχείο Ιεράς Συνόδου, Φάκ. 105.

- Βασιλικό Διάταγμα της 4/16 Δεκεμβρίου 1834, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως* 41/21 Δεκεμβρίου 1834.

- Γ.Α.Κ. - *Μοναστηριακά Σύμμικτα*, Φάκ. 213.

-Γ.Α.Κ., *Μοναστηριακά*, φάκ. 230 αρ. 6 και 8.

-Γ.Α.Κ., Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Μάιος 1823), υποφ. «Γενικά, Διάφορα, Εκκλησιαστικά, Μοναστηριακά, Σχολικά».

-Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 8 (Απρίλιος 1825), υποφ. «Εκκλησιαστικά».

-Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 49 (Μάιος 1832), υποφ. «Εκκλησιαστικά».

-Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Ιούλιος 1823).

-Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Αύγουστος 1823).

-Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 33 (Οκτώβριος 1830).

- Διάταγμα της Αντιβασιλείας του Όθωνα, της 25ης Σεπτεμβρίου/7 Οκτωβρίου 1833.

- *Επιστολή της Πελοποννησιακής Γερουσίας προς τους κατοίκους της Πελοποννήσου* (13 Ιουλίου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927.

- *Επιστολή της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος (Γερουσίας της Δυτικής Χ. Ελλάδος) προς «τους ευλαβεστάτους ιερείς και κυρίους εφόρους του Αποκούρου»* (16 Μαΐου 1822), Αρχείο Ύδρας 1778-1832, τόμος 8 (1822), υπό Αντωνίου Λιγνού, εν Πειραιεί 1927.

- Κωνσταντίνος Οικονόμου, *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα*, Εκδ. Σοφοκλέους Οικονόμου, τόμ. Β', Αθήνα 1864

- Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, ΔΗΜ. 1.1/ Ν 28 (1835).

-Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ρ 37 (1835).

-Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ρ 37 (1836).

-Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Ναυπλίου, Παράρτημα των Γ.Α.Κ., ΔΗΜ. 1.1/ Ο (1851).

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

-Αθανασίου Νικόδημος, Αρχιμ., *Οι Εκκλησιαστικές Μεταρρυθμίσεις της Αντιβασιλείας 1833-1835,* Αθήνα 2020, (διπλωμ. Διατριβή).

-Ακανθόπουλος Πρόδρομος, *Κώδικας Ιερών Κανόνων και Εκκλησιαστικών Νόμων*, Έκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη [2]1991.

-Βασίλειος, Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, (Ατέσης), «Επισκοπικοί Κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον», Εκκλησιαστικός Φάρος, ΝΣΤ' και ΝΖ' (1974-1975), εν Αθήναις 1975.

-Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. Η΄, Θεσσαλονίκη 1988.

-Βασίλειος Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, (Ατέσης), *Επίτομος Επισκοπική Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερον*, τόμ. Α΄, Εν Αθήναις 194.

-Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας 1453-1953*, εκδ. Κέρκυρα, 2003.

-Γιατράκου Μαρία-Ελευθερία, *Η Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά ή Ξηροκαστελλίου*, Αθήνα 1999.

-Δασκαλάκης Απόστολος, *Κείμενα-Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Σειρά τρίτη, *Τα περί Παιδείας*, Μέρος Α΄, Αθήναι 1968.

-Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, «Δανιήλ ο Πετρούλιας», *ΘΗΕ*, τόμ. 4, Αθήναι 1964.

-Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Α΄ (Διοίκησις), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1957.

-Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Β΄ (Αι Ιεραί Μοναί), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1961.

-Δημακόπουλος Γεώργιος, «Ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως 1822-1828», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 10-11 (1963-1964), εν Αθήναις 1966.

-Δωροβίνης Κ. Βασίλης, «Τρεις Φιλέλληνες στην Αργολίδα», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα*, τόμ. ΙΙΙ (1998), έκδοση Δήμου Ναυπλιέων, σ. 154-171.

-Ζεγκίνης Ιωάννης, *Το Άργος διά μέσου των αιώνων,* Αθήναι [3]1996.

-Ζερλέντος Περικλής, «Αι Μητροπόλεις Χριστιανουπόλεως και Άργους και Ναυπλίας», *Ιστορική Βιβλιοθήκη των από της Αλώσεως χρόνων*, τεύχ. Η', έκδ Γεωργίου Ι. Βασιλείου, εν Αθήναις, 1922.

-Καμηλάρις Ρήγας, *Γρηγορίου Κωνσταντά Βιογραφία-Λόγοι-Επιστολαί,* εν Αθήναις 1897.

-Κορομπόκης Καλλίνικος, Αρχιμ., «Η Εκκλησία του Άργους τον 19ο αιώνα (Γενική Θεώρηση)», *Το Άργος κατά τον 19ο αιώνα* (Άργος 5-7 Νοεμβρίου 2004), Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Αργειακών Σπουδών, Άργος 2009, σ.117-136.

-Κωνσταντινίδης Εμμανουήλ, *Η ανακήρυξις του αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850) και η θέσις των Μητροπόλεων των "Νέων Χωρών" (1928*), εν Αθήναις 1991.

-Λαμπρυνίδης Μιχαήλ, *Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, έκδ. Δ', Ναύλιον 2001.

-Μακρής Γιάννης, «"Ο δρόμος του Δεσπότη" στο Ναύπλιο που κατασκεύασε ο Ιωάννης Μεταξάς», https://palamidisnafplio.gr., 4/8/2016.

-Μαλεβίτης Κωνσταντίνος, «Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Καραθώνας – Ναυπλίου», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα* IV (2000), έκδ. Δήμου Ναυπλιέων, σ. 267-286.

-Μαμούκας Ανδρέας, *Τα Μοναστηριακά*, εν Αθήναις 1859.

-Μασχονά Παναγιώτα, «Οικονομικά Μονών Ναυπλίας του ΙΘ' αιώνα», *Πελοποννησιακά*, τόμ. 14 (1980-1981).

-Μέξας Βαλέριος, *Οι Φιλικοί. Κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη,* Αθήναι 1937.

-Μυστακίδης Βασίλειος, «Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι», *Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 1936, Ἔτος ΙΒ'.

-Οικονόμου Μιχαήλ, *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή Ιερός των Ελλήνων αγών,* εν Αθήναις 1873, σ. 382.

-Παντελεήμων, Μητρ. Κορίνθου, (Καρανικόλας), *Το Κρανίδι*, Κόρινθος 1980.

-Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, *Η σχολική βιβλιοθήκη του Γυμνασίου Ναυπλίου, (1833-1935)*, έκδ. Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Ναυπλίου «Ο Παλαμήδης» και Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1995.

-Στασινόπουλος Ευάγγελος, *Άγιος Πέτρος Επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός* [855 – 925], Αθήναι [4]1991.

- Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Α', Αθήναι 1953.

-Τσακόπουλος Αναστάσιος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της Εκκλησίας Αργολίδος*, τεύχ. Β΄, Αθήναι 1953.

-Χαβιαρλής Ιωάννης, *Η Παναγία η Κατακερυμμένη του Άργους*, Άργος 1998.

-Χαριλάου Νεόφυτος, *Ο Νεόφυτος Δούκας και η συμβολή του στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό*, έκδ. Κυβέλη, 2003.

-Χρήστου Παναγιώτης, «Ελλάς», *ΘΗΕ*, τόμ. 5, Αθήναι 1964.

-Χώρας Γεώργιος, «Αθανάσιος Σολιώτης (1784-;1841), Εκκλησιαστικός Τοποτηρητής Ναυπλίου και Άργους», *Πελοποννησιακά,* Παράρτημα 4, Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου Αργολικών Σπουδών, Ναύπλιον 4-6 Δεκεμβρίου 1976, εν Αθήναις 1979, σ. 67-83.

-Χώρας Γεώργιος, «Προϋποθέσεις - παράγοντες και επιτεύγματα της κοινωνικής πολιτικής του Καποδίστρια (1828-1931)», *Ιωάννης Καποδίστριας 170 χρόνια μετά 1827-1997* (Ναύπλιο 26-28 Σεπτεμβρίου 1997), Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αργολίδας, Ναύπλιο 1998, σ. 129-157.

-Χώρας Γεώργιος, *Η Αγία Μονή Αρείας Ναυπλίου εν τη εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία Ναυπλίου και Άργους,* εν Αθήναις 1975, σ. 150 κ.ε.

-Χώρας Γεώργιος, *Η ανέγερσις ναών επί Τουρκοκρατίας (ειδικώτερον εις την περιοχήν Σερβίων και Κοζάνης),* ανάτυπο εκ του Β' τόμου του έργου «Οικοδομή και μαρτυρία» και εκ του 3ου τεύχ., ΞΒ' (62) τόμου του επιστ. Περιοδικού «Θεολογία». Κοζάνη - Αθήναι 1991, σ. 528-559.

-Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Καλαμίου-Αδάμι-Ναυπλίας,* Αθήναι 1986, σ. 85 κ.ε.

-Χώρας Γεώργιος, *Ιστορία της Μονής Ταξιαρχών Επιδαύρου*, Αθήναι 1991.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

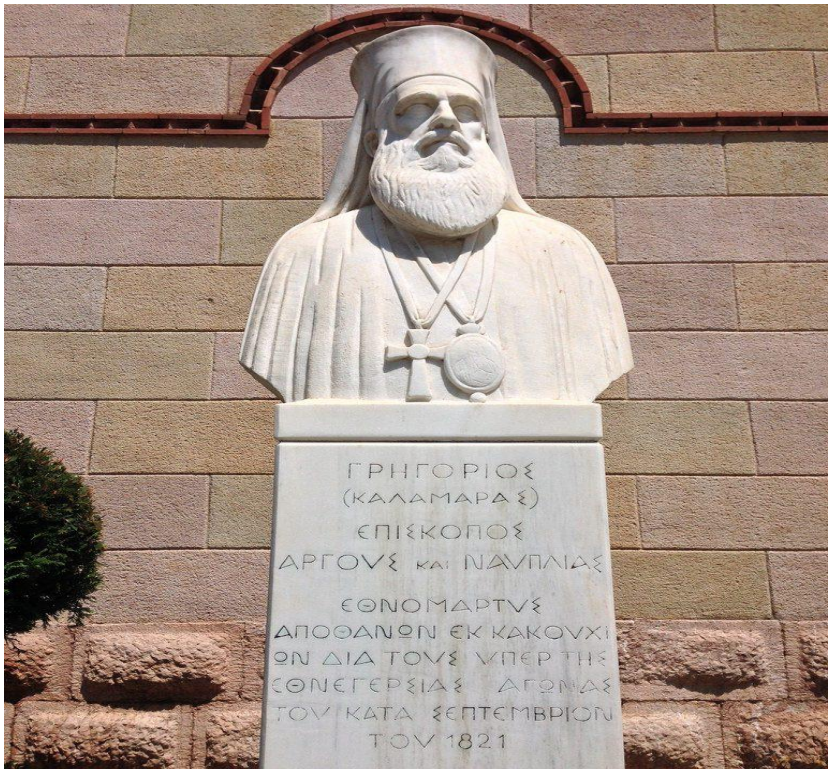
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΩΝ ΑΣΚΗΣΑΝΤΩΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΣΤΗΝ ΚΑΤΑ ΑΡΓΟΛΙΔΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ[114]

(1800)	Άργους και Ναυπλίου Γεράσιμος Β΄: Εξελέγη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1800. Αρχιεράτευσε για μικρό χρονικό διάστημα, μόνο λίγες ημέρες. Προέκυψαν σκάνδαλα και ταραχές και λογομαχίες ανάμεσα στους πιστούς και όταν ενημερώθηκε ο Γεράσιμος υπέβαλλε παραίτηση.
(1800 - 1810)	Άργους και Ναυπλίου Γρηγόριος (1800 - 1810): Εχρημάτισε επίσκοπος Ερυθρών και από το 1781 μητροπολίτης Παλαιών Πατρών έως το 1799, οπότε παραιτήθηκε. Μητροπολίτης Ναυπλίου και Άργους διετέλεσε από το 1800 έως τον θάνατό του, το 1810.
(1810-1821)	Άργους και Ναυπλίου Γρηγόριος Καλαμαράς: Ανηψιός του προκατόχου του, Γρηγορίου. Το έτος 1819 μ.Χ. μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία. Έκανε Φιλικούς προκρίτους της επαρχίας του. Η μεγίστη προεπαναστατική εθνική δραστηριότητά του έγινε αντιληπτή από τους Τούρκους. Φυλακίστηκε στην Τρίπολη και μετά από πολύμηνα μαρτύρια, πέθανε το 1821.
(1821-1824)	Τοποτηρητεία Άργους Πρωτοσύγκελλος Αθανάσιος Σολιώτης.
(1824-1829;)	Τοποτηρητής πρώην Τριπόλεως Διονύσιος.
(1828-1833)	Τοποτηρητής Άργους πρώην Ηλιουπόλεως Άνθιμος.
(1830-1833)	Τοποτηρητής Ναυπλίου Δαμαλών Ιωνάς.
(1833)	Τοποτηρητής Ναυπλίου πρώην Μετρών Μελέτιος.
(1833-1842)	Αργολίδος Κύριλλος Βογάσαρης: Καταγόταν από την Δημητσάνα. Εξελέγη Μητροπολίτης Λαρίσης, κατόπιν εχρημάτισε τοποτηρητής Ήλιδος (1822-1832), απ' όπου κατέστη Μητροπολίτης Αργολίδος, με έδρα το Ναύπλιο. Το 1841 η Μητρόπολη Κορίνθου και Άργους, ενώθηκε με την Μητρόπολη Αργολίδος, υπό την διαποίμανση του Μητροπολίτη Κυρίλλου του Βογάσαρη. Ο Κύριλλος έγινε αρκετές φορές πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου και απεβίωσε την 21η Αυγούστου 1842.
(1833-1836)	Κορίνθου και Άργους Κύριλλος Ροδόπουλος: Ήταν ένας από τους τρεις διασωθέντες Ιεράρχες από τις φυλακές της Τρίπολης, κατά τα αναφερθέντα παραπάνω. Ήταν θείος, ως αδελφός της γιαγιάς, του πρώην Αθηνών Θεοκλήτου του Μινοπούλου. Ο Κύριλλος, ως πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου, υποδέχθηκε και προσφώνησε στον

[114] Δεληγιαννόπουλος Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία Άργους και Ναυπλίας από της συστάσεώς της μέχρι σήμερον,* Τεύχος Α΄ (Διοίκησις), έκδ. Χριστ. Εστίας Άργους, 1957, σ. 37-47· Βασίλειος, Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, (Ατέσης), «Επισκοπικοί Κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον», *Εκκλησιαστικός Φάρος*, ΝΣΤ' και ΝΖ' (1974-1975), εν Αθήναις 1975, σ. 20-21.

	Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου Ναυπλίου, τον Βασιλιά Όθωνα την 25η Ιανουαρίου 1833. Απεβίωσε στις 22 Φεβρουαρίου 1836.
(1842-1843)	Κορινθίας και Αργολίδος Γεράσιμος Ράλλης Σπανός: Καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Το έτος 1813 κατέστη Μητροπολίτης Αιγίνης, όπου διηκόνησε έως το 1833, οπότε μετετέθη στην Επισκοπή Ύδρας και Τιπαρήνου (Σπέτσες). Το έτος 1842, μετά την συγχώνευση της Επισκοπής Ύδρας στην Επισκοπή Κορινθίας και Αργολίδος, τοποθετήθηκε στην Επισκοπή Κορινθίας και Αργολίδος, όπου αρχιεράτευσε μόνο λίγους μήνες και απεβίωσε τον Ιούνιο του 1843.
(1843-1852)	Περίοδος όπου ασκούν την Εκκλησιαστική Διοίκηση οι Πρωτοσύγκελλοι: Αμβρόσιος Φρατζής, Ιωσήφ Κωνσταντινίδης, Ζαχαρίας Μαχάς και Ευγένιος Διογενίδης.
(1852-1857)	Αργολίδος Γεράσιμος Παγώνης: Γεννήθηκε στην Μικρή Μαντίνεια το 1790. Εργαζόταν ως γραμματικός στη μητρόπολη Μονεμβασίας και Καλαμάτας. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Μετά την έναρξη της Επανάστασης ανέπτυξε στρατιωτική δράση. Διετέλεσε μέλος της Μεσσηνιακής Συγκλήτου. Μετά τον θάνατο (1821) του θείου του, Μονεμβασίας και Σπάρτης Χρύσανθου, ο οποίος βρισκόταν φυλακισμένος στην Τριπολιτσά, χειροτονήθηκε ιερέας και ανέλαβε χρέη τοποτηρητή της χηρεύουσας μητρόπολης. Εξελέγη παραστάτης στο Β΄ Βουλευτικό. Συμμετείχε στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας. Ανέλαβε αποστολές για την επίλυση εκκλησιαστικών θεμάτων, Το δε 1842 πρώτος γραμματέας της Ιεράς Συνόδου. Το 1852 εξελέγη Μητροπολίτης Αργολίδος. Κατέλιπε και συγγραφικό έργο. Απεβίωσε στην Αθήνα στις 30 Μαρτίου 1867.
(1857-1867)	Περίοδος, όπου η Εκκλησιαστική Διοίκηση ασκείται υπό τριμελούς εξ Ιερέων επιτροπής.
(1867-1872)	Αργολίδος Δανιήλ Πετρούλιας: Καταγόταν από την Λακωνία. Διακρίθηκε ως Ιεροκήρυκας στο νομό Αττικής και πολλές φορές του ανετέθησαν από την Ιερά Σύνοδο σπουδαίες αποστολές. Εξελέγη Μητροπολίτης Αργολίδος τον Ιούλιο του 1867. Ήταν πολύ μορφωμένος, γνώριζε ξένες γλώσσες και ήταν φιλάνθρωπος. Συνέθεσε την νέα Ιερά Ακολουθία του Πολιούχου Άργους Αγίου Πέτρου, την ψαλλομένη στην μνήμη του Αγίου. Απεβίωσε τον Νοέμβριο του 1872, μετά από πενταετή ποιμαντορία.
(1872-1874)	Περίοδος, όπου η Εκκλησιαστική Διοίκηση ασκείται υπό τριμελούς εξ Ιερέων επιτροπής.
(1874-1875)	Αργολίδος Καλλίνικος Τερεζόπουλος: Διετέλεσε Ιεροκήρυκας στην Αρκαδία, όπου άφησε μνήμη σαγηνευτικού ομιλητή. Η Ποιμαντορία του στην Αργολίδα διήρκεσε από τον Αύγουστο του 1874 έως τον Οκτώβριο του 1875, δηλαδή, μόνο δεκατέσσερεις μήνες. Φέρεται να είχε κάνει έξοδα για την ανάδειξή του εις Αρχιερέα και δεν μπορούσε να αποδώσει τα οφειλόμενα. Τον Οκτώβριο του 1875 απεβίωσε.
(1875-1882)	Περίοδος, όπου η Εκκλησιαστική Διοίκηση ασκείται υπό τριμελούς εξ Ιερέων επιτροπής.

(1882-1912)	Αργολίδος Νίκανδρος Δελούκας: Εξελέγη Μητροπολίτης Αργολίδος τον Μάρτιο του έτους 1882. Ήταν εφημέριος του μητροπολιτικού ναού Αθηνών και του ναού των βασιλικών ανακτόρων. Εκοιμήθη στο Ναύπλιο το 1912 και έχει ταφεί στο κοιμητήριο της πόλεως.

+Γρηγόριος Καλαμαράς, Μητροπολίτης Άργους και Ναυπλίου, 1810-1821,

(βλ. σ. 14, 35, 38, 39, 59, 65)

Μητροπολιτικός Ναός Αγίου Γεωργίου Ναυπλίου (εξωτερικός και εσωτερικός χώρος). Στο Ναό αυτό ο Μητροπολίτης Κορίνθου και Άργους Κύριλλος Ροδόπουλος (+1833-1836) υποδέχθηκε και προσφώνησε τον Βασιλιά Όθωνα την 25η Ιανουαρίου 1833. Εντός του Ναού φυλάσσεται ο θρόνος του Όθωνα (βλ. σ. 21, 66)

Ιερός Ναός Αγίου Σπυρίδωνος Ναυπλίου. Στα σκαλιά του Ναού άφησε την τελευταία του πνοή ο δολοφονημένος Ιωάννης Καποδίστριας (βλ. σ. 58)

Καθεδρικός Ναός Αγίου Πέτρου Άργους. Θεμελιώθηκε και εγκαινιάστηκε από τον Μητροπολίτη Αργολίδος Γεράσιμο Παγώνη ή Παγωνόπουλο (+1852-1857), (βλ. σ. 20, 21, 28, 29, 30, 66)

Ιερός Ναός Τιμίου Προδρόμου Άργους. Ανηγέρθη μεταξύ των ετών 1822-1829. Χρηματική ενίσχυση για την ανέγερση του Ναού κατέθεσε και ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας ο οποίος είχε ζητήσει και έλαβε σχετική άδεια από την Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους (3 Αυγούστου 1929), (βλ. σ. 27,28)

Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άργους. Στο Ναό αυτό έγινε η ορκωμοσία των πληρεξουσίων μελών της Ε΄ Εθνοσυνέλευσης, (βλ. σ. 28)

Μητροπολίτης Αργολίδος Γεράσιμος Παγώνης ή Παγωνόπουλος (+1852-1857). Συμμετείχε στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (βλ. σ. 14, 20, 29, 54, 66)

Μητροπολίτης Αργολίδος Νίκανδρος Δελούκας (+1882-1912). Διετέλεσε εφημέριος του Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών και του Ναού των Ανακτόρων. Μετά το θάνατό του άφησε την μητροπολιτική του οικία στους Ναούς του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Πέτρου Άργους (βλ. σ. 21, 30, 54, 67)

Ιερά Μονή Παναγίας Κατακεκρυμμένης. Εντός της Μονής συστάθηκε και λειτούργησε το πρώτο ελληνικό σχολείο στο Άργος. Στο σχολείο αυτό φοίτησε και ο Παλαιών Πατρών Γερμανός. Στο χώρο αυτό είχε προγραμματιστεί να λειτουργήσει νομισματοκοπείο αλλά τελικά δεν έγινε. (βλ. σ. 19, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 51)

Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου Καρακαλά. Η Μονή αποτέλεσε κέντρο άμυνας και ανεφοδιασμού κατά την περίοδο της επαναστάσεως του 1821. Διέθετε οπλοστάσιο και μπαρουταποθήκη (βλ. σ. 40, 44, 45, 49, 51, 53)

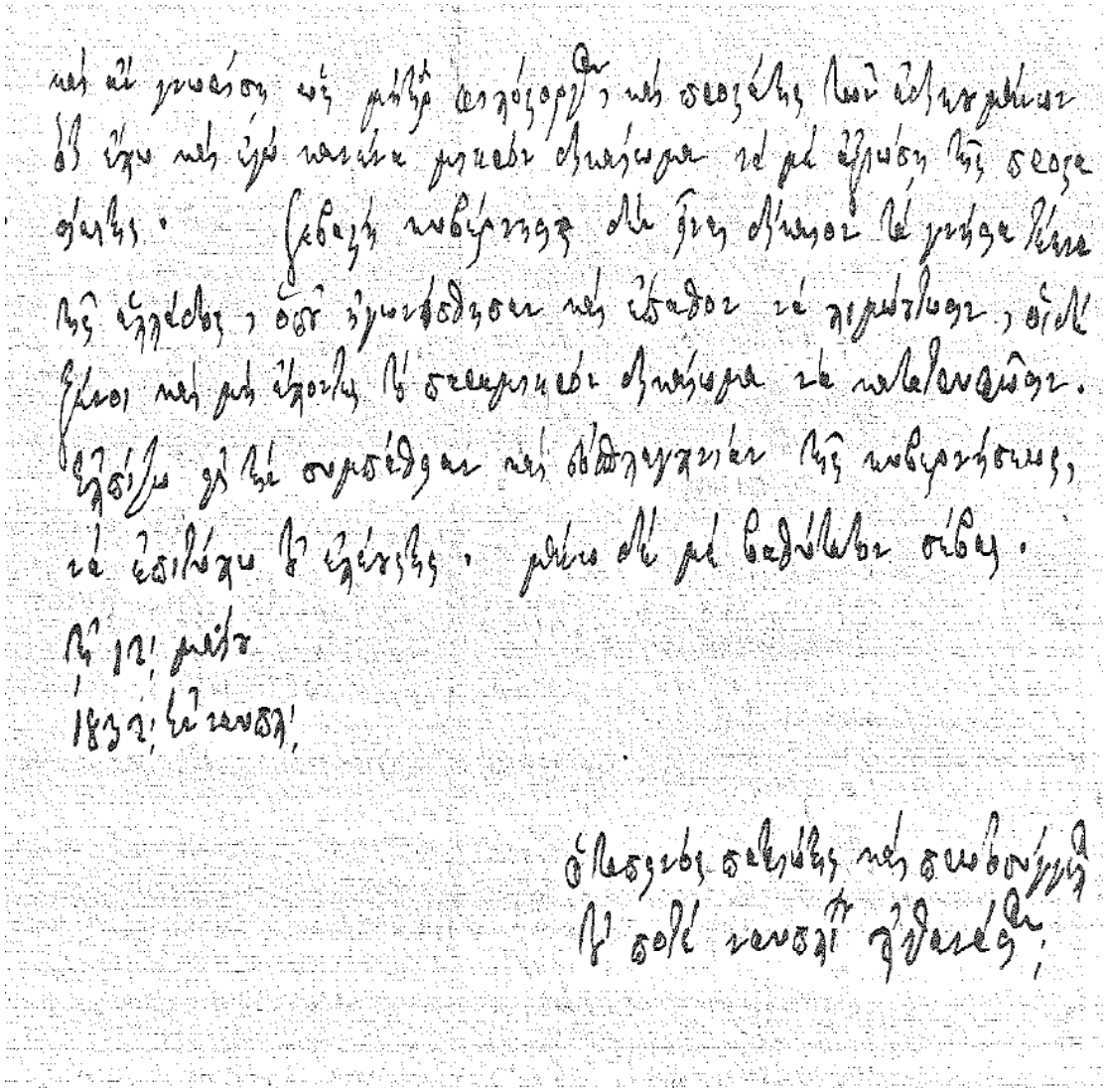

Ιερά Μονή Αρείας Ναυπλίου. Το *«Ιερόν Παλλάδιον»* του Ναυπλίου. Την περίοδο της επαναστάσεως εγκαταστάθηκαν εκεί για μικρό χρονικό διάστημα οι Σιναΐτες μοναχοί Χρύσανθος και Αμβρόσιος (βλ. σ. 15, 32, 44, 52)

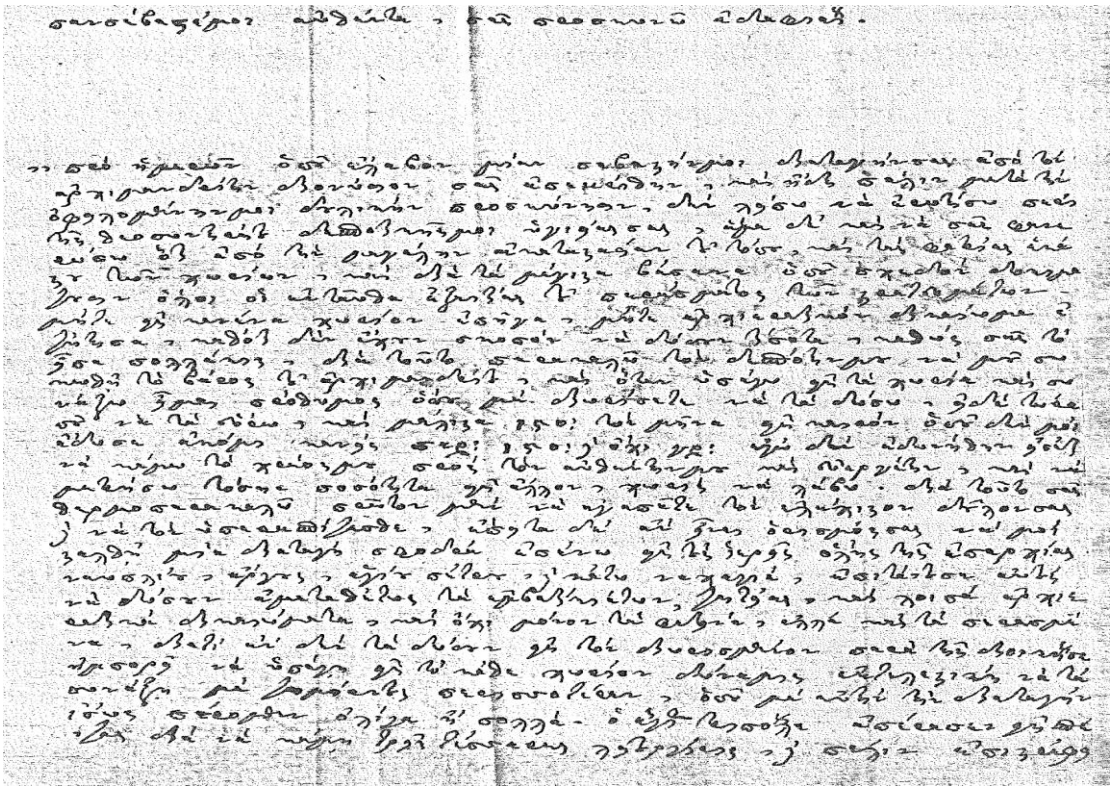

Μονή Ταξιαρχών Επιδαύρου. Η Μονή συντηρούσε οικονομικά το «*Αλληλοδιδακτικόν Σχολείον*» της Επιδαύρου (βλ. σ. 45, 46, 48, 50, 51, 53, 54)

Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 49 (Μάιος 1832), υποφ. «Εκκλησιαστικά», (βλ. υποσ. 20, σ. 22)

Γ.Α.Κ., -Υπ. Θρησκείας, Φάκ. 2 (Ιούλιος 1823), (βλ. υποσ. 25, σ. 24)